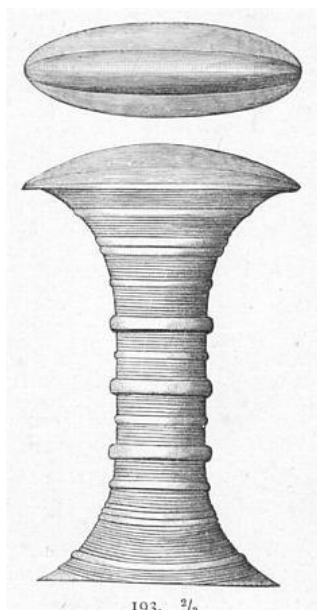

Bjørn-Håkon Eketuft Rygh

Den siste reisen

- De sørøstnorske våpengravene som kilde
til kunnskap om krigerspesialisten i eldre jernalder.

Hovedfagsoppgave i arkeologi
Universitetet i Oslo
IAKH, Det Humanistiske Fakultet

Våren 2007

Forside illustration:

630. Brudstykker af et Sværdfæste: Længden af Haandfanget $31/2$ T.: paa Midten cylindrisk omtrent 1 T. i Gjennemsnit: udvider sig til begge Ender, saaledes at det længste Gjennemsnit her er $21/4$ T., det korteste omtrent 1: inderst er Jern, dernest Træ, yderst Kobber, der har været stærk forgyldt: om Midten tre brede, ophøiede Striber, ellers er det Hele Zirert med rundtomgaaende, tætte, finere Striber: Hjaltet er en oval, paa Oversiden kun lidet ophøiet Plade, med en temmelig bred og høi Ryg paa langs: paa Undersiden fladt med en Fordybning svarende til Oversidens Ryg: Længden $21/2$ T., Brede 1 T.: er løst fra Haandfanget: af Parerpladen er ingen Levninger: Formen paa dette Sværdhefte er aldeles ulig den paa andre gamle Sværde almindelige. (Avb. R. 193). ere udgravede af en Høi paa Gaarden Sætrang i Hougs Annex til Norderhougs Præstegjæld paa Ringerike. Høien var rund, omtrent 32 Alen i Gjennemsnit og 6 Alen i lodret Høide. Den bestod indvendig af Kampestenene. Gravkammeret var tømret - dog ikke mere end tvende Stokkehøider - og dobbelt. Fire smale Gange eller Render (a) løb paa Gravkammeret gennem Stenhoben. Den Del af Gravkammeret, der laa nordligst (A), og fra hvilket der gik en Rende, var trekantet; den nordligste Side, fra hvilken Renden gik i en Krumning mod Nordost, var omtrent 2 Al. lang, de andre to Sider, der løb sammen i en Spids, var hver omtrent 3 Alen. Spidsen stødte til den nordlige Væg af det andet Gravkammer og adskilles fra dette med en cylindrisk Træstolpe (b), der maa have staaet omtrent midt i Høien. Det søndre Gravkammer (B) var firkantet, den nordre Væg syntes at have været omtrent 2 Al. lang, den søndre omtrent 3 Al., af hvilken Længde ogsaa begge Sidevæggene syntes at have været. Fra denne Del af Gravkammeret gik tvende Render, alle i Krumning, den ene mod Sydost, den anden mod Sydvest, den tredie mod Nordvest. I det nordre Kammer fandtes nordlige de 5 Trækar (c), dernæst de 6 Lerurner (d), inderst i Hjørnet Glaskarret (e). I det søndre Gravkammer fandtes Tøistykkerne ligesom udbredte paa Gulvet og Glasperlerne omstrøede paa samme (f): Sværdet og Beltet (g, h) ved den østre Væg: Spydodderne (i) ved den sydlige; de 3 Guldringe og 2 Sølvringe (k) i det nordøstlige Hjørne; den 4de Guldring (l) i det sydøstlige. Den femte Guldring fandtes udenfor det egentlige Gravkammer, hvorfra den dog rimeligvis under Gravningen ved Uforsigtighed er bleven henkastet. Høien blev udgravet i Vaaren 1834 ved Saugfoged H. A. Ridder, der havde købt den af Eierne og lod dens Jord og Sten bortkjørte til Gaarden Krogstad. Beskrivelsen over Høien er efter Hr. Ridders Tilsagen og Tegning. Da imidlertid Gravkammeret var sammenstyrtet og opfyldt med Muld, saa er det hvist rimeligt, at man i mange baade kan have feilet med Hensyn til bestemmelsen af dets Bygning, Form og Indretning. (1834)(Oldsaksamlingens hovedkatalog).

Tempus Fugit

Forord

En reise kan være en metafor for mange aspekter ved livet. Jeg står nå ved enden av min hovedfagsreise og kan se tilbake på både hyggelige, lærerike og ikke minst slitsomme øyeblikk. Det er mange som har deltatt på denne reisen, og de vil jeg takke for følget. Først og fremst vil jeg takke mine medstudenter for en hyggelig studietid. Takk til professor Lotte Hedeager og alle ved IAKH og KHM i Fredriksgate 3, som har gitt meg anledning til å fullføre dette prosjektet med oppmuntring, vennlighet og hjelpsomhet. Takk for god tilrettelegging, for en god og lærerik studietid og et verdifullt studiemiljø.

Spesielt vil jeg takke min veileder Christopher Prescott som jeg hatt fått enorm støtte og hjelp fra det siste halve året. Jeg har satt pris på din konstruktive og konkrete veiledning. Takk!

Innspurten har virkelig vært litt av en transportetappe, og jeg har virkelig hatt gleden av å ha gode venner. Takk til Øystein M Amundsen for hjelp med kart og også oppmuntrende diskusjoner om våpengravene i EJA. Takk til Lars M Fuglevik og Ingar M Gundersen for helt nødvendige kollokvier i oppstarten. Lars M Fuglevik, Gaute Reitan, Christian L Rødsrud, Jannie S Johansen, Unn Pedersen, Eirik M Pedersen, Julie Lund, Tone Wikstrøm og Anne Skogsfjord fortjener ros for hjelp med korrektur og struktur i denne avhandlingen. Jeg tar selv fullt ansvar for feil og mangler ved denne avhandlingen.

Oslo, januar 2007.

Bjørn-Håkon Eketuft Rygh

Sitat: „Tiden flyr“

Vergil: Georgica

Forord	1
Kapittel 1	5
1.0 Innledning.....	5
1.1 Våpenggravene.....	9
1.1.1 Sverd.....	9
1.1.2 Sverd av type 1.....	9
1.1.3 Sverd av type 2.....	9
1.1.4 Skjold.....	10
1.1.5 Spyd.....	10
1.1.6 Lanse	10
1.2 Problemstilling	11
Kapittel 2	12
2.0 Forskningshistorie	12
2.1 Våpenggravene i retrospekt.....	12
2.2 Krigsbytteofringene sett i sammenheng med våpenggravene.....	16
2.3 Veien videre	16
2.3.1 Aktøren	17
2.4 Oppsummering	17
Kapittel 3	18
3.0 Metode.....	18
3.1 Database	18
3.2 Analyse.....	20
3.3 Typologi, kronologi og datering.....	20
3.3.1 Typologi	20
3.3.2 Kronologi.....	24
3.3.3 Datering	24
3.4 Representativitet.....	25
3.4.1 Løsfunn og gravfunn	25
3.4.2 Myrfunn.....	25
3.4.3 Kildekritiske bemerkninger	26
Kapittel 4	27
4.0 Teori og tolkningsmessig grunnlag	27
4.1. Materiell kultur.....	27
4.2. Struktureringsteori.....	27
4.2.1. Handling	29
4.2.2. Indeks	31
4.3. Kommunikasjon	31
4.3.1 Ideologi og religion	31
4.3.2 Symbolsk kommunikasjon.....	33
4.3.3 Våpenfunn og symbolsk kommunikasjon.....	34
4.4. Analogi som tolkningsgrunnlag	34
4.4.1. Spesialistens posisjon	35
4.5 En gjenstands biografi.....	35
4.5.1 Gjenstander og kommunikasjon	36
4.6 Kunnskap som en maktfaktor.....	37
Kapittel 5	38
5.0 Materialgjennomgang.....	38
5.1 Våpenggravenes innhold	38
5.1.1 Gravningene i Illerup Å.....	39
5.2 Karakteristika ved Ilkjærs våpengrupper	39
5.2.1 Graver i gruppe 1.....	40
5.2.2 Graver i gruppe 2.....	40
5.2.3 Graver i gruppe 3.....	41
5.2.4 Graver i gruppe 4.....	41
5.2.5 Graver i gruppe 5.....	42

5.2.6 Graver i gruppe 6.....	43
5.2.7 Graver i gruppe 7.....	43
5.2.8 Graver i gruppe 8.....	44
5.2.9 Graver i gruppe 9.....	44
5.2.10 Graver i gruppe 10.....	44
5.2.11 Graver i gruppe 11.....	44
5.2.12 Graver i gruppe 12.....	45
5.3 Ilkjærs gruppeinndelinger projisert på våpengravene i Sørøst-Norge.....	45
5.3.1 Graver og enkeltfunn i gruppe 1.....	46
5.3.2 Graver og enkeltfunn i gruppe 2.....	48
5.3.3 Graver og enkeltfunn i gruppe 3.....	49
5.3.4 Graver og enkeltfunn i gruppe 4.....	51
5.3.5 Graver og enkeltfunn i gruppe 5.....	52
5.3.6 Graver og enkeltfunn i gruppe 6.....	53
5.3.7 Graver og enkeltfunn i gruppe 7.....	54
5.3.8 Graver og enkeltfunn i gruppe 8.....	55
5.3.9 Graver og enkeltfunn i gruppe 9.....	56
5.3.10 Graver og enkeltfunn i gruppe 10.....	57
5.3.11 Graver og enkeltfunn i gruppe 11.....	58
5.3.12 Graver og enkeltfunn i gruppe 12.....	60
5.4 Gjenstandskombinasjoner periodevis.....	61
5.4.1 Periode B1- B2.....	62
5.4.2 Periode B2.....	62
5.4.3 Periode C1a.....	63
5.4.4 Periode C1b.....	63
5.4.5 Periode C1b-C2.....	64
5.4.6 Periode C2.....	64
5.4.7 Periode C3.....	65
5.4.8 Periode D1.....	65
5.5 Sammenfatning.....	66
Kapittel 6.....	68
6.0 Kombinasjonsanalyse.....	68
6.1 Kombinasjonen av våpen i funnene.....	68
6.1.1. Gruppe I.....	69
6.1.2. Gruppe II.....	73
6.1.3 Gruppe III.....	73
6.1.4 Gruppe IV.....	76
6.1.5 Folkevandringstid.....	79
6.2 Den geografiske fordelingen av våpengravene.....	80
6.2.1 Våpengraver og enkeltfunn.....	80
6.3 Den geografiske fordelingen av våpengravene.....	86
- En kronologisk og fylkesvis gjennomgang.....	86
6.4 Annet gravgods enn våpen.....	88
6.4.1 Graver med sporer.....	88
6.4.2 Graver med bronsekar.....	89
6.4.3 Den kronologiske fordelingen av bronsene.....	91
6.4.4 Graver med glass.....	92
6.4.5 Graver med mynter.....	93
6.4.6 Graver med ringer.....	95
6.4.7 Et bronsekar med runeinnskrift.....	95
Kapittel 7.....	97
7.0 En utvidet analyse og tolkning av våpengravene.....	97
7.1 Resultater.....	97
7.1.1 De kronologiske variasjonene i våpengravsmaterialet.....	97
7.1.2 De geografiske variasjonene i våpengravsmaterialet.....	98
7.1.3 Kombinasjonene av våpen i gravene.....	99
7.1.4 Annet gravgods i gravene.....	100
7.2 Våpengravene i en samfunnsmessig kontekst.....	102

7.3 Kriegeren i EJA som politisk spesialist	103
7.4 Reisen	103
7.5 Konklusjon	104
LITTERATURLISTE	105
APPENDIKS	113

Kapittel 1

1.0 Innledning

En reise kan være en meningsfull metafor. Tittelen ” Den siste reisen” henspiller både på materialet og tolkningsmessige forhold i denne avhandlingen. I denne oppgaven vil jeg undersøke våpengravsmaterialet fra romertid. Materialet vil bli gjenstand for en romlig og kvantitativ analyse. Analysen vil videre danne bakgrunn for en drøftelse der de avdøde som har fått med seg våpen i graven vil settes inn i en samfunnsmessig kontekst.

Våpengravene med datering til romertid (RT) antyder at det har vært krigere i Norge i eldre jernalder. Individene i disse gravene har fått med seg gjenstander som trolig kan knyttes til den status de hadde i livet. De har enten hatt våpen som en markør for deres sosiale stilling i samfunnet, benyttet våpnene ved en konfliktsituasjon eller vært i stand til å forsvare seg om en slik situasjon skulle ha blitt aktuell. I denne oppgaven vil jeg undersøke dette våpengravsmaterialet, og se på variasjoner i våpenutrustningen som har blitt gitt med i graven, og den endringen som kan observeres for gravgods i gravene. Endring og variasjon vil bli etterprøvd ved en sammenligning av materialet, både geografisk og kronologisk, for å få en forståelse av den geografiske spredningen og den kronologiske fordelingen av gravene. Analysene vil bli gjennomført ved å sammenstille en database over våpengravene i Sørøst-Norge. På bakgrunn av mine analyser av gjenstandsmaterialet vil jeg ved å finne likheter og ulikheter i materialet kunne belyse krigeraktørens posisjon i samfunnet. Etter at jeg har skissert en teoretisk bakgrunn, vil jeg applisere resultatet av analysene på sosial teori og analogi for å skape en forbindelse mellom det arkeologiske materialet og vår viten om samfunnet i RT. Et mål med dette arbeidet vil være å forstå mer om krigeren, og tilnærme seg en erkjennelse av at krigeren fungerte som en av romertidens spesialister. En spesialist kan defineres ved at vedkommende er i besittelse av unik kunnskap (Helms 1988). Denne kunnskapen har gitt en kulturell kapital i form av erfaringer om verden utenfor gården eller bygda. Spesialisten var en del av et nettverk der informasjon ble utvekslet. Dette nettverket bestod og ble opprettholdt av personer som var eksperter på å skape kontakter og utveksle informasjon.

Arkeologisk materiale, og dermed materiell kultur, har blitt benyttet til å formidle det gravlagte individets status, ifølge Ian Hodder (1982). Denne statusen har blitt knyttet opp mot individets stilling i samfunnet. Stillingen individet har hatt i samfunnet har vært preget av personlige egenskaper, som kan ha blitt utnyttet ved en aktørs deltakelse i et nettverk.

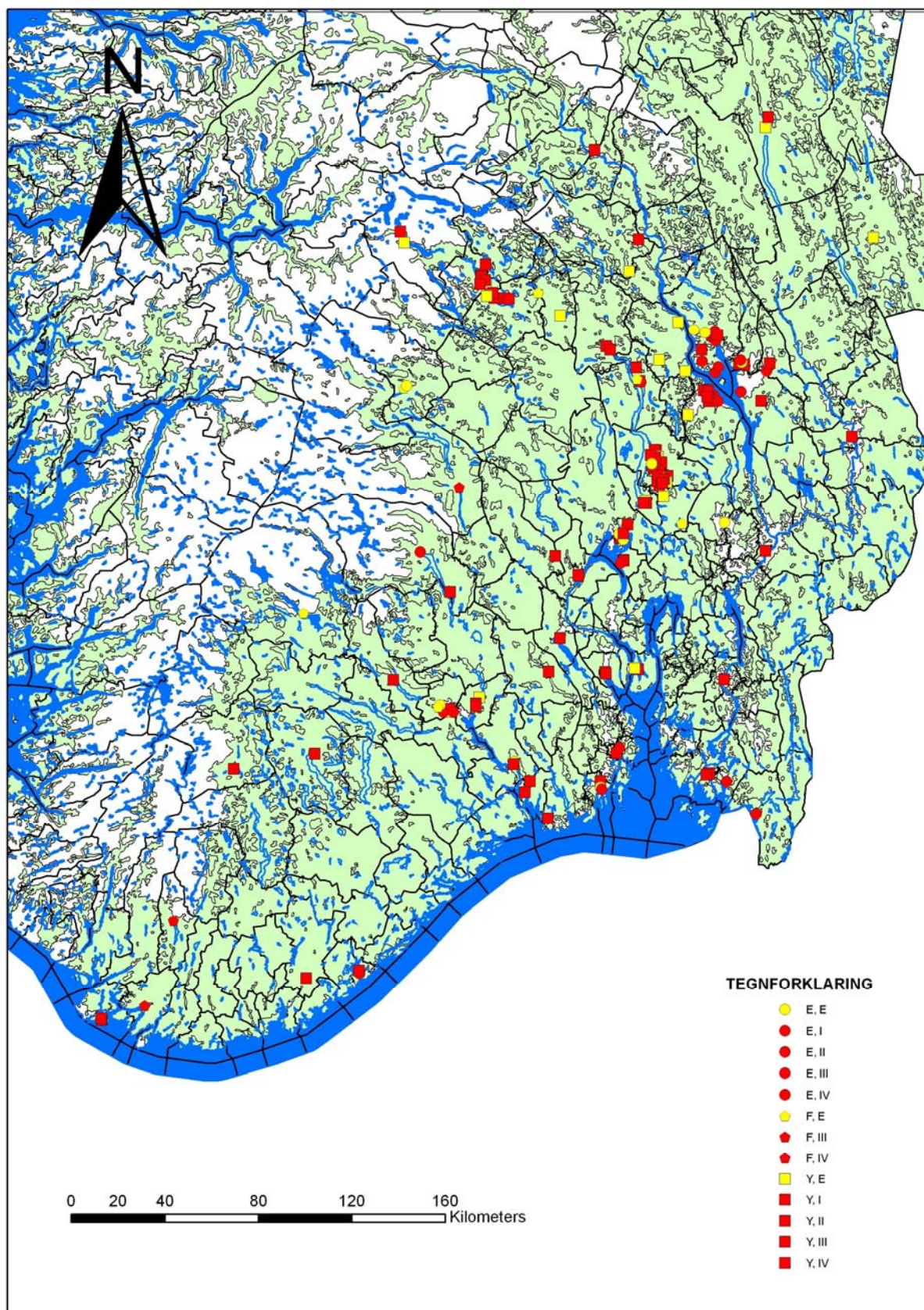
Nettverkstilhørigheten vil materialisere seg i den etterlatte materielle kulturen: Det arkeologiske materialet, i dette tilfellet våpengravsmaterialet.

Allianser og kontakter har vært betegnende for arkeologenes syn på RT. Forbindelsene i nettverket har gitt navn til perioden, ettersom man har sett kontakten til Romerriket ved å tolke den romerske påvirkningen på gjenstandsinventaret. Tidligere forskere, for eksempel Haakon Shetelig (1925) har funnet årsakene til endringen i lokale skikker, som f. eks. begravelseritualet, i romerske kulturimpulser. Materialet som jeg kommer til å legge til grunn for denne oppgaven er datert til RT, som er en del av eldre jernalder. Eldre jernalder tilsvarer førromersk jernalder (FRJA), romertid (RT), og folkevandringstid (FVT). RT har videre blitt delt inn i en eldre (fra Kr.f.-200) og yngre del (200-400) (Resi 2005:309).

RT vil være min fokusperiode, men jeg anser det som hensiktsmessig å diskutere materialet fra RT i sammenheng med materialet fra den tidligste delen av FVT, da man vil kunne se endringer i materialet med variasjoner både geografisk og typologisk i overgangen mellom de to periodene. Kronologiproblematikken vil jeg komme nærmere inn på i faghistoriekapittelet (kapittel 2).

Grunnlaget for denne oppgaven er våpengravsmaterialet fra ni fylker på Sør-Østlandet. I tillegg til disse gravene er det også funnet tre våpengraver i Oslo. De ikke er tatt med i Jørgen Ilkjærs (1990) gjennomgang av det norske våpengravsmaterialet. Jeg har utelatt gravene fra Oslo fra min database, ettersom det er Ilkjærs katalog jeg støtter meg mest til. Gravene fra Oslo er derimot beskrevet av Jan Bemmann og Güde Hahne (1994).

Det er totalt 160 våpengraver fordelt på fylkene Akershus, Aust-Agder, Vest-Agder, Buskerud, Hedmark, Oppland, Telemark, Vestfold og Østfold datert til den aktuelle perioden. Kystfylkene Akershus, Aust-Agder, Vest-Agder, Vestfold og Østfold er representert med færrest graver. Kyst- og innlandsfylkene Buskerud og Telemark ligger i et mellomskikt. De typiske innlandsfylkene Hedmark og Oppland har hatt flest funn av våpengraver. Man kan helt klart si at Oppland står i en særstilling med svært mange graver i forhold til antall funn i de andre fylkene.

Figur 1. Kart som viser spredningen av våpengraver og enkeltfunn i undersøkelsesperioden (se kapittel 6.1.1-6.1.4) (E.E=ERT. enkeltfunn, Y=YRT, F=FVT).

Våpengravsmaterialet (se fig. 1) har blitt gjennomgått og behandlet tidligere. I denne oppgaven er Ilkjærs gruppering av graver med våpen lagt til grunn for det videre arbeidet med tolkning av gravene. Ilkjær (1990) foretok en gjennomgang av alt våpengravsmaterialet i Nord-Europa i forbindelse med sitt arbeid med tolkningene av materialet etter utgravningene i Illerup Ådal. Materialet ble samlet i en katalog hvor våpnene ble typologisert og datert, og på dette grunnlaget satt sammen i grupper med forskjellig sammensetning av våpen og annet gravgods. Disse gruppene vil være formålstjenlige kategorier som jeg har arbeidet videre med i denne oppgaven. Gruppene bygger på typologiske likheter og er gitt absolutt datering ved sammenligning av andre arkeologiske funn. Dette materialet må være funn med sikre kontekster slik som sluttede gravfunn, mynter eller terra sigillata (romersk keramikk), og brukes ofte i overgangen fra en relativ datering til en absolutt datering. Målet med en gjennomgang av gravmaterialet sett gjennom Ilkjærs gruppering er å finne likheter og variasjoner i våpengravsmaterialets sammensetning og spredning.

Etter en gjennomgang av det karakteristiske for hver gruppe, vil jeg redegjøre for våpengravsmaterialet fra det utvalgte området for å se hvilke tendenser som kan spores i materialet. Ved gjennomgangen vil fokus være på en sammenligning med Ilkjærs materiale, da dette kommer fra et større område. Formålet vil være å se om gravene fra de ni fylkene er representative for de nordiske våpengravene i denne perioden, og se om det er rom i materialet for tolkninger på et lokalt plan ut ifra en regional, generalisert behandling av materialet, jf. Ilkjærs katalog.

Problemstillingen for denne hovedoppgaven vil være tredelt.

- Jeg vil gjennomføre en materialgjennomgang for å identifisere variasjoner i materialet både typologisk og kronologisk. Materialet vil bli analysert kvantitativt med hensyn til sammensetningen av materialet i våpengravene. Sammenligningen vil bli gjort etter dagens fylkesvise inndeling, da jeg anser dagens fylkesinndeling som en størrelse det er hensiktsmessig å arbeide med fordi de er innarbeidede størrelser.
- Deretter vil jeg skissere en faghistorisk setting av forskere som tidligere har arbeidet med våpengravsmaterialet.
- Til slutt vil jeg tolke materialet i lys av analogier og endringsteorier. Mitt utgangspunkt for en tolkning av materialet fra våpengravene er at det gir mening å si at graven er en sluttet kontekst, som kan vise den avdødes status. De observérbare variasjonene i materialet har bunn

i lokale ideologier og sosiale relasjoner i samfunnet, og endres i møte med større kontaktflater. Jeg vil bruke analogier fra den sosialantropologiske fagkretsen representert ved Mary Helms' (1988) og Alfred Gells (1998) arbeider. Det vil bedre forståelsen av disse mekanismene samt gi en mer nyansert oppfatningen av krigeren i den eldre jernalderen.

1.1 Våpenggravene

Jeg har valgt å se våpenggravene i et sosialt og politisk perspektiv. Samtidig har det vært aspekter ved gravmaterialet jeg ikke har forsøkt å problematisere. Ett av disse aspektene er våpenggravene sett i relasjon til et kjønnsperspektiv, da min analyse av materialet i gravene ikke har omfattet noe osteologisk materiale. Her følger en kort gjennomgang av de aller viktigste våpenformene som har blitt lokalisert i våpenggravene. Hensikten er å presentere våpnene og de forskjellige typeinndelingene som har blitt benyttet, og for å få et bilde av hva de faste settene av våpen i våpenggravene består av.

1.1.1 Sverd

I det følgende vil jeg kort gjøre rede for de forskjellige typene av sverd, som er funnet i våpengraver i Sørøst-Norge. Deretter vil jeg vise hvordan de forskjellige sverdtypepene fordeler seg i det undersøkte gravmaterialet. Sverdene kan deles inn i to hovedtyper, eneggede og tveeggede. Videre fins tveeggede sverd som kort og lang variant.

1.1.2 Sverd av type 1.

Sverd av type 1 er eneggede sverd av type R190 og R 191 (Rygh 1885:2). Oluf Rygh karakteriserer den eneggede formen som meget sjelden i norske graver. Han regner med kun fire sikre kontekster. De eneggede sverdene er den minste gruppen, og idag kan vi regne med seks funn:

Funn av eneggede sverd kommer fra Bakkejordet (C26193), Kvam (C2622), Lille Ile (C21935), Hovin Østre (C14164), Sæli (C8295) og Kåsa (C16902). Kronologisk hører den eneggede typen til den tidligste delen av RT.

1.1.3 Sverd av type 2.

Type 2-sverdene er delt inn i to undergrupper, korte eller lange: Type 2a og type 2b. I undersøkelsesmaterialet er det 10 sverd som er betegnet som tveeggede sverd uten videre underinndeling. Seks sverd er bestemt til å være av type 2a, tveeggede kortsverd. 23 sverd er tveeggede langsverd. Grieg (1926) har tveeggede sverd i gruppene 1b, IV a-b, V a-b, VI a-b, VII og IX.

1.1.4 Skjold

Ilkjær (2001) har typologisert skjoldene. Han skiller mellom skjoldets forskjellige deler, og har gitt skjoldbullen, skjoldhåndtaket og andre deler som spissene og naglene egne inndelinger. Det er skjoldbullen og skjoldhåndtaket som er de mest aktuelle delene av skjoldet, for denne undersøkelsen, så jeg vil bare bruke Ilkjærs benevning for disse. Skjoldbullen benevnes fra 3 til 8, og med bokstavert underinndeling. Skjoldhåndtaket har fått den inndelingen 0, 3 eller 5. Også her har han brukt bokstaver ved videre inndeling av typologiske trekk. Asbjørn Herteig (1955:11) refererer til et funn fra Bakkjordet, Oppland, der skjoldbullen har fungert som gravurne i en branngrav under en lav haug.

1.1.5 Spyd

Spyd er en samlebetegnelse for lanse og kastespyd med mothaker (Solberg 2005:345). Ilkjær (1990:165) benytter betegnelsen spyd om våpenet har mothaker, og betegnelsen lanse om det ikke har hatt mothaker. Jeg følger dette eksempelet. Videre skiller han også på tverrsnittet av bladet ved den typologiske inndelingen. Typene kalles 0-24. I tillegg til at en type bare kalles ”med én mothake”, finnes også type 99. Samme betegnelser framkommer i min database. Typene 20-24 har alle kun én mothake (Ilkjær 1990:170).

Spydene varierer i form i RT. I det 1., 2. og begynnelsen av det 3. årh e.Kr. fantes små spydspisser med én mothake. I løpet av det 2. årh. fikk enkelte spyd en forhøyet midtribbe, som varierte mellom å ha en eller to mothaker. Spydspisser av type R202 ble brukt i hele det 3. årh og spydspisser av type R212 ble brukt på slutten av det 3. årh og begynnelsen av det 4. årh. I den siste delen av det 4. og begynnelsen av det 5. årh. fantes spyd med form som type R211. I FT ligger mothakene tett inntil spydet og ligner Engelhardt: Kragehul Mosefund pl. III fig. 21. Samtidig brukes fortsatt type R212 (Grieg 1926).

1.1.6 Lanse

Spydspissenes form varierer sterkt utover RT. De eldste spissene var korte som R204 og ble datert til det 1. og 2. årh. Deretter kom en slankere form den eldste del av det 3. årh, som ble etterfulgt av en form lik R208 i den første halvdel av det 3. årh. og hele det 4. årh. Den neste formen hadde bredere blad som R206, og tilhørte den siste halvdel av det 4. årh og begynnelsen av det 5. årh (Grieg 1926:83). Ilkjær (1990) omtaler lansene fra type 0 til 23 i tillegg til type 99. Det romerske framea er et effektivt våpen som har blitt beskrevet av Tacitus.

I denne oppgaven har definisjonen av våpenfunn og våpengrav helt enkelt vært ”et hvert funn av våpen” og et hvert ”funn av grav med våpen”. Utvalgskriteriene har i hovedsak vært område- og periodespesifikt. For dypere forståelse av funn av våpen i graver er det nødvendig å se på de kombinasjonene av våpen i et kronologisk perspektiv. Dette skal jeg gjøre i kap. 6.

1.2 Problemstilling

Våpengravene representerer et større nettverk ved de lokale aktørene. For å forstå mønsteret bak den materielle kulturen vil jeg dra veksler på sosial teori om individet som aktør, og sosiale handlingsmønstre (Giddens 1982, 1984; Gell 1998). Videre vil jeg i den teoretiske rammen for oppgaven problematisere begreper som spesialisten, kommunikasjon, informasjonsstrøm og handling.

Jeg vil undersøke hvorvidt det var et vidt nettverk av aktører i Sørøst-Norges samfunn i EJA der krigeren har deltatt. Det mest sentrale området for å markere krigeraktørene med våpen i gravene har vært *Oppland* fylke. Spesielt YRT skiller seg ut som en sentral periode for denne typen markering i gravene i dette området.

Ved overgangen til FVT skjer en kronologisk endring i materialet: Våpengravskikken endres med en geografisk dreining mot den vestlige delen av Sørøst-Norge. Mønsteret i våpengravsmaterialet fra FVT viser også at gravene blir færre, men med et rikere og mer spektakulært innhold. Jeg vil problematisere årsakene til denne endringen, og om dette bunner i sosiale og politiske forhold.

Våpengravene ser jeg i sammenheng med en tradisjon som gjenspeiler et nettverk av krigeraktører. Jeg vil undersøke om aktørene med sine egenskaper har knyttet kontakter og posisjonert seg i samfunnet, og dermed preget samfunnets sosiale og politiske organisasjon. Dette er en spesialisering jeg vil drøfte i forhold til våpengravene som fenomen.

Jeg vil belyse hvorvidt variasjonen i antall våpengraver i EJA er et tegn på endringer i de politiske og sosiale forhold. Dette vil i tilfelle peke på at en konsolidering av de politiske maktforhold forekom i EJA med helt avgjørende konsekvenser for samfunnet, i overgangen mellom YRT og FVT.

Kapittel 2

2.0 Forskningshistorie

Det arkeologiske datamaterialet fra RT omfatter flere forskjellige funnkategorier. Det er syntesene av de ulike kategoriene som i siste instans utgjør grunnlaget for helhetlige tolkninger av samfunnet i RT. I dette kapitlet vil jeg kort gjennomgå forskjellige tolkninger som tidligere forskere har utledet på grunnlag av det foreliggende datamaterialet. Benevnelsen ”romertid” er per se symptomatisk for den utbredte forståelsen av at overregionale kontakter ble etablert i Europa i perioden omkring Kr.f. Disse kontaktene kom fysisk til uttrykk gjennom den materielle kulturen. Den materielle kulturen og mellommenneskelige kontakten utgjør i dag kilder til tolkninger av perioden, i form av arkeologisk gjenstandsmateriale og antikke tekster. Særlig våpengravenes inventar gir belegg for tolkninger av RT som en periode preget av overregionale kontakter og konflikter. Inntrykket av konflikter og militære stridigheter forsterkes om våpengravene tolkes i sammenheng med materialet fra de sørsandinaviske krigsbytteofringene.

Hensikten med denne gjennomgangen vil være å redegjøre for noen utvalgte tolkninger av RT, og hvilket grunnlaget disse har lagt for videre tolkning. På bakgrunn av denne redegjørelsen vil jeg knytte min problemstilling til våpengravenes tolkningshistorie og dermed vise at den representerer en relevant nytolkning av gravmaterialet.

2.1 Våpengravene i retrospekt

Våpengravene har gitt forskerne et innblikk i hvilke teknologiske endringer av våpnene som inntraff i århundrene rundt Kr.f. Gjenstandsinventaret har vist en påvirkning som ikke bare gjelder enkelte gjenstander, men som innebærer en endring i hele bevæpningen (Shetelig 1925:128-135). Gradvis og i løpet av det første århundret e. Kr. skifter våpenutstyret fra de enkle *La Tene*-formene til våpenformer som har forbilde i romerske våpentyper. Representert ved sverdene, har denne endringen vist seg ved at formen endret seg fra eneggede til tveeggede sverd. Endringen er felles for alle samfunnene i det frie Germania og hadde implikasjoner for helt grunnleggende felt i samfunnet. De importerte formene påvirket den norske produksjonen, som ledet til selvstendige hjemlige former i FVT (Grieg 1926:90).

Våpengravstradisjonen framstår som en gravskikk der den indre formen er en branngrav, gjerne med en ytre markering av jord over en steinblandet haug. Branngravskikken hadde vært dominerende hos kontinentalgermanske folk allerede i FRJA. Gravskikken omfatter kremasjon der den avdøde fikk med seg våpen og utstyr på kremasjonssbålet og i graven. I

denne perioden har mange døde fått med seg kombinasjoner av våpen i våpensett, det jeg vil karakterisere som ”våpengrav”. Utover destruksjonen av gravgodset ved kremasjonen av den døde, har gjenstandene videre vært utsatt for intensjonell ødeleggelse ved at de er bøyd eller brukket før de har blitt lagt i jorden. Unntakene fra kremasjonsgravene finner vi i noen få, rikt utstyrte skjelettbegravelser (Grieg 1926, Herteig 1955, Slomann 1969, Solberg 2000, Resi 2005:309).

Den geografiske distribusjonen av våpengravskikken viser distinkte mønstre. I Norge er det spesielt Hadeland, Toten og Valdres som har skilt seg ut med mange våpengraver. Denne avgrensede geografiske distribusjonen som finnes i Norge har også avtegnet seg tydelig i forhold til andre deler av Norden (Shetelig 1925:136). I Skandinavia er det kun på Gotland at våpengravsskikken har vært like utbredt. I Danmark har det for eksempel kun blitt funnet våpen i brannflak på Bornholm fra samme periode. Disse områdene skiller seg derfor ut i forhold til fastlandet i Sverige og Danmark. Den østlige sammenhengen mellom våpengravene ble av Shetelig sett som betegnende for den retningen kulturimpulsene hadde kommet fra i RT. Denne tolkningen ble komplettert med ideen om at runene, som var et nytt trekk i kulturen i eldre jernalder, også hadde en østlig opprinnelse.

Arkeologene som tilhørte den kulturhistoriske forskningstradisjonen, tolket bruddet i gravskikk som er tydelig i overgangen mellom FRJA og RT, som et tegn på en grunnleggende endring i samfunnet. Nye gravplasser ble da anlagt, og importerte bronsekar benyttet som gravurner i motsetning til den enklere gravskikken i FRJA. Dette bruddet ble ikke ansett som et resultat av en gradvis endring med en sakte assimilasjon av nye tanker. Derimot anså man endringen som et resultat av nær kontakt med andre kulturmiljøer (Shetelig 1925:139). For eksempel antok Shetelig at det var hjemvendte krigere som stod bak denne holdningsendringen. Krikerne hadde deltatt i militære operasjoner i det østlige romerske grenseområdet i eldre keisertid og dermed hatt kontakt med Markomannerne. Krigernes kontakter med samfunnet i Europa ble dermed tolket som en katalysator for endringer hjemme. For å understreke krigernes innflytelse, påpeker Shetelig også tolkningen av at Hadeland har sin etymologiske stamme i det oldnorske ordet for kamp. Dette ga betydningen ”krigerlandet”. I YRT la han folkeforflytninger til grunn for endringene i gravskikken (Shetelig 1925:146). I motsetning til, eller som supplement for ideen om forflytning av folk og gjenstander, ble jordbruksforholdene lagt til grunn for den rike våpengravskikken i RT. Det ble påpekt at det har blitt funnet våpengraver på de beste gårdene på Hadeland (Grieg 1925:16-17). Dette antyder at ”Sheteligs krigere” ble rekruttert fra de øvre lag i

bondesamfunnet, om det settes en sammenheng mellom jordforholdene og sosial status. Grieg (1925:26) og senere Herteig (1955) vektla dermed økologiske forhold, og satte våpenggravene inn i en økonomisk tolkningsramme, der spesielt jordbruk og jaktmuligheter var viktige faktorer.

I den tidligste forskningen la man vekt på innsamling, gruppering og beskrivelse av det arkeologiske materialet. Resultatene fra gjenstandsstudiene ble satt i sammenheng med funnomstendighetene for å få en forståelse av endringer i samfunnet. I arbeidet med å gjøre forholdene i jernalderen klarere, så man de romerske skriftlige kildene som en direkte kilde til kunnskap om hendelsene i fortiden. Denne kulturhistoriske retningen søkte årsaksforklaringer i ytre påvirkning. I den foregående evolusjonistiske forskningstradisjonen ble folkeforflytninger og okkupasjoner rådende som årsaksforklaringer for endringer og variasjoner man kunne spore i det arkeologiske materialet (Trigger 1996:116). Arkeologene la de samme egenskapene som kunne observeres i gjenstandsinventaret til grunn for tolkningen av samfunnet. Utviklingen fulgte en lineær, evolusjonistisk utvikling, der man gikk fra det enkle til det mer sammensatte og kompliserte. A. W. Brøgger (1940:7) nyanserte den lineære tanken og forfektet at utviklingen kunne gå i bølgedaler.

Økonomiske forhold ble sett på som sentrale i de arkeologiske undersøkelsene utført i Norge på 60-, 70- og 80-tallet. Undersøkelser av boplasser, gårdsanlegg, nausttuffer, bygdeboger, huler og hellere ble satt i sammenheng med gravmaterialet for å forstå aspekter ved samfunnsforholdene i RT. Utgravningene på Hunn i Østfold på 80-tallet er en av de største gravplassundersøkelsene som er utført, med graver fra blant annet RT. Våpenggravfunnene fra Hunn var opphav til tolkninger om den sosiale strukturen. Heid Gjøstein Resi (1986) satte materialet i de rike gravene i sammenheng med et klassedelt samfunn som ble styrt av et aristokrati. Denne eliten holdt kontakt med likesinnede i Sør-Skandinavia og på kontinentet gjennom et system av gavebytte der prestisjevarer sirkulerte. Undersøkelsene av naust i Vest-Agder (Rolfen 1974) bidro til å forsterke ideen om oversjøiske kontakter og økonomiske forhold. Knut Odner (1973) forsto det slik at jernaldersamfunnene var organisert som hierarkiske høvdingdømmer der forskjellig økonomiske soner ble utnyttet, og overskuddet ble samlet og styrt i et senter. Bjørn Myhre (1987) presenterte en modell over territoriell inndeling på bakgrunn av den geografiske fordelingen av gravhauger og bygdeboger. Disse forskernes hensikt var å forklare strukturen i samfunnet ved å beskrive hvilken sosial og politisk form samfunnet hadde.

Til tross for ulike begravelsestradisjoner i RT i Danmark og Norge, bandt Ulla Lund Hansen (1987) områdene i Skandinavia sammen ved å gi Sjælland rollen som et *nexus*, et sentralt knutepunkt for en distribusjon av gjenstander i RT. Det rike gravmaterialet som har blitt lokalisert på Sjælland skilte seg fra funnene i Norge og Sverige ved å være rikere, men uten våpen. Gjenstandstypene som har blitt funnet i Danmark kan også dokumenteres i resten av Skandinavia, men det danske materialet skilte seg ut i antall og verdi, ettersom idet flere unika ble lagt ned i disse gravene (Lund Hansen 1987:144).

På 80-tallet skjedde et skifte i forskningen på RT. Fra et økonomisk perspektiv fikk man fokus på samfunnets overbygning, med vekt på makt og ideologi (Fabech 1989, 1991; Steuer 1982). Betegnende for den nye forskningstradisjonen innen den skandinaviske jernalderarkeologien var den strukturmarxistiske ideologiforståelsen som ble lagt til grunn for tolkningene om samfunnet i RT. Endringene i samfunnet ble forklart som et resultat av kamp om overskudds-produksjonen som drev fram forandringene man kunne se i det arkeologiske materialet (Hedeager 1992:33). Lotte Hedeager (1992) ser hendelsene i EJA som en prosess som leder til den konsoliderte statsdannelsen i YJA. Den tidligste delen av JA blir en periode hvor den politiske makten er i et vakuum etter at de gamle maktforholdene fra bronsealderen (BA) (Kristiansen 1986) var blitt brutt opp. Den økonomiske utviklingen i EJA blir videre lagt til grunn for en ny maktkonsentrasjon. Dette står i kontrast med tanken om at historien drives fram som en konstant kraft der samfunnet stadig blir mer sivilisert. Forskerne formulerte dermed heller samfunnsprosesser som kunne ha pågått internt i Skandinavia, i motsetning til forskere tidligere på 1900-tallet som hevdet at påvirkningene kom utenfra. Våpenggravene har i dette perspektivet vært utgangspunkt for tolkninger om sosiale og kulturelle kontakter. Forskjeller i gjenstandsinventaret samt mangel på våpen i gravene i visse områder, har vært opphavet til teorier om strømmen av varer og tankegods.

Nyere arkeologiske registreringer og undersøkelser har vist at det har vært en økende grad av utnyttelse av ressurser som f. eks myrmalm i utmark fra EJA og inn i MA i Norge (Risbøl 2000, 2001, 2002a, 2002b; Stene 2005). Produksjonen i utmark i MA settes i sammenheng med en sterk styring fra en kongemakt (Narmo 2000:159). I denne forbindelse er det påtagelig at det ikke er påvist handelsplasser fra EJA i Sørøst-Norge lik handelsplassen i Gudme/Lundeborg. Om mangelen av handelsplasser representerer de faktiske forholdene i EJA, vil det være et påtagelig trekk. Aktørene i Sørøst-Norge må ha forholdt seg til de eksisterende handelsplassene i Skandinavia.

2.2 Krigsbytteofringene sett i sammenheng med våpengravene

Nye undersøkelser av krigsbytteofringer ble utført på 1950 og 1960 -tallet av Mogens Ørsnes (1963) og H. Andersen (1951, 1956). Undersøkelsene endte med omfattende utgravninger av krigsbytteofringene i Illerup Å, som ble ledet av Jørgen Ilkjær. Disse ble utført med ny utgravnings- og innmålingsmetodikk (Ilkjær 1990). En nøyaktig registrering av funnforholdene og gjenstandenes innbyrdes plassering ga nye tolkningsmuligheter. Funnspredninger ble et viktig element for dateringsproblematikken, og dette resulterte i at forskerne kunne forstå hvilke gjenstander som hadde blitt deponert samtidig, og dermed skille forskjellige historiske horisonter (Ilkjær 1990, 2001, 2003). Denne sammenstillingen av gjenstandsmaterialet i grupper ble kombinert med studier av gjenstandstypenes proveniens. Resultatet av dette arbeidet gjorde Ilkjær i stand til å skissere en rekke tolkningsforslag om forskjellige angrep mot det danske fastlandet i RT og tidlig FVT. Han forsøkte videre å fastslå hvilket regionalt område de angripende partene stammet fra.

2.3 Veien videre

Innfallsvinklene og hovedfokus har variert, men det arkeologiske materialet som er byggeklossene i tolkningsprosessen, har vært stabilt. RT har blitt ansett som en periode hvor gjenstander og ideer har blitt tilført fra Romeriket, som var den dominerende kulturelle kraften i Europa på det tidspunktet. Dette synet har ligget under overflaten gjennom hele den arkeologiske forskningshistorien, med eksponenter som Shetelig, Grieg og Herteig. Det arkeologiske materialet er mangfoldig og variert. Tolkningene har vekslet med de forskjellige teoretiske retningene forskerne har latt seg inspirere av. Allikevel har det, til tross for de forskjellige forskeres teoretiske ståsted, vært en felles rød tråd gjennom tolkningene av RT.

Med dette i tankene vil jeg videre sette fokus på selve formidlingen av ideene bak skikkene og teknologien som arkeologene har beskrevet. Jeg vil at det arkeologiske gjenstandsmaterialet skal belyse den våpendiskursive informasjonsstrømmen som har foregått i RT og hvilken posisjon aktørene har hatt i denne kommunikasjonen. *Hvem har de vært, og hvilken posisjon har de hatt i samfunnet?* Kan studiet av gjenstandsmaterialet fra våpengravene i samspill med samfunnssteori og sosialantropologiske analogier være med å danne bilde av aktørene i denne kommunikasjonsprosessen? Spredningsmodeller og gjenstandstudier har vært grunnlaget for modeller over samfunnsstruktur, handelsforbindelser, konfliktsituasjoner og folkevandringer. Forskerne har videre hatt en tilnærming mot ideologi og maktkamp. Målet med den videre analysen av våpengravsmaterialet er å vurdere muligheten til å se våpengravene som et

middel til å kommunisere status for den eldre jernalderens informasjonsspesialist, det vil si en aktør med unik kunnskap.

2.3.1 Aktøren

Det arkeologiske materialet gir konkrete bevis på bindeleddet mellom det hjemlige og det fremmede i RT. Kontakten har blitt tolket forskjellig hos mange forskere. Denne kontakten har ytret seg i forskjellig form hos mange forskere. Hans Jürgen Eggers (1955) trakk opp ruter for handelsforbindelser. Ulla Lund Hansen (1987) beskrev et system med utveksling og sirkulasjon av kostbare gaver. Shetelig (1925) forsto det slik at forbindelsen til det kontinentale har vært deltagelsen i de romerske hjelpetroppene, Auxilia, da som profesjonelle leiesoldater, og Dagfinn Skre (1998) har foreslått at aktørenes motiv for deltagelse har vært at de har hatt en friere rolle og søkt lykken. Jeg vil legge vekt på krigeraktørenes selvstendige posisjon hvor de ved intensjonelle handlinger og valg har bidratt til endringene i samfunnet i RT.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg kort skissert den veien arkeologer har tatt i sin forskning ved å gi noen eksempler fra faghistorien. De forskjellige forskerne har sett på materialet gjennom forskjellige teoretiske briller og bidratt til en mangefasettert og nyansert forståelse av eldre jernalder. Med skiftende årsaksforklaringer, endringsmodeller og teoretisk ramme, har fokus skiftet mellom økonomiske forhold og symbolisme, og perspektivet variert fra det lokale plan til et større overblikk over hele kontinentet. Uansett hvordan det forskningshistoriske utgangspunktet har vært, har våpengravene vært sentrale i forståelsen av RT.

I neste kapittel vil jeg ta tak i et lokalt materiale, i det omfang man kan benevne Sørøst-Norge som et mindre, lokalt område, og undersøke det på bakgrunn av regionale forhold. Jeg vil synliggjøre individets posisjon i romertidens samfunn gjennom å relatere gjenstandsinventaret fra RT til mine utvalgte teoretiske innfallsvinkler.

Kapittel 3

3.0 Metode

Det arkeologiske materialet i denne oppgaven er representert ved våpengravene og løsfunn av våpen. Min arbeidshypotese om at det har eksistert et nettverk av spesialister i RT vil dermed bli testet mot dette materialet. Forutsetningen for å kunne komme til en konklusjon ligger imidlertid i mulighetene for at nettverket har materialisert seg i våpengravene og at gravene dermed gir muligheter for tolkning av sosiale relasjoner i RT. Jeg ser det som hensiktsmessig å benytte meg av en database for å ordne materialet i grupperinger av en størrelse det er mulig å operere med i en kvantitativ analyse.

I det følgende redegjør jeg for utvalget av materialet og beskriver den analytiske framgangsmåten. Det er tale om en kvantitativ analyse i form av en opptelling av materialet, samt en kombinasjonsanalyse, der materialet presenteres gruppevis. En del begreper som typologi, kronologi, datering, analyse og representativitet vil bli problematisert, da dette er viktige redskaper som ligger til grunn for arbeidet med våpengravene. I dette kapitlet er det formålstjenlig å vise hvordan forskjellig forskere har gruppert våpengravene, ettersom grupperingen er en viktig forutsetning for den analysen som vil bli utført.

3.1 Database

Databasen fungerer som et redskap til å ordne gravene med våpen fra Sørøst-Norge. Materialet er gjennom databasen blitt sortert etter utvalgte kriterier for å få det i en håndterbar form. Bruk av Access gjør mulig å gjennomføre spørringer mellom oppføringene i databasen. Disse spørringene vil ligge til grunn for ordning av materialet etter våpenkombinasjoner, geografisk utbredelse og kronologisk rekkefølge.

Konstruksjonen av databasen er basert på tidligere forskeres kataloger og KHMs tilvekstkatalog. Opplysningene er videre sjekket mot Ab og BMA, ettersom enkelte funn er oppført med museumsnummer fra Bergen.

Under arbeidet med databasen har materialet vært gjennom en utsiling. Opplysningene er ved noen oppføringer ufullstendige og usikre. Materialet som har blitt benyttet i databasen har blitt vurdert opp mot enkelte kriterier. Disse kriteriene har vært:

- Oppføringen må ha hatt fullstendige funnopplysninger.
- Materialet må ha vært mulig å datere.

- Det må ha vært opplysninger om funnets kontekst, som løsfunn eller gravfunn.
- Gravfunnene må være sikre enkeltgraver, slik at sammenblandete funn har blitt utelatt i denne databasen.

Materialet i databasen kan skilles i to hovedkategorier, løsfunn og gravfunn. Løsfunnene er med i analysen av representative årsaker. Databasen inneholder 160 oppføringer og er basert på følgende opplysninger om hvert funn: museumsnummer, gårdsnavn, kommune og fylke, samt opplysninger om innholdet i våpengravene. Opplysningene om gjenstandsmaterialet er fordelt på kategoriene datering, gruppe (jf. Ilkjær 1990:272-310), lanse, spyd, skjoldbule, skjoldhåndtak, sverd, bronser, ringer og fibler. Det vil framgå i databasen om konteksten tilsvarer et enkeltfunn eller et gravfunn. Det vil også være en referanse til Ilkjærs katalog (katalognummer) for hver oppføring.

Andre gjenstander enn våpen i funnene vil bli benyttet i kombinasjonsanalysen. Derfor har jeg i tillegg til våpen også valgt å fokusere på andre funn fra våpengravene som tilsvarer importerte gjenstander. Det vil ikke i særlig grad bli lagt vekt på opplysninger om keramikk, piler, økser, trekar eller beltesteiner. Jeg vurderer våpen og importerte gjenstander som mer signifikant i forhold til min problemstilling, mens andre gjenstandstyper er et uttrykk for en hjemlig produksjon og har vært en del av hverdagslivet. Våpnene og de importerte gjenstander kan også være lettere å erkjenne, og egner seg bedre i denne sammenhengen ut i fra representativitetshensyn.

Analysen er basert på følgende kriterier og variabler: Våpenkombinasjoner, forekomsten av gravgods i tillegg til våpen, fylkesvis fordeling samt kronologisk spredning av våpengravene. Analysens hovedmål er å undersøke de kombinasjonene våpnene er funnet i. Våpenkombinasjonene vil bli sett i lys av geografisk spredning og kronologisk fordeling. Videre vil jeg legge vekt på hyppigheten av sverd i gravene. Våpengravene inneholder samtidig annet gravgods enn våpen. Derfor vil jeg trekke ut graver som har bronsekjeler, graver med gull, graver med glass og mynter, for å se om disse gjenstandstypene er signifikante objekter i markeringen av status i våpengravene. Ved den kvantitative analysen vil materialet fra det utvalgte område trekkes ut av en større sammenheng og representere spesialisten lokalt sett. Spesialistens posisjon vil bli relatert til et større nettverk representert ved gravene i Nord-Europa. Det vil si at jeg først viser materialet i en gruppevis gjennomgang med utgangspunkt i Ilkjærs gruppering, for så å gjøre en lokal gjennomgang av de utvalgte

funnene. Den komparative delen av analysen består i at våpengravene i disse områdene analyseres i relasjon til hverandre. Spesialistbegrepet knyttes til våpengravsmaterialet ved å dra vekslers på analogibruk.

3.2 Analyse

Opptellingen av typene og en beskrivelse av karakteristika for de enkelte grupper av funn, støtter seg som nevnt på Ilkjærs (1990) inndeling og katalogisering. Etter en generell presentasjon og redegjørelse av hver gruppe beskrives de aktuelle våpenfunnene gruppevis. Denne gjennomgangen legger vekt på kvantitative forhold ved funnene. Materialet sammenlignes i en enkel oversikt med den typologiske og geografiske fordelingen av funnene i hver gruppe. Da denne analysen bygger på typologiske forhold vil jeg også analysere materialet ut ifra et kronologisk grunnlag. Jeg vil gjennomføre en kvantitativ sammenligning av funnene innenfor rammene av den kronologiske inndelingen av RT og FVT. Sammenligningen av funnene utføres i forhold til den fylkesvise fordelingen av materialet.

Materialet er ytterligere blitt vurdert gjennom en sammenligning mellom fylkene som ligger innenfor undersøkelsesområdet. Sammenligningen vil være basert på kronologi og typologiske kriterier. Hensikten er å etterspore likheter og ulikheter i materialet og mulige endringer over tid. Sentralt vil være å redegjøre for endringene som oppstår i overgangen mellom RT og FVT.

I det følgende vil jeg legge fram en rekke vitenskaplige begreper som har vært forutsetningen for at våpengravsmaterialet har blitt behandlet: Typologi, kronologi, datering og representativitet. Samtidig vil jeg presentere de typologiske grupperingene og det kronologiske rammeverket for denne oppgaven.

3.3 Typologi, kronologi og datering

Det arkeologiske materialet har blitt gjort tilgjengelig for tolkning ved hjelp av forskjellige vitenskaplige metoder og redskaper: Opprettelsen av typologiske serier og konstruksjonen av et kronologisk rammeverk. Dette er forutsetningen for de oppføringene jeg kan føre i min database, og blir dermed grunnleggende for analysen.

3.3.1 Typologi

Gjenstandsstudiet av våpengravsmaterialet har tradisjonelt vært basert på typologi, som er læren om typene og deres forhold til hverandre (Malmer 1962:48). Den typologiske metode har vært utgangspunkt for konstruksjonene av en kronologi for jernalderen (Montelius 1885).

De norske våpengravene ble først samlet og beskrevet av bl.a. Ingvald Undset (1880), Oluf Rygh (1885), Haakon Shetelig (1900) Sigurd Grieg (1926) og Asbjørn Herteig (1955). Undset beskrev gravminnene og deres beliggenhet. Grieg lagde en oversikt over våpenformer og våpenfunn fra Hadeland (se tabell 2). Denne oversikten bygger på typologiske karakteristika ved gjenstandene og deler våpentypene inn i kronologiske grupper på bakgrunn av daterende kontekst. Herteig fulgte i Griegs spor og analyserte våpengravene fra deler av Toten. Disse områdene er sentrale funnsteder for våpengraver i Sørøst-Norge. Senere har Ilkjær (1990) (se tabell 1) og Jan Bemmann og Güde Hahne (1994) (se tabell 3) analysert, tolket og katalogisert de norske våpengravene og satt dem inn i en typologisk og kronologisk sammenheng. Tabell 1 viser forskjellige inndelinger av våpengravene. Til sammenligning har Hedeager utført kvantitative analyser og kombinasjonsanalyser på det danske materialet (se tabell 5). Jeg har valgt å benytte Ilkjærs benevnelse i denne oppgaven.

Tabell 1 viser en sammenstilling av de forskjellige typologiske og kronologiske benevningene jeg kommer til å benytte i det videre arbeidet med våpengravene. Disse er representert ved Lund Hansens inndeling av RT og Griegs, Ilkjærs, Bemmann & Hahnes og Hedeagers gruppebenevnelse. Hensikten med tabellen er å vise de forskjellige forskeres utvalgte perioder og den overlappingen som finnes mellom dem. Dette viser at det er hensiktsmessig å benytte Ilkjærs benevnelse ved analysen av materialet fordi de omfatter hele den undersøkte perioden.

Tidslinje	Datering Lund Hansen (1988)	Grieg (1926)	Ilkjær (1990)	Bemmann & Hahne (1994)
500-600				Nerhus-gruppen.
450-500		VIb		Tveito-gruppen, Vestly-gruppen, Øvsthus-gruppen, Spartemo-gruppen.
400-450		VIa	Gruppe 11, Gruppe 12	Kvamme-gruppen.
310/320-400	C3	IVa, IVb, Vb	Gruppe 9, Gruppe 10, Gruppe 11.	Mollestad-gruppen. Vøien-gruppen.
250/260-310/320	C2	III	Gruppe 7, Gruppe 8, Gruppe 9.	By-gruppen.
210/220-250-260	C1b	II, Va	Gruppe 5, Gruppe 6, Gruppe 7.	Vennolum-gruppen, Skiaker-gruppen.
150/160-210/220	C1a	Ib	Gruppe 4	Gutteberg-gruppen.
70-150/160	B2	Ia	Gruppe 2, Gruppe 3, Gruppe 4.	
40-70	B1b	Ia	Gruppe 1.	
0-40	B1a	Ia	Gruppe 1.	

Tabell 1. Gruppeinndeling og datering.

Gruppe og Århundre	Datering	Sverd	Spydspiss	Spydspiss m/mothaker	Skjoldbule
Gruppe Ia	1. og begynnelsen av 2. århundre.		Spydspiss lik R204.	I enkelte funn en liten spydspiss med én mothake	Skjoldbule som R218
Gruppe I b	Antagelig 2. århundre.	Tveegget sverd	Kort spydspiss.		Skjoldbule som R218
Gruppe II	2. århundre og begynnelsen av 3. århundre.	Eneegget sverd av type R190	Liten spydspiss med opphyet midtribbe. Variasjoner i formene forekommer.	Liten spydspiss med <i>en</i> mothake. Variasjoner i formene forekommer.	Skjoldbule som R217
Gruppe III	2. århundre.		Liten slank spydspiss med opphøyet midtribbe.	Kort spydspiss med opphøyet midtribbe og <i>en</i> eller to mothaker.	Skjoldbule som R349
Gruppe IV a	3. århundre kanskje dettes eldre del.	Tveegget sverd	Spydspiss av varierende form.	En spydspiss med mothaker av typen R202.	Skjoldbule som R217
Gruppe IV b	Antagelig hele 3. århundre.	Tveegget sverd	Spydspiss av varierende form.	En spydspiss med mothaker av typen R202.	Skjoldbule som R217
Gruppe V a	Første halvdel av 3. århundre.	Tveegget sverd	Spydspiss lik R208.	En spydspiss med mothaker av typen R202.	Skjoldbule som R219
Gruppe V b	3. århundre og begynnelsen av 4. århundre	Tveegget sverd	Spydspiss lik R208.	En spydspiss med mothaker av typen R212.	Skjoldbule som R219
Gruppe VI a	Første halvdel av 4. århundre.	Tveegget sverd	Spydspiss lik R208.	En spydspiss med mothaker av typen R212.	Skjoldbule som R221
Gruppe VI b	Siste halvdel av 4. århundre.	Tveegget sverd	Spydspiss lik R208.	En spydspiss med mothaker av typen R212.	Skjoldbule som R221
Gruppe VII	Siste halvdel av 4. århundre og begynnelsen av 5. århundre.	Tveegget sverd	Spydspiss med bredt blad og opphyet midtribbe som R206.	En spydspiss med mothaker av typen R211.	Skjoldbule som R221
Gruppe VIII	Begynnelsen av 5. århundre.		Spydspiss av typen Shetelig Ark. Tidsbest. Fig. 110	Spydspiss med mothakene tett inntil falen som Engelhardt: Kragehul Mosefund pl. III fig. 21	Skjoldbule som R221
Gruppe XI	Siste halvdel av 4. århundre og begynnelsen av 5. århundre, men de fleste funn i denne gruppe faller etter år 400	Tveegget sverd	Spydspiss med fireegget blad som R209.	Spydspiss med mothaker: a: Spydspiss som R212 b: Spydspiss som Engelhardt: Kragehul Mosefund pl. III fig. 21	Skjoldbule som R221

Tabell 2. Sigurd Griegs våpengrupper (1925: 84-85).

Typologi har vært omdiskutert som systematiserende metode. En serie av typer vil ikke gå jevnt og ubrutt gjennom historien, men ha flere løp og avbrudd (for diskusjon se Malmer 1963:35-38). Tabell 2 er en gjengivelse av Grieg (1926) sin typologisering av det sørøstnorske våpengravsmaterialet. Den viser hans typologiske resultater satt inn i en kronologisk sammenheng.

Tabell 3 uttrykker våpeninventaret i referanse til Bemmann & Hahnes benevnelse og Ilkjærs grupper i forhold til Griegs datering. I den videre analysen vil jeg sette denne inndelingen av våpenfunnene i sammenheng med det sørøstnorske våpengravsmaterialet.

Navn	Våpeninventar	Annet	Jfr. Ilkjær	Datering
Gutteberg-gruppen	Sverd(tveegget)lanse/spyd/skjold		Ilkjærs gruppe 4	C1a
Vennolum-gruppen	Sverd/lanse/spyd/skjold		Ilkjærs gruppe 5	C1b, eldre del
Skiaker-gruppen	Lanse/spyd/skjold/kniv		Ilkjærs gruppe 6	C
By-gruppen	Sverd/lanse/spyd		Ilkjærs gruppe 7/8/9	C1b/C2
Vøien-gruppen	Langsverd/lanse/spyd/skjold		Ilkjærs gruppe 9/8/10	C3
Mollestad-gruppen	Sverd/lanse/spyd	Ildslagningsstein	Ilkjærs gruppe 11/10	C3, 4. århundre
Kvamme-gruppen	Spyd/lanse/skjold/øks		Ilkjærs gruppe 11/12	C3
Tveito-gruppen	Lanse/spyd/skjold/øks			D
Vestly-gruppen	Langsverd/lanse/spyd/skjold			D
Øvsthus-gruppen	Lanse ² /spyd/skjold			D, midt 5-årh/ tidlig 6. årh.
Snartemo-gruppen	Sverd/lanse/spyd/skjold/øks			D
Nerhus-gruppen	Sverd/lanse	Ildstål		D

Tabell 3. Bemmann og Hahne sine våpengrupper (1994).

De våpnene som er funnet i våpengraven har blitt ordnet i sett av Grieg (1926) og Hedeager (1990). Tabell 4 viser Hedeagers oppsett og resultatene av hennes kvantitative opptelling. En lignende analyse er også aktuell for materialet fra Sørøst-Norge.

Gruppe	Inventar	YFRJ	ER	YR
I	Sverd/skjold/spyd	10	20	5
II	Sverd/skjold	2	4	3
II	Sverd/spyd	13	4	2
II	Skjold/spyd	2	50	5
III	Sverd	7	12	2
III	Spyd	6	16	4
III	Skjold	1	19	6

Tabell 4. Lotte Hedeagers gruppering av våpengravene (Hedeager 1992:118).

De typologiske endringene er uttrykk for de tette kontaktene som fantes mellom de forskjellige krigeraktørene i EJA. Variasjonene viser hvor spesialisert aktørene var og hvor viktig det var å holde seg orientert om teknologien.

3.3.2 Kronologi

Eldre jernalder (EJA) ble delt inn i tre distinkte perioder av Oscar Montelius (1885). Siden har en rekke forskere bidratt til at denne inndelingen har blitt ytterligere spesifisert (Nermann:1935, Eggers:1951, Lund Hansen:1988), og man benytter nå Eggers alfabetiske inndeling der RT omfatter periodene B1, B2, C1, C2 og C3. Det arkeologiske materialet fra RT har gitt rom for en finere inndeling av perioden og Lund Hansen (1987) gjorde rede for en underinndeling av distribusjonen for romersk import i RT. I fortsettelsen av denne oppgaven vil jeg benytte meg av Hansens (1988) underinndeling: B1a og B1b og C1a og C1b, se fig. 4. Denne inndelingen av perioden med en absolutt kronologi bygger på en relativ kronologi. Den relative dateringen er kalibrert opp mot funn fra sluttede, sikre kontekster. Romersk import og mynter er velegnet til dette, da de kan knyttes opp mot historiske monumenter og hendelser (Hansen 1987:38). Selve periodebegrepet har vært en omdiskutert abstraksjon (Gräslund 1996:21), men har blitt et nyttig verktøy i arbeidet med det arkeologiske materialet. Jeg velger derfor å forholde meg til de begrepene som allerede er godt innarbeidet.

B1a	B1b	B2	B2/C1a	C1a	C1b	C2	C3
0-40	40-70	70-150/160	150/160-200	150/160-210/220	210/220-250/260	250/260-310/320	310/320-400

Tabell 5. Inndelingen av RT etter Lund Hansen (1988)

3.3.3 Datering

Det finnes en rekke begreper knyttet til konstruksjonen og bruken av et kronologisk rammeverk. Absolutt datering blir uttrykt i årstall. I motsetning til det er en relativ datering en benevnelse for et innbyrdes tidsbilde og viser til om noe er enten eldre enn, yngre enn eller samtidig med (Gräslund 1996:13). Begge dateringsformene har blitt knyttet sammen til et etablert kronologisystem. En relativ datering vil derfor kunne kobles til en eksisterende kronologi og dermed indirekte vise et absolutt tidsforhold. RT utmerker seg ved at det er utarbeidet en meget fin kronologi ut ifra de importerte gjenstandene. Dette gir en mulighet for å sammenligne to generasjoner av graver i et direkte forhold, slik at sosiale og politiske tolkninger kan gjøres spesifikt.

3.4 Representativitet

Kvantitative analyser og kombinasjonsanalyser er enkle og generelle metoder for å behandle vitenskaplig materiale (Hedeager 1992:20). Til tross for dette er fordelene med metodene at undersøkelsene kan gjøres uten store forbehold i materialet. Allikevel er det viktig å reflektere over materialets representative egenskaper, og i hvilken grad det kan brukes til analyse av sosiale forhold i et område.

3.4.1 Løsfunn og gravfunn

Denne oppgaven omfatter to ulike kategorier funn: Løsfunn og gravfunn. Gravfunnene har kommet inn til museene over lang tid som et resultat av både profesjonelle og mindre profesjonelle undersøkelser. Hovedtyngden av våpengravene er framskaffet gjennom oppdyrking av jord og fjerning av gravhauger. Dette faktum, sammen med de varierende opplysningene som følger funnene, spiller inn på materialets potensial som kilde til videre tolkning. Funnbildet av det arkeologiske materialet i et område vil aldri bli komplett. Dette forhold må man ta i betraktning ved arbeidet med en analyse (Hedeager 1992:22). Nytt materiale kommer imidlertid stadig inn til museenes magasiner. Kent Andersson (1993:12-14) mener likevel at denne økningen vil være av kvantitativ art og derfor ikke forskyve de faktiske forholdene i et arbeid med et arkeologisk materiale. Han hevder videre at de antikvariske myndighetene er en faktor å regne med når det gjelder representativiteten i et område. Utgravninger som er konsentrert til enkelte områder gir en skjevhet i fordelingen av funn. For Norges del peker han ut Østfold som et område hvor våpen fra RT har framkommet ved vitenskaplige undersøkelser, noe som svekker dette materialets representativitet i forhold til funn som er samlet inn på annet vis. Østfold er representert ved en forholdsvis liten andel av våpengravene, men dette kan spille inn på kvantitative aspekter i relasjonen mellom løsfunn og gravfunn.

Selv om et materialet kommer fra en uforstyrret kontekst, vil det aldri representere det totale bildet fra begravelsen. Enkelte ting er bevart og andre gjenstander har forsvunnet (Gräslund 1996:32). Dessuten er den subjektive hensikten med nedleggelsene av gjenstander skjult for forskeren. Ifølge Mats Malmer (1963:13) kan det arkeologiske datamaterialet være et resultat av en motivert handling for å tilsløre eller kommunisere et bestemt bilde av virkeligheten.

3.4.2 Myrfunn

I tillegg til materialet som omfattes av min database, finnes det et omfattende våpenmateriale fra RT fra danske myrfunn. Myrfunnene har blitt benyttet av andre forskere som

referansemateriale for en sikrere datering av våpenfunnene. Myrfunnene har blitt oppdaget ved uttak av torv i myrene, og ytterligere dokumentert gjennom utgravninger fra 1850 og frem til i dag (Engelhardt 1863, 1865, 1867, 1869; Ilkjær 1990, 1993, 1996 og 2001; Worsaae 1857, 1868; Ørsnes 1969, 1984, 1988). Dette materialet har blitt brukt av Ilkjær til sammenstillingen av den gruppevise inndelingen av våpengravene.

3.4.3 Kildekritiske bemerkninger

Eldre kronologiske analyser kan ha blitt bygd opp på grunnlag av uklare funnsammenhenger. Måten opplysninger fra ett funn er blitt benyttet til å datere andre funn er også problematisk. At gjenstander er funnet sammen i en kontekst betyr ikke at dette automatisk har gyldighet for alle funn av samme type (Malmer 1969:31). Andersson (1993:21) mener imidlertid at Malmers logikk blir for streng og har påpekt at erfaring har vist at de samme typene har opptrådt i kombinasjon gjentatte ganger. Andre kildekritiske innvendinger har vært at branngravene allerede ved nedleggelse kan ha vært en sammenblanding av flere kremasjoner fra bålplassen. Et problem som kan ha oppstått er om det samme området har blitt benyttet til bålplass over lang tid. Man kan likevel anta at branngravene er representative for hver begravelse (Gräslund 1996:32).

I den kommende analysen vil spørsmålet om materialets representativitet bli berørt på to nivåer: Er materialet representativt for den faktiske situasjonen i RT, og er den geografiske fordelingen av funnene representativ for forhold i RT? Jeg vil som Hedeager (1990:23) anta at gravene er geografisk representative til tross for kildekritiske problemer. Dermed kan gravene ligge til grunn for en analyse av den geografiske fordelingen av våpenfunnene i RT. Jeg forutsetter også at våpnene i gravene har tilhørt den gravlagte og ikke representerer de etterlattes gaver. Dermed velger jeg å se på forholdet mellom avdøde og våpnene som en direkte relasjon.

Kapittel 4

4.0 Teori og tolkningsmessig grunnlag

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for den teoretiske bakgrunnen jeg vil benytte meg av for å sette lys på det sørøstnorske våpengravene. Jeg vil presentere det teoretiske grunnlaget og vise til antropologer som har jobbet med analogi og anvendt teori. Samtidig vil jeg vise hvordan de har brukt dette som base for tolkning av sosial teori, og sosiale mekanismer i samfunnet.

4.1. Materiell kultur

Den materielle kulturen representerer handlinger og hendelser. Det kan knyttes en sammenheng mellom en eller flere teoretiske skoler og forskningstradisjoner for å forsøke å forstå forbindelsen mellom handlingsmønstre og den materielle kulturen, representert ved det arkeologiske materialet.

Det arkeologiske materialet representerer avsetninger av et omfattende kognitivt materiale. Derfor har det vært viktig å trekke vekslers mellom studier av levende samfunn for å kunne dra paralleller mellom nåværende og fortidige samfunn. Den materielle kulturen er arkeologens forbindelse til de samfunnsstrukturene det forskes på, og vil være grunnlaget for tolkninger av økonomiske, sosiale, politiske, kulturelle og religiøse forhold. Alle disse aspektene vil være betegnende for de mellommenneskelige forhold som har eksistert i RT.

Overgangen fra det fysiske arkeologiske materialet til en plausibel forklaring på handlinger og hendelser i RT har jeg valgt via teoretiske kausale forklaringer slik de er framstilt av Anthony Giddens (1984) og Alfred Gell (1997). Samtidig trekker jeg vekslers på erfaringer fra sosialantropologisk forskning, representert ved Fredrik Barth (1962) og Mary Helms (1993). Strukturalismen gir en ide om universelle sammenhenger mellom individ og samfunn, som de ble framsatt av Frederic DeSaussure [1974]. Det er dog den mer spesifikke poststrukturelle versjonen i Giddens' tolkning om aktøren jeg vil støtte meg til.

4.2. Struktureringsteori

Handlinger fyller spesifikke funksjoner i samfunnet. Våpengravene er et fysisk uttrykk for de sosiale forbindelsene som har eksistert i RT. Giddens' ideer om handling er fruktbare i forbindelse med tolkningen av disse. Giddens (1984:12) påpeker at alle handlinger som utføres vil påvirke fellesskapet. En seremoni kan virke samlende for en befolkning som lever spredt, og dermed gi en følelse av tilhørighet. Det er dermed ikke nødvendigvis dette

resultatet som er motivet for at denne samlende aktiviteten utføres. Uansett hva intensjonen for den utførte handlingen er, vil resultatet være en del av en vedvarende prosess i samfunnet.

Giddens kaller denne prosessen *gjensidig strukturering*. Menneskene i et samfunn og handlingene som utføres i samfunnet inngår i et system av gjensidige strukturerende handlinger. Handlingene bekrefter sosiale trekk ved samfunnet, som igjen bekrefter individene i fellesskapet. Individet vil så identifisere seg med den sosiale ordningen. Det sosiale systemet opprettholdes gjennom handling i et strukturerende system.

Forklaringsmodellen skal forstås som et gjennomgående nærvær og fravær av koder (Giddens 1984:16). Dette er koder som må tolkes ut i fra manifestasjoner på overflaten i samfunnet. Den beskriver ikke et system, men mønstre av sosiale relasjoner, som påvirker og tvinger den frie viljen utenifra. Innenfor rammen av dette systemet vil det oppstå uforutsette konsekvenser som et biprodukt av regulert og forutsatt handling (Giddens 1984:14). En konsekvens av nedleggelsene av våpen i gravene vil være at hver enkelt begravelse vil generere en sterkere sosial og politisk stilling for de andre krigeraktørene. En begravelse som den fra Sætrang, C 630¹, innebærer en stor felles innsats og gir tydelig tegn om status. Kodene er en forutsetning for en felles forståelse av kommunikasjon i et politisk og sosialt landskap. Et budskap mellom avsender og mottaker kan bare forstås om de har en felles nøkkel for kodene (Heradstveit 1987:34). Samfunn består av mennesker, deres handlinger og resultatet av deres handlinger. Det er handlingene som definerer hva samfunnet er og hvordan fellesskapet fungerer. I et fellesskap kan handlinger være intensjonelle eller ikke-intensjonelle, og resultatet trenger ikke å stå i forhold til det handlende individets opprinnelige intensjoner. Resultatet av en handling står derfor ikke alltid i forhold til motivet for handlingen (Gell 1997).

Handlinger som reproduseres i et sosialt system kaller Giddens *sosial praksis* (Giddens 1984:17). Slike sosiale systemer har ikke faste strukturer, men strukturerende egenskaper. Strukturene eksisterer flyktig gjennom praksis, og i kognitive mønstre for atferd hos resurssterke individer hvis handlinger anerkjennes av de andre aktørene i samfunnet. Disse individene er såkalte *agenter*. Nivået av disse strukturenes evne til å vare kan bare måles i deres påvirkning over tid og spredningen av praksis i rom (Giddens 1982:36). Videre vil jeg referere til agentene som aktører.

---

¹ Se opptegnelse av konteksten i beskrivelsen av forsideillustrasjonen.

Sosial praksis som har hatt stor innflytelse i et langt strekk av tid og rom kalles institusjoner. Våpenfunnene kan betegnes som en slik institusjon. Som handling er nedleggelsene av våpen i gravene med på å strukturere en spesifikk sosial tradisjon. Dette forholdet er opprettholdt over hele den undersøkte tidsperioden, RT og tidlig FVT. Aktørene som har fått sin praksis manifestert i den materielle kulturen, dvs våpengravene, har opprettholdt sin posisjon gjennom vedvarende og gjentatte handlinger som har befestet deres sosiale posisjon og rolle i samfunnet. I forhold til de sørøstnorske våpengravene er dette kjernen til forståelse av Giddens' struktureringsteori.

Denne tilnærmingen til et arkeologisk materiale vil være hensiktsmessig sett i sammenheng med forholdene i EJA. Motivet for handlingene i denne perioden vil bli rettferdiggjort ved å se handling i sammenheng med den sosiale konteksten. Fellesskapet har gitt aktørene et handlingsrom der et nettverk av aktører har knyttet kontakter ved en konstant strukturering av de sosiale rollene (Gell 1997). I nettverket har det vært en strøm av informasjon og aktørene der har vært i besittelse av spesifikk kunnskap. De har ervervet kulturell kapital som blir et middel til å skille seg ut fra de som ikke har tilgang til den samme kunnskapen eller gjenstandene (Bourdieu 1984:406). Dette gir betydning til valg av romersk import som gravgods i RT. I EJA har krigeraktørene vært i besittelse en forståelse av ideologiske sammenhenger og teknologiske endringer. Denne kulturelle kapitalen har gitt krigeraktørene et potensial kontra andre aktører og grupper i samfunnet. Slik har de hatt et redskap til å erverve og opprettholde politisk kontroll i samfunnet.

4.2.1. Handling

I tillegg til Giddens' sosiale teorier er det hensiktsmessig å trekke inn en forståelse av selve gjenstanden. Det er viktig å understreke at det er gjenstander som er det faktiske tolkningsgrunnlaget for RTs sosiale nettverk. Her vil jeg gjøre nytte av Gells tolkinger om gjenstandenes rolle i dette handlingsmønsteret, da hans arbeider relaterer handling i større grad til gjenstander, og dermed vil være utfyllende i forhold til Giddens' syn på handlingers konsekvens og aktøren. Dette vil belyse spesialistens posisjon som aktør i samfunnet.

En aktør er i følge Gell definert som noen "som får hendelser til å skje" (Gell 1997:16). Det som skjer, skjer innen for deres territorium eller fysiske handlingsrom. Resultatet av aktørens handlinger vil være at hendelser settes i gang. *Ting skjer*. Det er dog viktig å påpeke at dette ikke nødvendigvis skjer etter aktørens intensjoner. Uforutsette eller uintensjonelle hendelser kan oppstå.

Det er nødvendig å se litt nærmere på aktørens posisjon i denne prosessen. Aktørbegrepet blir en vid og litt for uspesifikk betegnelse. Jeg vil dermed snevre betegnelsen inn for å kunne omtale det nettverket av aktører som uttrykkes ved våpenfunnene. Den sosiale situasjonen i RT var en arena åpen for at enkelte aktører kunne benytte de kontakter og innflytelser som fantes i samfunnet. I denne spesifikke perioden er det nettopp kontakter og utveksling mellom flere ledd som har gitt status. De samfunnsmessige forholdene lå til rette for å dra vekslers på denne type kontakt og den innflytelsen en kunne oppnå ved å sitte i de riktige posisjonene i et nettverk. Aktørene som i en spesiell situasjon eller periode tar grep og tar ansvar over en situasjon eller en ressurs, kalles av Barth for entreprenører (1962).

Sett i sammenheng med et nettverk av aktører, vil det være nyttig å se aktørens posisjon i lys av Barths (1962:5) definisjon av en entreprenør. En entreprenør har egenskaper som gjør at han tar initiativ til å forvalte samfunnets ressurser. Barth ser en entreprenørs posisjon i sammenheng med utnyttelse av økonomiske muligheter og realisering, men jeg ser rollen som betegnende også på andre områder enn bare økonomisk gevinst. Det er viktig å se på relasjonen mellom samfunnet og aktørene i forståelsen av sosiale endringer eller stabilitet, som en rekke transaksjoner mellom aktører.

Barth definerer entreprenøren spesielt i forhold til verdi målt i økonomisk overskudd, men jeg er villig til å sette likhetstegn mellom entreprenørens egenskaper og andre typer av verdi, status og kunnskap i form av kulturell kapital (Bourdieu 1984). Barth (1962:6) spesifiserer tre punkter der entreprenøren har sin styrke:

- Entreprenøren konsentrerer seg om maksimering av verdi.
- Dette innebærer en akkumulering av erfaring.
- En entreprenør er villig til å ta en risiko.

Disse egenskapene gjør entreprenøren til en aktør som tar kontroll i en *situasjon* hvor handling er påkrevet. Denne sammenligningen mellom aktør og entreprenør er nyttig for å få et tydelig bilde av den posisjonen aktøren, som er representert i våpengravene har hatt i samfunnet. Jeg ser EJA som en periode der aktøren med en entreprenørs egenskaper hadde fulle muligheter til å oppnå makt, status og en posisjon i et samfunn i endring. Barth setter selv entreprenør-virksomheten i sammenheng med ledelse og sosial struktur. Våpengraven fra Sætrang kan igjen stå som eksempel på en entreprenør som er begravet med våpen og romersk

import, og kan være uttrykk for en aktør som gjennom sine kontakter har opparbeidet både økonomisk og kulturell kapital.

4.2.2. Indeks

Giddens (1984:5) sammenstiller *agent* og *agency* i én betegnelse. Aktøren vil dermed kunne være individet og i tillegg være representert ved materiell kultur. Jeg vil gå nærmere inn på den materielle kulturens egenskaper som formidler av informasjon.

En gjenstand kan i denne sammenhengen forstås som at den er skapt av et menneske. Dermed innebærer tilstedeværelsen av denne gjenstanden at en eller flere handlinger er utført (Gell 1997:15-16). Gjenstanden gir dermed et tydelig tegn på at noe har skjedd, dvs. en eller flere handlinger. Dette forholdet kan betegnes som *indeks*. Indeks rommer videre to konsekvenser. Den peker for det første mot den handlingen som er utført av gjenstandens skaper, og for det andre peker den mot de handlingene som blir eller har blitt utført av gjenstandens bruker. Indeks i seg selv er resultatet og/eller et instrument for *aktøren*.

I praksis knytter folk handlinger og intensjoner til objekter (Gell 1997:17). Antropologenes tilnærming til objektene viser dem som praktiske formidlere av informasjon i en sosial prosess (Gell 1997:7). I en sosial samhandling mellom aktører ligger mye av informasjonen knyttet til handlingen i selve gjenstanden, og i hvordan gjenstanden er utformet.

4.3. Kommunikasjon

Aktørene i sammenheng med våpengravene kan således ha operert innenfor rammene av et handlingsrom. Handlingsrommet har vært et dominerende element i samfunnet over et visst spenn av tid og rom, og kan dekkes av den definisjonen Giddens kaller en institusjon. Det å operere under en institusjonalisert og felles forståelse, har gitt visse aktører deres rom for handling. Den felles forståelsen har hatt en form som har vært synlig og håndgripelig for alle. Begreper som ideologi, religion og symbolsk kommunikasjon kan være dekkende for denne situasjonen. Begrepene ideologi og religion kan allikevel oppfattes på forskjellige måter.

4.3.1 Ideologi og religion

Ideologi representerer tanke sett og oppfatninger, og kan være karakteristisk for en gruppe eller enkelte individer. Ideologien kan være den grunnleggende basen for et sett av teorier som former et økonomisk eller et politisk system. Religion er et mer spesifikt uttrykk for tanker og tro om nærværet av en overnaturlig kraft, som har skapende og kontrollerende evner

(Hornby 1978). For at man skal kunne identifisere *ideologi*, har Bjørn Ringstad (1991:141) satt opp en del kriterier som må være til stede, for å anskueliggjøre begrepet.

- Det må finnes et helt sett av felles oppfatninger.
- Oppfatningene vil være realitetsfordreie.
- i større eller mindre grad er ideologien undertrykkende.
- Ideologien er interesseavhengig.
- Ideologien er selvtildekkende, dvs. at den brukes som en legitimering.

Et samfunn kan ha behov for å sette relasjoner i system, for å peke på sentrale problemer som kan true et samfunns eksistens eller organisering. Det har vært behov for å komme opp med løsninger, kanskje av kognitiv art, for å løse situasjonen. Påvirkning av et samfunn kan enten være av en ytre art, eller oppstå i samfunnet selv. Geertz (1973) påpeker forskjellene, og forfekter at ideologi er et middel til å skape balanse i et samfunn som lever under press, såkalt *strain theory*. Samtidig uttrykker ideologi en kamp om makt og autoritet, eller *interest theory*. En befolkning kan møte situasjoner og ha behov som nødvendigvis må møtes med en ideologisk forankring. Det kan være samlende for en befolkning å gå mot en felles fiende, ved å bygge opp en felles moral.

Michael Shanks og Christopher Tilley (1998) påpeker at ideologi ikke nødvendigvis bare er falsifiserende og fordekkende, men kan ha en annen funksjon i samfunnet og nettopp være et uttrykk for en billed- og myteverden som sier noe om mellommenneskelige relasjoner. Religion og ideologi er begreper som gjenfinnes i beskrivelsen av fellesskap der det kan identifiseres en utøvelse av kontroll. Timothy Earle, Luis J. Castillo og Elizabeth DeMarrais (1996) drøfter mekanismene som kontrollerer ideologien. I et samfunn der det er knapphet på goder, som f.eks. metall, ritualiseres bruken av dette knappe godet og bearbeidelsen mystifiseres. Ideologi blir et middel til å stabilisere maktrelasjonene. Når et samfunn er under press, materialiseres ideologien for å unngå sammenbrudd. Et middel til makt i en slik situasjon, blir å ha kontroll med spesialistene (Earle, Castillo og DeMarrais 1996).

I en situasjon der arkeologen tolker et gravmateriale, som våpenfunnene fra EJA, er det nødvendig å være klar over de tolkningsmessige problemene. Er gravmateriale et uttrykk for faktiske forhold i det samtidige samfunnet, eller ligger det andre hensyn eller agenda bak

handlingene som har blitt utført, slik det har blitt tolket i henhold til et strukturmarxistisk teoretisk grunnsyn (Kristiansen 1998). Gravgodset kan være et uttrykk for en status som er *tillagt* individet, eller er det kan være et uttrykk for status som individet selv har *oppnådd* i livet. Et gravmateriale trenger ikke nødvendigvis å relateres direkte til sosial status i livet (Hodder 1982). Graven og den kontekstuelle rammen kan være et element i en manifestasjon av sosial og politiske endringer og strømninger i samfunnet (Hedeager 1990; Parker Pearson 1982, 1999).

Det har blitt forsøkt å teste arkeologisk materiale i forhold til ritualer og ideologi. For å sjekke om det er mulig å avdekke utfoldelse av ritualer og ideologi har Mads Ravn (1998) satt opp noen anvendelige kriterier. Ett av disse kriteriene la vekt på betydningen av om de enkelte gjenstandene har blitt funnet på såkalte *spesielle* steder, f.eks. offerlunder². Et annet punkt er om gjenstandene er funnet i spesielle *gjenstandskombinasjoner*. Ravn mener også at enkelte artefakter i seg selv har en *karakter* som gjør dem helt spesielle, og dermed direkte kan peke på riter og kult, slik som f. eks figuriner. Det siste punktet på hans liste blir selve *funnstedet*. Et sentralt element ved funnstedet kan være at det ligger i en grensesone (Hedeager 1997, Wiker 2000, Zachrisson 1998). Grensesonene skal speile overgangen mellom liv og død, og dette kommer til uttrykk i sonene mellom tørt land og vann, eller i overgangen mellom innmark og utmark. Jo flere av disse punktene som passer, jo nærmere har man bekreftet en forbindelse til en utfoldelse av ritualer og ideologi (Ravn 1998).

4.3.2 Symbolsk kommunikasjon

Ringstad (1991) vurderte den symbolske kommunikasjonen ved gravmonumenter til flere deler av samfunnet. Han ser den rituelle handlingen ved begravelsen og byggingen av monumentet som en kommunikasjon med de som har vært til stede, de som har deltatt og de som har observert. Videre kommuniserte monumentet eiendomsrett og slektskap til de neste generasjonene. Dette begrunnet han med omtalen av hauger i gamle norske lover og praksisen med å behandle graver med respekt. Gjennom hundrevis av år har slike monumenter fått en plass i iaktagerens bevissthet, og dermed spilt en rolle i forhold til et steds identitet. Monumentene har blitt benyttet i identitetsskaping og nasjonsbygging (Ringstad 1991), og våpengravene har i tillegg blitt brukt i direkte propagandaøyemed (Rolfsen 2003). Rituell kommunikasjon blir dermed ikke statisk og stivnet, men i stadig endring. Dette poengteres i

---

² Disse lundene blir omtalt av romerske forfattere. Tacitus forteller at germanerne ofret i hellige lunder eller sjøer (Tacitus2005).

endringen fra at rituell kommunikasjon har blitt utført rundt graven i eldre jernalder, til en kommunikasjon av selve begravelsesritualet i yngre jernalder (Lagerlöf 1991).

4.3.3 Våpenfunn og symbolsk kommunikasjon

Diskusjonen om ideolog og religion som et element av den symbolske kommunikasjonen i et samfunn er relevant i sammenheng med våpenfunnene fra RT og tidlig FVT. Det er nettopp i en situasjon der et lokalt materiale skal sees i en vid kontekst, at intensjonen ved nedleggelsen av gravgods må problematiseres. I denne sammenhengen der jeg skal identifisere forholdet mellom våpnene i funnene og graden av kombinasjoner de er funnet i, er det avgjørende å ha i minne det signifikante i at funnene opptrer nettopp i forskjellige kombinasjoner. Det vil belyse materialets kraft som formidler av symbolske og ideologisk innhold.

4.4. Analogi som tolkningsgrunnlag

Bruken av analogier er en metode der studiet av dagens samfunn kan gi holdepunkter for tolkninger om sosiale og politiske forhold i fortidige samfunn. Antropologen Helms utforsker egenskapene til mennesker og gjenstander sett i forhold til distanse og status uttrykt i etnografisk materiale. Helms (1988:4) kaller kunnskap en politisk vare, og beskriver kunnskaper som gir innehaveren en mytisk egenskap. Dette kan være kunnskap om navigasjon, metallarbeid, astronomi (Helms 1988:12), eller skrivekunst (Chang 1983:89). Våpengravenes sammensetning kan tilsa at de er uttrykk for denne typen status knyttet til spesifikk kunnskap og kulturell kapital.

Avstandsrelaterte fenomen blir *ladet*. Det interessante ved dette forholdet er at gjenstander og kunnskap som er knyttet til avstand er ladet med positive egenskaper, som gir mening i forhold til våpengravene og aktørene knyttet til dem. Handel og kontakt med fremmede gir prestige og politisk innflytelse for de involverte partene (Werner 1981). For å kontrollere situasjoner der kontakt utenfra er viktig, er det nødvendig å bli ekspert på det ukjente (Helms 1988:13). Det kan oppstå et spenningsforhold mellom begreper med motstående betydning. Slike dikotomier kan være betegnende for mange forhold i tilværelsen. Forholdet nært/fjernt, fremmed/hjemlig og kjent/ukjent har gitt rom for handling for de som har vært i besittelse av spesifikk kunnskap. Det er dette forholdet mellom det fremmede og det hjemlige Helms (1993:3) trekker vekslers på når hun forfekter at alt som kan knyttes til langdistanse er ladet med positive konnotasjoner og dermed ikke er nøytrale. Dette forklares med politiske forhold og symbolisme knyttet til fremmede folk, steder og gjenstander.

4.4.1. Spesialistens posisjon

Motivasjonen for å knytte kontakter og skape relasjoner kan være makt. Som en maksimering av sin egen makt og posisjon, kan det ha vært viktig å knytte seg til forhold som har økt status. Spesialister er en representanter for teknologisk nytenkning (Helms 1993:17), men blir også assosiert med moralske, etiske, politiske og ideologiske kvaliteter.

En spesialist er mobil. Det å reise gir den største ære om det gjøres på sosialt akseptabelt vis (Helms 1993:129). Men en reise knyttes også til negative aspekter. Om en reises mål og formål er uetisk, vil den reisende bli straffet. En reise kan i seg selv også være en straff. En reisende vil ha blitt behandlet annerledes enn sine medmennesker. De har vært transformerende aktører som har beveget seg mellom den sosiale og den kosmologiske verden. Det er i dette møtet mellom den fysiske verden og den kosmologiske sfæren den reisende spesialisten har hatt rom for å utøve sine ferdigheter, og dermed kunnet tilegnet seg makt og status. De reisendes egenskaper har blitt satt inn i en autoritær sammenheng. Reise og dermed opphold i fremmede miljøer vil ha vært en del av en modningsprosess (Helms 1993:130), og denne måten å tilegne seg kunnskap har vært viktig for den politiske eliten (Helms 1988:74). Opparbeidet kunnskap og status brukes til å legitimere makt (Helms 1993:169).

Sentralplassene har hatt en viktig funksjon i samfunnet i EJA. Markedsaktivitetene blir et av samfunnets transformerende stadier (Helms 1993:123). Disse sentra får sin posisjon i henhold til deres evne til å knytte kontakter og samle varer via langdistansekontakter (Helms 1993:180). Evnen til tilegnelse, manipulasjon og transformasjon av ressurser har vært med på å utvikle kompleksiteten i menneskelige sosiale og politiske organisasjoner. Det er fordelaktig for transformerende aktører å kunne stille under et felles kosmologis rammeverk og politisk signifikante handlinger der kontakt over lange distanser og økonomisk erverv kan kombineres (Helms 1993:211). Våpengravene blir i dette perspektivet sentrale nettopp fordi det ikke er lokalisert sentralplasser i Sørøst-Norge. Dette kan skyldes en lakune i funnbildet, men også være et uttrykk for de sosiale og økonomiske forholdene i EJA. Gjenstandene i gravene blir ytterst viktige ved en tolkning av de samfunnsmessige forholdene.

4.5 En gjenstands biografi

Gjenstandene som har vært nedlagt i våpengravene har hatt en signifikant betydning (Hodder 1982). Jeg vil derfor dvele litt ved gjenstandenes betydning. Igor Kopytoff (1995) har en økonomisk tilnærming i sin behandling av objekter som en ressurs. Han forfekter at både

gjenstander og retten til gjenstander kan produseres, og at de videre kan sirkuleres gjennom et økonomisk system der de kan utveksles med andre ting som for eksempel penger. Slik realiseres gjenstandens muligheter. Bare utvalgte ting av det vi omgir oss med vurderes som en tilgang, og en gjenstands verdivurdering er heller ikke fast. Tingen kan veksle i verdi, og det kan variere etter hvem som betrakter gjenstanden. Man kan verdsette en gjenstand, men andre kan alltid ha en annen oppfatning om verdien. Dette reflekterer at det ligger en moralsk økonomi bak den økonomiske økonomien (Kopytoff 1995:64).

Det er mange ting som spiller inn på en gjenstands verdi. Kopytoff sammenligner gjenstandenes biografi med et menneskes: Hvis noe i ens livsløp ikke svarer til det som er sosialt forventet kan man stå i fare for å bli skilt ut i en egen stilling, og ansett som farlig eventuelt hellig, og også ofte utstøtt. Kopytoff (1995:71-75) deler inn gjenstandene i grupper, og han påpeker dessuten at verdien kan være situasjonsbetinget. Spesielt i situasjoner hvor krig, sirkulasjon og konsum spiller inn. I et samfunn er det helt nødvendig i følge Kopytoff (1995:82) å knytte verdi og høy status til stil, estetikk, etnisitet, klasse eller slektskapsrelasjoner. Dermed får man en ytre markering som viser prestige. Han refererer til E. Dürkheim og postulerer at et samfunn ordner tingenes verden etter mønster av samfunnets mennesker. Det er dermed mange ytre faktorer som preger en gjenstands verdi, og den er dermed ikke objektiv. At samfunnet i EJA har tillagt gjenstander mening utenom det praktiske aspektet, er gravgodset i våpengravene et uttrykk for ved at det har blitt gjort funn av både hjemlig produksjon og romersk import.

4.5.1 Gjenstander og kommunikasjon

Mennesker er kulturvesener som beveger seg i et univers fylt av ting (Rogan 1987:3). Dermed blir tilværelsen utspilt gjennom gjenstandene. Dette innebærer at det er gjennom vårt forhold til de gjenstandene som vi omgir oss med, at vi signaliserer sosiale og etiske normer, politisk og geografisk tilhørighet, sosial posisjon og økonomisk status. Gjenstandene får dermed ikke bare en materiell, men også en immateriell side, der de formidler meningsinnhold og er vitne til bevisste og ubevisste prosesser. En informasjonsoverføring kan skje via gjenstander ved at et bestemt kognitivt innhold framkalles hos individer med den samme kulturelle bakgrunnen. Dette kan være en teknisk-funksjonell informasjon eller en symbolsk informasjon. Den førstnevnte informasjonen er en nødvendig følge av gjenstandens konstruksjons- og bruksmåte, og den symbolske informasjonen er et bevisst budskap gitt fra gjenstandens produsent eller avsender. Bjarne Rogan (1987:4-5) hevder at sosial samhandling gjennom informasjonsutveksling definerer begrepet kommunikasjon. Dermed medfører dette at

gjenstander blir et viktig virkemiddel i samfunnet. Gjenstandene representerer bånd som er knyttet mellom eier og andre personer. De gir konkrete bevis på eierens stilling i et sosialt nettverk og representerer verdsatte relasjoner (Csikszentmihalyi 1993:23). Rogan (1987:13) deler den informasjon man kan oppfatte fra en gjenstand inn i tre typer. De to første er aktuelle i forståelsen av våpengravenes betydningsinnhold:

- Denotasjon, eller gjenstandens grunnbetydning.
- Konnotasjon er gjenstandens symbolske meningsinnhold.
- Assosiasjon, som er det ikke-kollektive meningsinnholdet.

Våpnene i gravene har en tydelig praktisk grunnbetydning. I tillegg er gjenstandene synlige i samfunnet, og de kan representere mening som oppfattes kollektivt og som setter eier og gjenstand inn i en kontekst. Romersk import har i RT klart hatt en betydning som markør av sosial og økonomisk stilling mellom aktørene i samfunnet.

4.6 Kunnskap som en maktfaktor

Spesialistene innehar kunnskap som kan gi dem betydningsfulle posisjoner i samfunnet. Deres kontakter i et nettverk vil i praksis gi dem kunnskap som vil sette dem i en unik stilling i forhold til de andre. Helms knytter spesialisten til kunnskap om det overnaturlige, men jeg mener at dette forholdet kan appliseres til aspekter i samfunnet. Spesialistene vil bruke sin kunnskap til å underbygge sin egen autoritet. Kunnskapen vil dermed virke direkte inn på aktørens status og posisjon i samfunnet. Aktørene må selv forsøke å påvirke sin stilling ved de valg som tas. Resultatet av innhenting av informasjon gir et forråd av kunnskap, eller kulturell kapital. Disse forbindelsene kan være av vertikal art, der spesialisten står i en særegen kontakt med spirituelle forhold, og det kan være en horisontal, geografisk distanse (Helms 1993:47). Slike relasjoner kan settes i sammenheng med den nødvendige kontakten med et samfunns opprinnelse og deres forfedre. Fremmede spesialister kan være knyttet til opprinnelsessteder og representere forfedres kraft i hjemlig kosmologi (Helms 1993:49). Kunnskap som er ervervet gjennom et felleskap av krigere kommer til uttrykk i felles rituelle referanser representert i våpengravene. Våpengravene har vært et middel til å formidle krigeraktørens kulturelle kapital og dermed trukket linjene mellom de forskjellige aktørene i samfunnet. Krigeraktørens posisjon og status som spesialist har forsterket den sosiale stillingen i samfunnet. Den romerske importen i våpengravene er et klart tegn på forestillinger knyttet til geografisk distanse.

Kapittel 5

5.0 Materialgjennomgang

For å kunne benytte de tanker om gjenstandenes betydning som jeg har belyst i kapittel 4, krever materialet en grunnleggende analyse av våpengravenes innhold, sammensetning og datering. Spesielt vil jeg redegjøre for Ilkjærs gruppering av materialet, der jeg vil påpeke karakteristika for gjenstandene i hver gruppe og gjøre enkle sammenligninger mellom det sørøstnorske og det skandinaviske materialet. For å få en forståelse av hvor representativt materialet, vil jeg redegjøre for det norske materialet gruppevis og legge vekt på forholdet mellom enkeltfunn og gravfunn. Formålet med gjennomgangen vil være å se nærmere på sammensetningen av våpen i gravene. Ved typologisering av materialet har man kommet fram til faste sett av typer, vil det være hensiktsmessig å gjøre en gjennomgang av materialet med disse faste settene i minne.

5.1 Våpengravenes innhold

Flere forskere har arbeidet med kronologiske studier av våpenmaterialet fra EJA. Grieg (1926), Herteig (1955) og Bemann og Hahne (1994) har forsøkt å sammenstille materialet fra de norske våpengravene. Ilkjær (1990) arbeidet med det skandinaviske materialet og Hedeager (1990) med de danske våpengravene. De har satt opp kronologier for gravene, og arrangert dem i grupper. Dette er en aktuell metode som jeg vil dra veksler på. Sigurd Grieg ordnet våpengravsmaterialet i ni grupper (I-IX) med undergrupper, som spenner over det meste av de fem første århundrene e. Kr. Hedeager (1990:117) grupperte våpengruppene etter våpentypene, og hun fikk dermed tre sett: I-III. Ilkjær (1990) har også ved sin materialgjennomgang av våpengravene fra eldre jernalder i Norden delt våpengravene i grupper. Gruppene er konstruert på grunnlag av typologiske studier og kombinasjoner av våpen i gravene. Gruppene har han kalt gruppe 1-12. Gruppe 1 omfatter graver datert til den yngste delen av B1 og den tidligste delen av C1. Gruppe 12 dateres til D1, den eldste delen av folkevandringstid. Disse gruppene vil være et godt redskap i min analyse av våpengravene, da de er basert på et stort empirisk materiale som er grundig beskrevet, publisert og dekker hele min undersøkelsesperiode. Bemann og Hahne (1994) arbeidet også med de norske våpengravene med den hensikt å framstille en uavhengig kronologi for eldre jernalder i Norge fra YRT til FVT. Dette viste seg å by på vanskeligheter. Bemann og Hahne starter sin gruppering først i periode C1a. Derfor har jeg valgt å jobbe med våpengravsmaterialet i Sørøst-Norge med utgangspunkt i Ilkjær sine gruppeinndelinger.

5.1.1 Gravningene i Illerup Å.

Ilkjærs arbeid er basert på et stort empirisk materiale. Grunnlaget for arbeidet er det store materialet som ble gravd fram ved de nye undersøkelsene i Illerup Ådal (Ilkjær 1990:15-20). Området er gravd ut i flere omganger. En stor undersøkelse ble ledet av Harald Andersen (1951; 1956) i årene 1950-56. Videre ble det gjort en prøvegravning i 1975, og de nye gravningene ble påbegynt i 1976 og avsluttet i 1985. Funnplassen i Illerup Å ble tolket til å være en lokalitet for krigsbytteofringer. Det vil si at det er deponert våpen og annet hærutstyr gjentatte ganger på den samme plassen og over flere hundre år, fra ca. 200 til ca 500 e. Kr (Ilkjær i Jørgensen et al. 2003:48). Senere er det også gjort mindre undersøkelser. Med bakgrunn i disse funnene har Ilkjær (2000) og Carnap-Bornheim (1996) lagt fram en tolkning der han sammenligner organiseringen av hærenhetene i romertid med de som er beskrevet av Tacitus (2005) i Germania skrevet i det første århundret e. Kr. Ilkjær og Carnap-Bornheim har beskrevet tre standardiserte nivåer av hærens medlemmer. Denne inndelingen bygger på funnfordelingen, der våpen synker i mengde suksessivt med verdien av metallet det er laget av eller belagt med. Forholdet mellom infanteri og offiserer blir 9:1. Dette innbyrdes forholdet kan også observeres i et annet noe eldre myrfunn: Hjortspringfunnet (Kaul 2003:218). Materialet gir inntrykk av at det ikke representerer stammekrigere, men snarere hærenheter som har bestått av godt organiserte, profesjonelle soldater (Watt 2003:314).

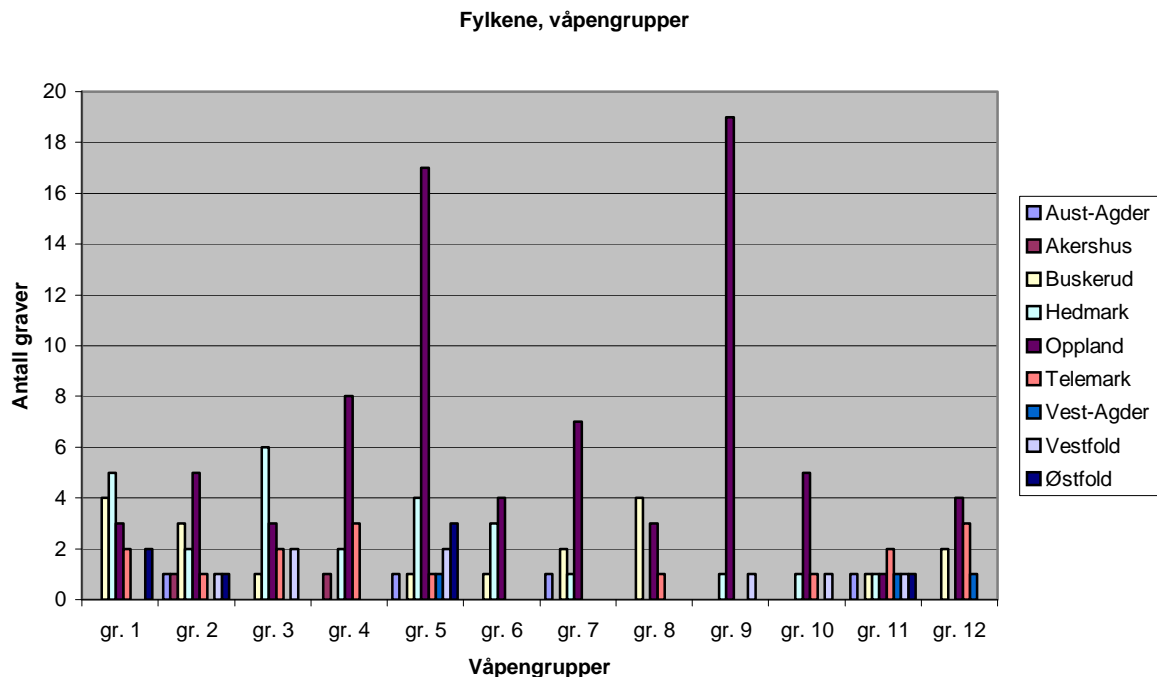
Videre i dette kapitlet vil jeg vil kort oppsummere de forskjellige hovedtrekkene ved Ilkjærs grupper med vekt på gjenstandskombinasjonen og den geografisk spredningen innenfor undersøkelsesområdet. Deretter vil jeg trekke ut materialet fra gruppeinndelingen som kommer fra mine utvalgte fylker. Dette vil jeg gjøre for å se om inndelingen kan tilpasses et mindre referanseområde eller om de heller representerer en sydiskandinavisk funnsituasjon.

Jeg vil drøfte likheter og forskjeller i relasjon til det danske materialet. Deretter vil jeg diskutere de mønstre som viser seg i funnsituasjonen for våpengravene i Sørøst-Norge.

5.2 Karakteristika ved Ilkjærs våpengrupper

Her følger en gjennomgang av de mest markante trekkene ved Ilkjærs forskjellige grupper. Materialet spenner geografisk over hele Skandinavia. Om det er relevant, vil jeg nevne trekk som er spesielle for materialet i Sørøst-Norge. Hovedfokus vil være datering, dateringsgrunnlag og gjenstandssammensetning. Etter omtalen av gruppene, vil jeg gjennomgå det materialet som omfattes av min analyse. Hensikten vil være å legge til rette for en forståelse av sammenhengen til det sørøstnorske materialet. Videre er det viktig å erkjenne

variasjon og endring i materialet i en komparativ analyse mellom det norske og det skandinaviske materialet. Gjennomgangen vil bli utført med hovedvekt på typer og datering. Det er følgende fordeling av våpengrupper i de norske fylkene.

Figur 2. Ilkjærs våpengrupper fordelt fylkesvis.

5.2.1 Graver i gruppe 1.

Gravene i gruppe 1 er datert til B1 og C1. Gravene inneholder skjoldbuler med kjegleformet overdel/skjoldbuler med lange, såkalte canisprofilerte nagleplater. $\frac{3}{4}$ av sverdene, 12 stk., er eneggede, og de resterende $\frac{1}{4}$, 4 stk., er tveeggede. Sverdene finnes som regel sammen med lansespisser av type 22 og type 6 og spydspisser av type 20, 21 og 22. Det er funnet sporer i én grav, Bjerglide Grav VIII (Ilkjær 1990:272).

Ti gravfunn og syv enkeltfunn faller inn under gruppe 1 i undersøkelsesområdet. De skiller seg fra det danske materialet ved at kun én grav inneholder sverd.

5.2.2 Graver i gruppe 2.

Gravene i gruppe 2 er datert til den yngste delen av B2. Enkelte graver (Ilkjærs katalog nr. 558 og 559) inneholder gjenstander med dateringer fra C1a og C1b. Gravene inneholder en kombinasjon av skjoldbuler av type 2 og type 3a, og skjoldhåndtak av samme typer. Spydytpene som forekommer i gravene er type 20, 21, 22 og 24. I denne gruppen finner vi de eldste eksemplarene av tveeggede langsverd i Skandinavia. Disse er funnet på Hunn og Egge Øvre. I Norge vil funn med skjoldhåndtak av type 2 i to av tre tilfeller inneholde sverd. I

Danmark er forholdene omtrent de samme. Her har 15 av 22 graver med sverd vært funn av skjoldhåndtak av type 2. I norsk kontekst er skjoldhåndtak av type 3a ikke innkommet i kombinasjon med sverd. Gravene med skjoldhåndtak av type 2 har ingen andre gravgaver. I Danmark derimot, er det funnet seks graver med import, seks graver med en gullring og fire graver med en fibel (Ilkjær 1990:272). I Sørøst-Norge er det én grav med skjoldhåndtak av type 3a, som også inneholdt fibel: Ringen, Hof. Sporer er sjeldne i graver i gruppe 2. Det er ett funn av sporer i en grav med skjoldhåndtak av type 2 i det undersøkte materialet, og tilsvarende bare ett funn av sporer kombinert med skjoldhåndtak av type 3a: Frøyshov. I Danmark er det innkommet sporer i syv graver med skjoldhåndtak av type 2, og i én grav med type 3a (Ilkjær 1990:276). Begge typer skjoldhåndtak brukes i kombinasjon med den samme typen skjoldbuler. Ilkjær (1990) ser en tendens i at skjoldhåndtak av type 2 finnes i rikere graver og 3a i fattigere graver.

Tendensen er derimot motsatt for det norske materialet. Dateringsgrunnlaget for graver i gruppe 2 er Østlandskjeler (E40) og fibler. Sammenlignbart materiale er innkommet i myrfunnet i Sørup Mose (Ilkjær 1990:272).

5.2.3 Graver i gruppe 3.

Gravene i gruppe 3 er datert til yngste del av B2 (Ilkjær:1990:278). Enkelte graver i Sørøst-Norge har kombinasjoner som gir dateringer til C1a eller C1b. Tre våpengraver av syv sikre graver i gruppe tre har sverd av type 1. Totalt kan 13 graver regnes til gruppe 3, men bare syv er helt innenfor definisjonen. Av i alt 19 graver i dansk materiale, har åtte graver enegget sverd og fire graver tveegget kortsverd. Gruppe 3 inneholder samme lanse- og spydspisser som gruppe 2. Gravene i gruppe 3 har vært rike på gravgaver. Tre graver inneholdt ringer, og én grav: Kåsa, Bø i Telemark, inneholdt i tillegg fibel. I Danmark er det funnet importerte bronser, drikkehornbeslag, fibler og totalt fem graver med sporer i gruppe 3. Gravene i gruppe 3 er datert etter kontekster med import (E39, E40 og E142) og fibel av Almgren gruppe V (Ilkjær 1990:279).

Gravene i denne gruppen er svært like i Sørøst-Norge og Danmark.

5.2.4 Graver i gruppe 4.

Gravene i gruppe 4 har gjenstander som kan dateres over en lang tidsperiode, men de konsentrerer seg primært til C1a. Diagnostisk for inventaret i gravene i gruppe 4 er skjoldhåndtak av Jahn form 9, type 5a eller 5b (Ilkjær: 1990:282). I det sørøstnorske materialet er det skjoldhåndtak av type 5b dominerende. Dessuten finnes skjoldbuler av type

3a, 3b og 3c. Den hyppigst forekommende type skjoldbule i materialet fra Sørøst-Norge er 3c. Den er gjenfunnet i 11 av de 14 gravene. Av 14 skandinaviske graver i gruppe 4 hadde fem graver skjoldhåndtak av type 5b, og tre graver skjoldhåndtak av type 5. Det vises altså større homogenitet blant skjoldhåndtakene i gruppe 4 enn i gruppene 1, 2 og 3. I Skandinavia er det funnet 11 lange og fire korte tveeggede sverd. Av disse er det tre sverd av type 2a, ett sverd av type 2b og ett sverd av ubestembar type lokalisert i Sørøst-Norge. De lansetypene som forekommer i det skandinaviske materialet, er type 25, type 6, type 13, type 22. I det sørøstnorske materialet er det lanser av type 25 som dominerer. Ellers forekommer én lanse av type 6 og to 15. Kun to graver i gruppe 4 har funn av fibler. Én er fra Sørøst-Norge: Gisleberg N, Gran, Oppland. Den andre er fra Sverige. Av totalt seks graver med import befinner fire seg i Norge. De inneholder Østlandskjeler, men ligger utenfor undersøkelsesområdet. I Skandinavia er det funnet gull i to graver, men i Norge er det ikke gjort funn av gull i graver i denne gruppen (Ilkjær 1990:284). Av personlig utstyr er det funnet en statuett i bronse som Ilkjær tolker til å være en dekorativ figur fra et bandolær. Denne ble funnet på Frøishov, Udnes, Akershus. Omfattende deler av materialet fra myrfunnet i Vimose korresponderer med materialet i gruppe 4. Gravene i gruppe 4 dateres på grunnlag av kombinasjon med bronsekjeler av type E41 (Ilkjær 1990:284). I Danmark er E41 funnet i B2 og senere kontekst. Skjoldbuler av type 3c dateres også til B2. Lund Hansen (1987) vil gi E41 en datering som tilsvarer C1b eller senere. Fibler som er funnet i graver i gruppe 4, er av Almgrens typer: AV115, AV131 og senere fibler i gruppe V. Disse fiblene har blitt datert til C1a. Dermed dateres gravene også til C1a.

Gruppe 4 framviser store likheter i våpenmaterialet, men det er forskjeller i annet gravgods.

5.2.5 Graver i gruppe 5.

Gruppe 5 har blitt datert til den eldste delen av C1b. Tveeggede sverd dominerer i denne gruppen (Ilkjær 1990:286). Av de 29 gravene i gruppe 5 som ligger innefor undersøkelsesområdet, er det 15 graver som har tveegget sverd. To av disse kan bestemmes til å være av type 2a og ni til 2b. Skjoldbulene har flat krage, og halvkuleformet eller velvet overdel. Gravene i gruppe 5 inneholder nye typer spyd. Spyd av type 22 som har vært vanlig i de tidligere gruppene, forekommer nå sjeldnere. Det har blitt gjort funn av fem graver med fibler i gruppe 5 i Skandinavia, der tre av disse kommer fra Norge. Annen import forekommer i 23 graver, herav ni norske. Alle de ni norske bronsene er Østlandskjeler. Gravene i gruppe 5 dateres etter funn av bronseimport og fibler (Ilkjær 1990:287). E44 gir ifølge Lund Hansen en datering til C1a-C1b, mens Eggers trekker dateringen ned til B2-C1 (Ilkjær 1990:287).

Fiblene som er funnet i gruppe 5 er av Almgrens typer A IV 88, AV128 og AVII193. Sammenligninger med materialet fra myrfunnene der fibler fra ERT er sterkt representert, plasserer både gruppe 5 og 6 i C1b. Datering av gruppe 5 blir dermed eldre del av periode C1b.

I gruppe 5 skiller de norske gravene seg ut ved at en stor andel inneholder sporer og bronser. Ellers er det store likheter i sammensetningen av våpen i de sammenlignbare områdene.

5.2.6 Graver i gruppe 6.

Gruppe 6 har fått samme datering som gruppe 5, den eldste delen av C1b. Sverdene fra gravene i gruppe 6 er tveeggede (Ilkjær 1990:289). Gravene inneholder nye typer spyd, type 5 og 6, og lanser av type 14, 15 og 16. Skjoldbulene er av type 5 og 6. Kun to skandinaviske graver har import, Østlandskjeler (E43). Det er funnet en fibula i det sørøstnorske materialet og det er funnet to fibler i danske kontekster (Ilkjær 1990:289). Disse legger grunnlaget for dateringene. Fibler av type AVII196 dateres til C1 eller C2. Graver i gruppe 6 får således en datering til den seneste delen av C1b. Tilsvarende gjenstandsmateriale som fins i gruppe 6, er også funnet i myrfunnene i Illerup Å horisont B, Vimose, Søberg SØ, Porskjær, Nydam og Thorsberg.

Igjen er materialet i gravene i de sammenlignede områdene tilnærmet likt.

5.2.7 Graver i gruppe 7.

Gravene i gruppe 7 kan dateres til C1b-C2. Alle sverdene som er funnet i graver i gruppe 7, er tveeggede (Ilkjær 1990:291). 1/3 av sverdene i de norske gravene er av den lange typen, 2b. I resten av Skandinavia er forholdet 1/2. De nye spydtypene er type 6 og i Norge type 3. Lansene er av type 26, og i Norge også type 9. Den dominerende skjoldbuletypen er type 8 (Ilkjær 1990:291). Det er kun få graver med importerte artefakter i gruppe 7 (Ilkjær 1990:291). Én grav i Danmark som inneholder to fibulaer med omslagen fot: AVII i Vorbasse. I én grav er det funnet vinservise og i én grav er det dokumentert glassbeger. Det er enkelte graver der den avdøde har fått med seg fingerringe. Det gjelder fire graver i Danmark og tre i Sverige. I én norsk grav er det én gullring, men denne graven dekker både gruppe 7 og gruppe 8. Gravene i gruppe 7 dateres til C1b-C2. Gjenstandene i gruppe 7 kan sammenlignes med gjenstander i en mengde danske og svenske myrfunn: Vingsted, Nydam, Hedelisker, Skedemosse, Ballerup Sømose, Hassle Bösarp og muligens Ejsbøl, og de faller derfor kronologisk inn sammen med disse (Ilkjær 1990:291).

Det norske materialet inneholder igjen færre ringer enn i andre deler av Skandinavia, og andelen lange tveeggede sver er også mindre enn i det sørøstnorske området.

5.2.8 Graver i gruppe 8.

Datering for gruppe 8 er C2. Tveeggede, lange sverd type 2b er den helt dominerende sverdtypen i denne gruppens graver (Ilkjær 1990:294). I tillegg er gravinventaret svært uniformert når det gjelder lansespisser og spydspisser. Spydspissene er kun av én type, type 3, og lansespissene er av type 26. Det var ingen graver med fibler i gruppe 8. Én norsk grav inneholdt importert bronse: E41 funnet på By, Hole i Buskerud. Derimot inneholdt flere graver ringer. Totalt tre stk. i hele Skandinavia derav 2 stk i Norge. Dette er ringer av type B39c. Gravene i gruppe 8 kan dateres til C2 på grunnlag av ringer av type B39c (Ilkjær 1990:295). Sammenlignbare myrfunn er Nydam, Ejsbøl, Hedelisker og Ballerup Sømose.

5.2.9 Graver i gruppe 9.

Gravene i gruppe 9 har fått datering til periode C3s tidligste del. De lange tveeggede sverdene, type 2b, dominerer fortsatt i graver av gruppe 9 (Ilkjær 1990:296). De vanligste lansespissene er type 27, type 28 og type 29. I Norge er det lanser av type 27 som forekommer hyppigst i likhet med resten av Skandinavia. Spydspisser finnes i type 14, 15 og 10. Type 14 er den hyppigst forekommende i Skandinavia, men det er type 15 som er den vanligste i Norge. Import, slik som fibler og ringer, forekommer bare i få graver. Ett glassbeger av type E203 er innkommet fra en norsk grav. På bakgrunn av kontekster med E203, og ringer av type B39c, dateres gravene i gruppe 9 til C1b-C2 (Ilkjær 1990:296). Ilkjær utelukker allikevel ikke muligheten for at gravene burde plasseres i kun i C2, eventuelt tidlig C3. Tilsvarende gjenstandsmateriale er kommet fram fra myrfunnet i Ejsbøl.

5.2.10 Graver i gruppe 10.

Gruppe 10 er datert til eldste del av C3. Sverdene i gruppe 10 er tveeggede (Ilkjær 1990:301). Den vanligste kombinasjonen av lansespisser og spydspisser er type 9, Einang, kombinert med type 11, Mollestad. Gravene i gruppe 10 kan dateres på grunnlag av funn av mynter (Ilkjær 1990:302). Det er innkommet en såkalt barbarisk kopi av en konstantinsk mynt. Det er også funnet fibler av type AVI. Tilsvarende gjenstander som i gruppe 10, har fremkommet i myrfunnene i Nydam, Ejsbøl, Kragehul, Dollerup Sø og noen få eksemplarer i Illerup C.

5.2.11 Graver i gruppe 11.

Gruppe 11 har materiale som kan dateres til den tidligste delen av FVT, og ligger dateringsmessig på grensen mellom C3 og D. Gravene i gruppe 11 inneholder tveeggede

sverd (Ilkjær 1990:303). De dominerende typene av spydspisser er type 11 og 16. Lansespissene er av type 11 og type 5. Gravene i gruppe 11 kan også inneholde fibler i Nydamstil. Totalt er det lokalisert glass i fem av gravene i gruppe 11 i Skandinavia: E230 og E232. To av disse er i det sørøstnorske materialet. Gruppe 11 dateres på grunnlag av stil og funnene av glass. Glass av type E230 og E232 dateres innenfor en tidsramme som strekker seg mellom C1b eldste del til D. Beslag i Nydamstil i kombinasjon med lanse av type 11 og spyd av type 16 gir en datering på grensen mellom C3 og D1 (Ilkjær 1990:303).

Andelen av graver med glass i Sørøst-Norge er et interessant trekk i gruppe 11.

5.2.12 Graver i gruppe 12.

Gravene i gruppe 12 er datert til periode D, som tilsvarer FVT. Sverdene er lange, tveeggede. Det er ingen sverd i de gravene i gruppe 12 som ligger innenfor undersøkelsesområdet. Den totalt dominerende spydspisstypen er type 13 (Ilkjær 1990:304). Den vanligste typen lansespisser er type 19. Denne kombinasjonen av gjenstander kan dateres på grunnlag av funn av mynter i samme kontekst (Ilkjær 1990:308). I graven fra Evebø, Norge, er det funnet en solidus, som er preget under Theodosius II i perioden 408-450 e. Kr. Dette gir gravene i gruppe 12 en datering innenfor FVT, D1. Gjenstander fra samme periode er innkommet fra myrfunnet i Kragehul, og muligens også i Nydam (Ilkjær 1990:308).

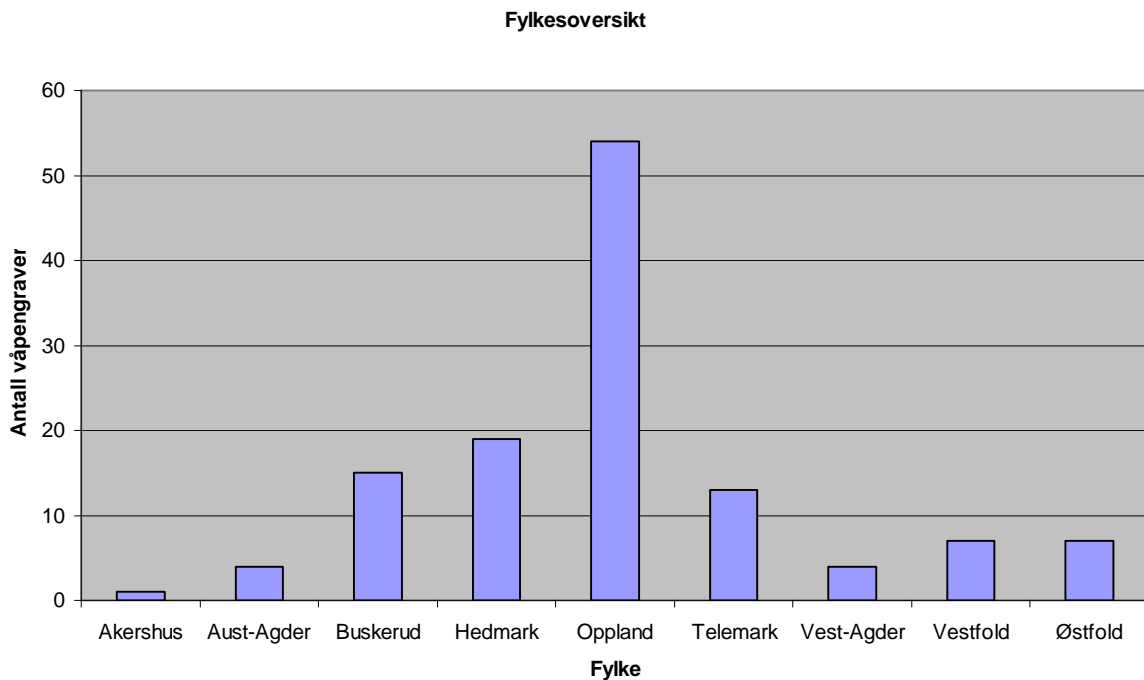
Oppsummering

Denne gjennomgangen av gruppene har vært basert på de typologiske trekkene ved materialet og dateringer ved hjelp av korresponderende funn. Fokus har ligget på Ilkjærs grupper, som baserte seg på våpengravsmaterialet fra en stor region. Gjennomgangen viser at selv om det er store likheter i materialet, er det også variasjoner i det norske materialet i forhold til materialet fra resten av Skandinavia. I materialet fra de eldste gravene er det færre fibler i det sørøstnorske materialet enn i referansematerialet. Dessuten er det en stor andel bronsekar i de sørøstnorske gravene. Dette mønstret belyser jeg i analysen av det sørøstnorske materialet. De fire yngste gruppene viser svært store likheter, men selve organiseringen av materialet gruppevis vil også høyst sannsynligvis forsterke et slikt resultat.

5.3 Ilkjærs gruppeinndelinger projisert på våpengravene i Sørøst-Norge

I analysen av de sørøstnorske våpengravene vil jeg fokusere på mønstre innen geografisk og kronologisk spredning. Jeg vil med denne sammenstillingen se om det utvalgte materialet er representativt for det skandinaviske, men også om det lokale dermed kan sies å speile det

regionale. Jeg vil undersøke om det er klare tendenser i materialet når det gjelder forholdet mellom våpen i gravene og andre gravgaver ved å se på tendenser i funnkombinasjonene, og hvordan dette forholdet varierer over tid. Jeg vil også legge vekt på forholdet mellom de forskjellige typene våpen i gravene. Resultatene vil jeg se i lys av Griegs (1926) og Ilkjærs (1990) inndelingen av våpengravene. Fordelingen av våpengravene blant fylkene i Sørøst-Norge kan sees i fig 2.

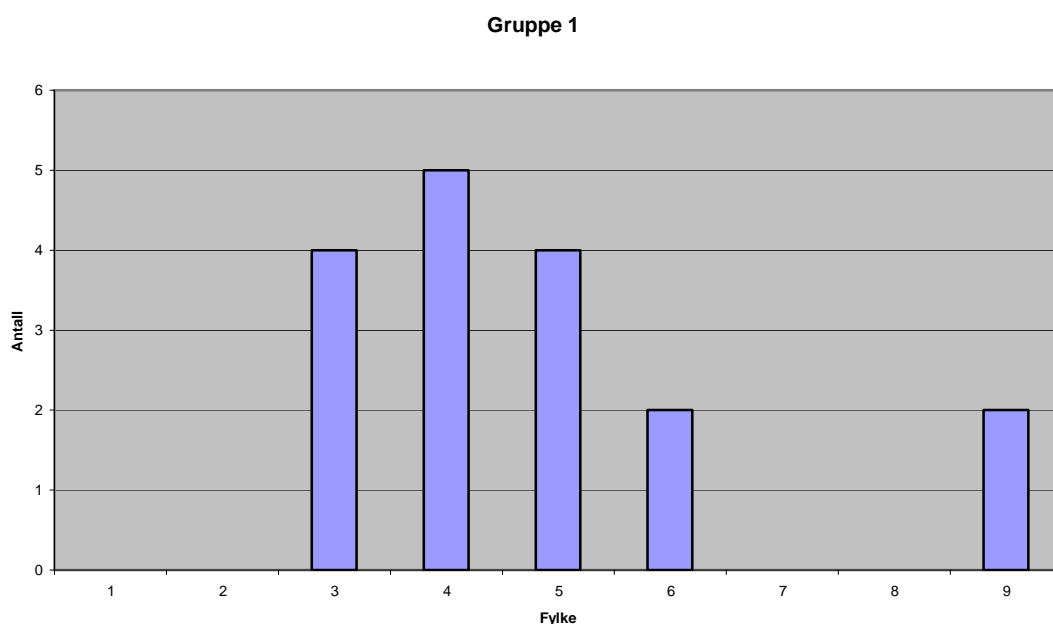
Figur 3. Fordelingen av våpengraver fra RT og FVT i Sørøst-Norge. Fylkene blir benevnt 1-9 i senere tabeller.

5.3.1 Graver og enkeltfunn i gruppe 1.

Det er syv graver i undersøkelsesområdet som faller inn under definisjonen av gruppe 1. I Ilkjærs katalog figurerer derimot materialet fra By, to ganger. Samtidig er det ni kontekster der gjenstandinventaret gir en datering som strekker seg over flere grupper. Fem av disse funnene faller inn mellom gruppe 1 og 4. Av disse funnene er tre graver og to enkeltfunn. Fire funn har dateringer som strekker seg fra gruppe 1 til gruppe 5. Alle disse er enkeltfunn. Totalt er det dermed 17 funn som typologisk holder seg innenfor rammen av gruppe 1.

Det er kun én av de "rene" gruppe 1 gravene som inneholder en spydspiss: Bråten, Norderhov, Buskerud. De to andre funnene av spyd kommer fra enkeltfunn: Simenstad, Veldre og Vonheim, Trysil, begge i Hedmark. Spydspisser forkommer dermed i tre av 17 funn. Alle gravfunnene inneholder lansespisser. Av de 11 gravene med lansespisser, er åtte av lansene type 6, to av lansene er type 3 og én grav inneholder en lanse av type 22. Lansespisser

av type 22 er representert i to av enkeltfunnene, og de to andre som er bestembare er av type 6. Totalt er de dermed funnet 13 lanser av type 6 og tre lanser av type 22. Skjoldbuler er bare funnet i gravkontekst i gruppe 1. Alle de syv funnene av skjoldbuler er av type 1. Én av gravene har også funn av skjoldhåndtak. Alle skjoldhåndtakene er av type 1. Én av gravene med type 3 spyd og ubestembar lanse, inneholdt to fibler av type A II28: Store Dal (3), Skjeberg, Østfold. Kun én av gravene inneholder sverd: Molden, Gran, Oppland, med et tveegget sverd av type 2. Det aller mest typiske for gravene i gruppe 1 blir dermed at alle inneholder lanse og skjold. Kun i få tilfeller inneholder gravene andre våpen. Dette skiller de sørøstnorske gravene fra de øvrige.

Figur 4. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 1.

I to av de åtte gravene som inneholder skjoldbuler er det også funnet skjoldhåndtak. Én av elleve graver inneholder spyd. Det samme forholdet, én av elleve graver, gjelder sverd. Ingen av gravene inneholder importerte gjenstander, og bare i graven fra Store Dal har den avdøde fått med seg gravgods av mer personlig karakter, nemlig fibler av bronse.

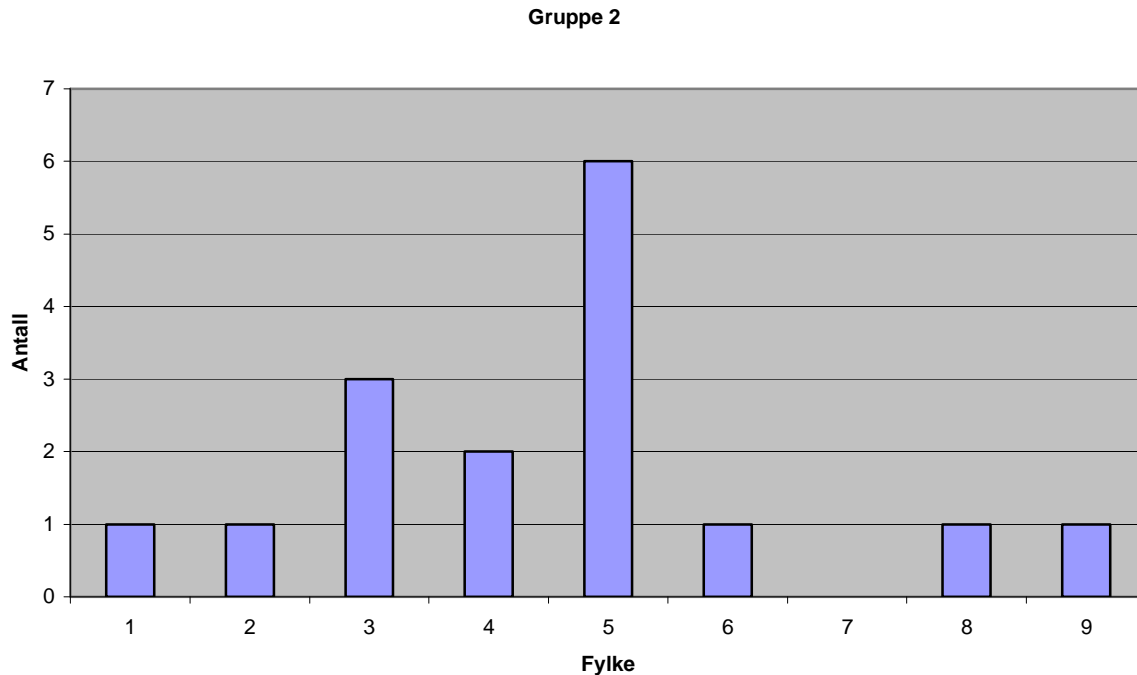
Funnene som kommer fra gravkontekst fordeler seg forholdsvis likt over de fem fylkene Buskerud, Hedmark, Oppland og Østfold, som er representert med to funn hver, og i Telemark er det gjort ett gravfunn. Begge gravfunnene fra Buskerud kommer fra den samme gården, Bråten, og har ligget på samme gravfelt. I tillegg fordeler de seks enkeltfunnene seg med to funn i Buskerud, to i Hedmark, ett i Oppland og ett i Telemark. Tallene blir her så små at selv

ett enkelt funn gjør store utslag, men i det store og hele er det en jevn fordeling av funn i de nevnte østlandsområdene.

5.3.2 Graver og enkeltfunn i gruppe 2.

I Sørøst-Norge er det fem gravfunn som passer inn i kriteriene for gruppe 2. I tillegg er det 10 gravfunn der gjenstandsmaterialet typologisk spenner over flere grupper. Åtte graver faller inn i kategorien gruppe 2-3 og én grav i gruppe 2-4. I tillegg er det opplysninger om to enkeltfunn, ett enkeltfunn av en spydspiss klassifisert til gruppe 2-3, og ett funn av en lansespiss i gruppe 2-5.

Av de fem gravene, som er klassifisert til å være i gruppe 2, inneholder tre av disse spydspisser. Fire av de fem gravene inneholdt lansespisser, og tre av gravene har en kombinasjon av begge våpentypene. Alle gravene med lansespisser har i tillegg både skjoldbule og skjoldhåndtak. I to av disse gravene er det funnet sverd. Én grav inneholdt kombinasjonen spydspiss, lansespiss, skjoldbule og – håndtak, sammen med et tveegget sverd av type 2b. Dette er det tidligste funnet av et tveegget sverd i Skandinavia. Én grav inneholdt kombinasjonen spydspiss, lansespiss, skjoldbule og – håndtak, sammen med et enegget sverd av type 1. Ved å se på våpenkombinasjonene i alle gravene som faller inn under gruppe 2, finner man dette forholdet: Av 13 graver er det 10 der det er funnet spydspisser. Det tilsvarer 76,9 %. 11 av gravene, eller 84,6 %, inneholder lansespisser. Skjoldbuler er funnet i 12, eller 92,3 % av gravene, og det er funnet skjoldhåndtak i åtte graver, som tilsvarer 61,5 % av gravene. Sverd er funnet i tre, eller 23,1 % av gravene. To av sverdene er tveeggede av type 2a og 2b, og ett sverd er enegget.

Figur 5. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 2.

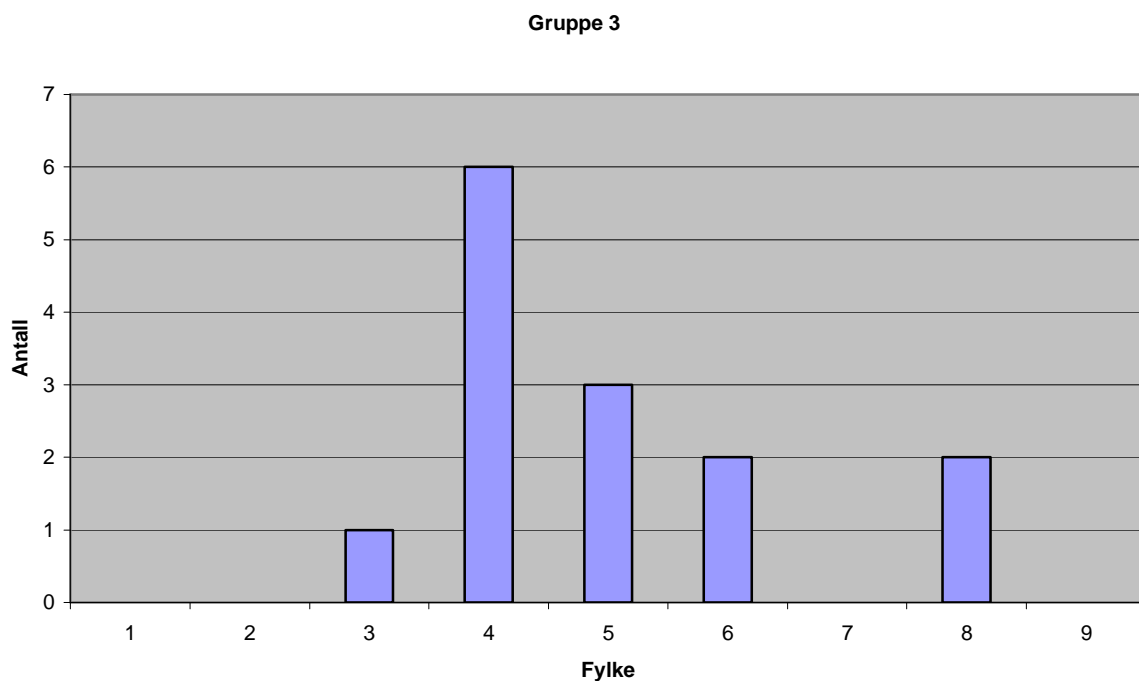
Ilkjær (1990:272) ser en tendens i Skandinavia der skjoldhåndtak av type (Fe)2 er funnet i rikere utrustede graver, mens håndtak av type 3a er funnet i fattigere graver. Denne tendensen kan man ikke se i det norske materialet. I alle fall kan den ikke bekreftes. I dette tilfellet blir materialet, etter min mening, for lite til å kunne trekke konklusjoner. Det er funnet ringer i tre graver fra undersøkelsesområdet. Hunn (2), Jarlsberg Hovedgård og Ringsaker (gruppe 2-4). To av gravene med ringer har funn av skjoldhåndtak: Hunn (2), har skjoldbule og - håndtak av type 2. Jarlsberg Hovedgård har skjoldhåndtak av type R223. Gravfunnet fra Jarlsberg Hovedgård, C20300, er ikke med i Ilkjærs katalog selv om det er et våpenfunn som inneholder drikkehornbeslag og fingerring av gull.

Ett av gravfunnene i gruppe 2-3 fra Ringen, Hof, Oppland inneholder en fibel. Fibelen av type AV00 og er funnet i kombinasjon med lansespiss, skjoldbule og - håndtak. Tendensen i materialet viser en høy andel av våpenkombinasjonen spydspiss, lansespiss og skjold.

5.3.3 Graver og enkeltfunn i gruppe 3

Det er åtte graver med et gjenstandsinventar som typologisk faller inn i gruppe 3. Ytterligere ett gravfunn er plassert i gruppe 3-4. I tillegg til gravfunnene er det gjort 5 enkeltfunn. Typologisk befinner disse seg i gruppe 3-5. Det er funn av spydspisser i syv av de åtte gravfunnene, noe som tilsvarer 87,5 %. Lansespisser er funnet i fem, tilsvarende 62,5 %, skjoldbuler er funnet i syv gravfunn. Det utgjør 87,5 % av all gravene i gruppen. Fire funn,

eller 50 %, inneholder også skjoldhåndtak. Sverd er funnet i syv av de åtte gravene, altså i 87,5 %. Alle sverdene i disse funnene er eneggede sverd av type 1. Om man ser våpnene i kombinasjon, viser tallene at tre graver, 37,5 %, inneholder en kombinasjon av spyd - og lansespiss, skjoldbule og – håndtak i tillegg til sverd. Én grav, 12,5 %, har en liknende kombinasjon med unntak av sverdet. Av de resterende gravene er det én med kombinasjonen lansespiss, skjoldbule og sverd, én annen med kombinasjonen skjoldbule og sverd, og én grav med kombinasjonen sverd og fibel.

Figur 6. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 3.

Enkeltfunnene er enten spyd- eller lansespisser. To funn er spydspisser: Kaulum og Sandar av type 2. Tre enkeltfunn er lansespisser fordelt på typene 13, 18 og 25, og er funnet på, Snelltvedt, Skattum og Prestegården Gran.

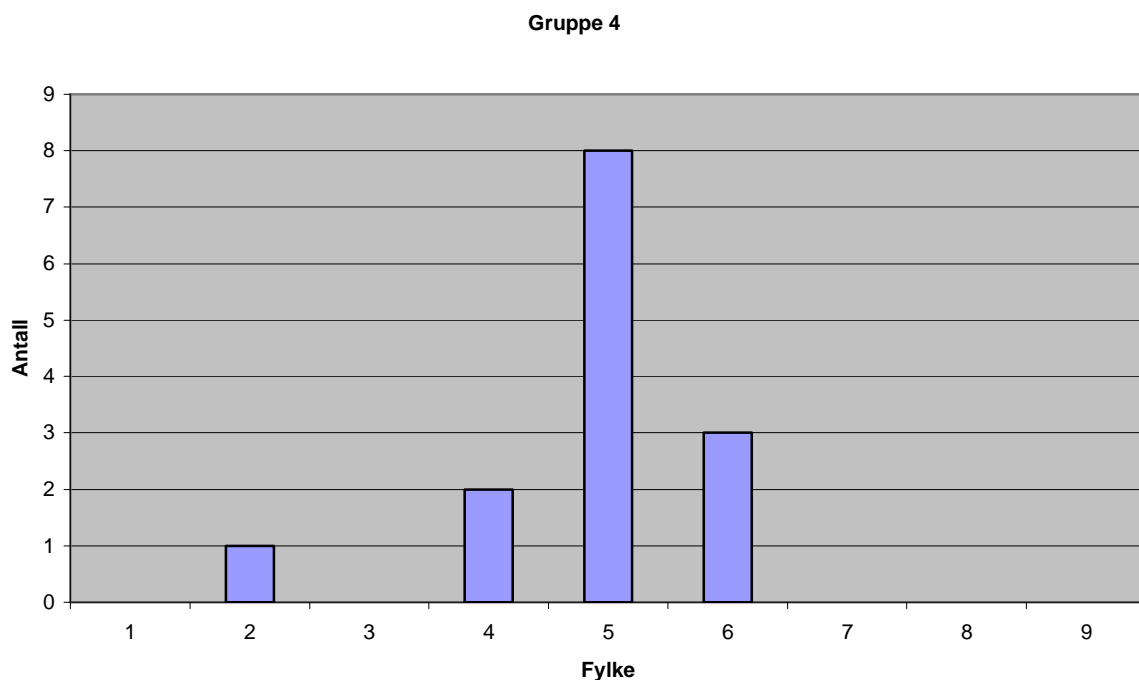
Gravene fra Sandar og Veien inneholder gjenstander av gull. Opplysninger ifra Kulturhistorisk museum sin gjenstandsdatabase peker på at begge disse funnene reelt består av sammenblandede funn. I Sandar er det funnet ringer av type B3 og B4 sammen med våpen fra eldre jernalder, samt fiskekrok og dolk i bronse, tolket til bronsealder. Veiefunnet inneholder to ringer av type B12 og F11 sammen med bl.a. beslag fra et drikkehorn og rester etter opptil flere kar av keramikk.

5.3.4 Graver og enkeltfunn i gruppe 4.

Totalt kan 12 gravfunn i materialet kategoriseres til gruppe 4. I tillegg er det to gravfunn der gjenstandene kronologisk faller inn under gruppene 4-5. Totalt 14 funn fordeler seg over fire fylker: Ett funn i Akershus, to i Hedmark, tre i Telemark og hele åtte i Oppland. Av 12 graver som faller inn i gruppe 4, inneholder syv funn av spydspisser. Alle spydspissene, som er bestembare, er av type 22. To spydspisser er ikke bestemte. Det er lansespisser i ni av gravfunnene. Her er seks av de bestembare spissene av type 25, og én av type 6. To lansespisser har ikke bestembar form. I elleve av de tolv gravene er det en skjoldbule. Med unntak av én er alle av type 3c, og den siste er av type 3b. Det er funnet skjoldhåndtak i syv av de 12 gravene. Alle er av type 5, herav fire av type 5b. Fem av gravene inneholder sverd. Ett sverd er ikke nærmere bestemt, men de resterende fire sverdene er tveeggede. Tre av disse er av type 2a og ett av type 2b.

Alle gravene med sverd inneholder kombinasjonen sverd, spydspiss, lansespiss og skjoldbule. Alle gravene med spydspisser har også lansespisser. Én grav inneholder ikke skjoldbule, selvom det er funnet et skjoldhåndtak. Kun én av gravene inneholder en fibel, Gisleberg Nordre, Gran, Oppland. Dette er en grav med fullt våpensett, bronsekjele og en fibel av type A V131.

Figur 7. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 4.

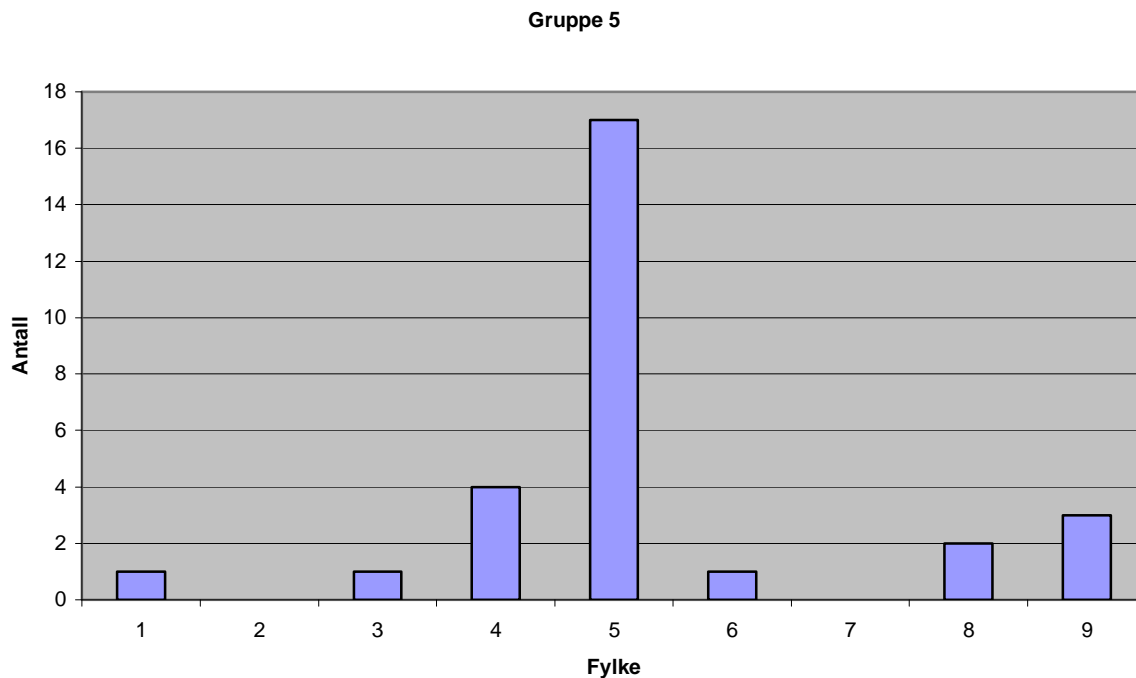
I denne gruppen er det funnet bronsekjeler i fire graver. Tre av type E41: Frøihov, Udenes, Akershus, Hvannes, Sauherad, Telemark og Sau, Gran, Oppland, og én av type E40, Gisleberg Nordre, Oppland. To av gravene har fullt sett av våpen i tillegg til bronsekjele, Frøihov og Gisleberg Nordre. Hvannes mangler sverd og Sau inneholder bare skjoldbule, men skiller seg ut ved at den i tillegg har funn av verktøy. Gravene, som har blitt plassert i gruppe 4-5, mangler sverd. Av disse to gravene inneholder den ene spydspiss, lansespiss og skjoldbule. Den andre hadde både spyd- og lansespiss i tillegg til skjoldbule og – håndtak. Om man tar disse med i regnestykket, går andelen graver med sverd noe ned.

5.3.5 Graver og enkeltfunn i gruppe 5

Totalt er det 27 graver med et gjenstandsinventar som faller inn i under gruppe 5. Av disse faller 20 inn under definisjonen av "rene" gruppe 5-graver, mens tre graver faller inn under gruppene 5-6. To graver faller inn under gruppene 5-7, én grav er kategorisert til gruppe 5-8 og én grav 5-11. I tillegg er det gjort to enkeltfunn av en lanse av type 15, som faller inn i gruppe 5-6. 18 av gravene inneholder funn av spydspisser. Det er lansespisser i 19 av gravfunnene, skjoldbuler i 16 graver og skjoldhåndtak i 12 gravfunn. Det er funnet sverd i 14 av gravfunnene, og alle sverdene er tveeggede. To av sverdene er type 2a og syv er av type 2b. Komplette våpensett som består av spydspiss, lansespiss, skjoldbule og - håndtak og sverd, er funnet i 12 av gravene. Fire av disse mangler skjoldhåndtak, men skjoldet er representert ved skjoldbulen. To gravfunn inneholder både spyd- og lansespiss i tillegg til sverd. Ett gravfunn har spyd- og lansespiss i tillegg til skjoldbule og – håndtak. Ett gravfunn har kun lansespiss og skjoldhåndtak. Ett gravfunn har kombinasjonen lansespiss og skjoldbule. Ett gravfunn inneholder tre spydspisser i tillegg til skjoldbule.

Funnene fordeler seg forholdsvis tynt over Østlandet, men med en topp i Oppland. Oppland har 11 funn, Østfold og Hedmark har tre funn, Vestfold har to funn og Akershus ett. Om man i tillegg tar med gravene i gruppe 5, som også faller inn under flere grupper, fins det én grav i Buskerud, én i Telemark og seks i Oppland.

Tre av disse våpengravene har også fibler. To av disse, Fevang Nordre og Gullen (1), er graver der våpenutstyret består av både spydspiss, lansespiss, skjoldbule og -håndtak og tveegget sverd. Graven fra Brunsberg derimot inneholder bare lansespiss og skjoldhåndtak.

Figur 8. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 5.

En signifikant gjenstandsgruppe i disse gravene er sporer. I graver fra undersøkelsesområdet er det gjort funn av sporer i følgende seks graver: Gile, Hof, Oppland, Hilden(2), Brandbu, Oppland, Hunn(4), Borge, Østfold, Møistad, Vang, Hedmark, Rollag, Ulnes, Oppland og Vidsta, Borge, Østfold.

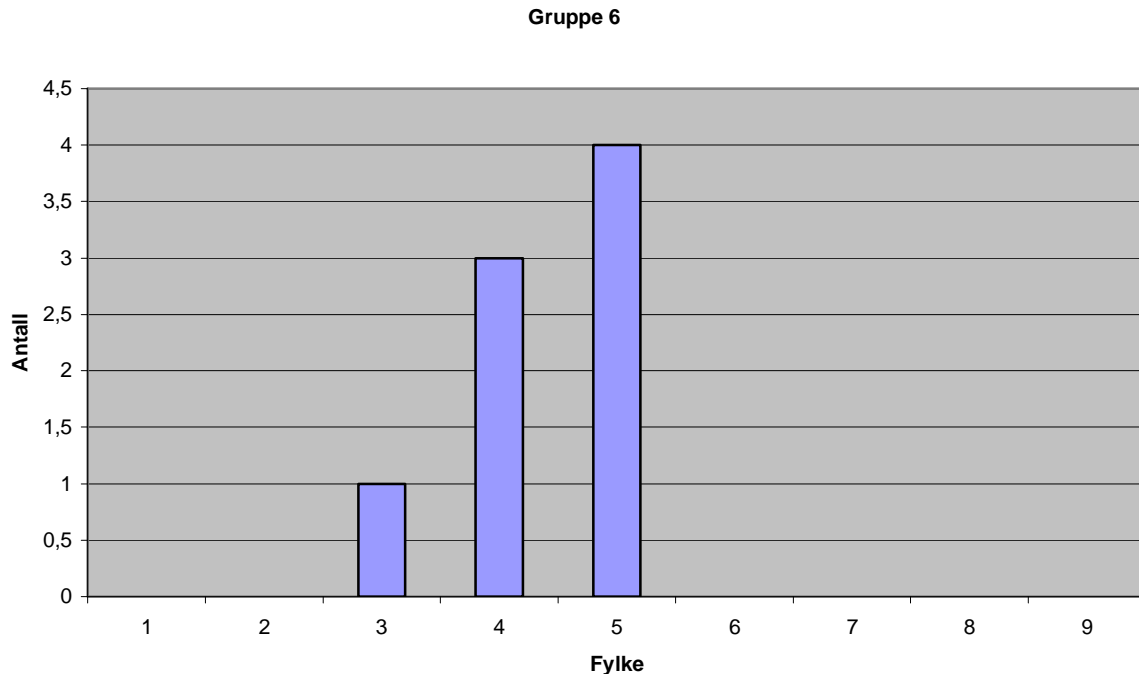
I åtte, 40 %, av gravene er det funnet bronsekjeler. Alle bronsespannene er østlandskjeler. Tre kjeler er av type E44 (Brunsberg, Gullen (1), Sukkestad), som er en riflet form. To kjeler er av type E40 (Hilden (2) og Vidsta), ytterligere to er E37-E43 (Hunn (4) og Vennolum) og den siste er typen E41 (Hunn (1)). I tillegg er det funnet en bronsekjele av typen E41 i en grav (Hov Østre), som typologisk faller inn under gruppene 5-7.

Ledeartefakter i denne gruppen er lansespiss av typen Vennolum, spydspisser av typen Hval og Simris, Skjoldbule av type II og III og remmer av D-type (Bemmann og Hahne 1994:301).

5.3.6 Graver og enkeltfunn i gruppe 6.

Gravene i gruppe 6 er datert til samme periode som gravene gruppe 5, C1b. Det er funnet fem graver i Sørøst-Norge som typologisk passer inn i denne gruppen. Det er gjort funn av spydspisser av type 5 i fire av disse gravene. Alle disse gravene inneholder lansespisser. Det er funnet skjoldbuler i tre våpengraver, og skjoldhåndtak i én av gravene. Tre av gravene inneholder tveeggede sverd. To graver har kombinasjonen spyd- og lansespiss og sverd. Én

grav har i tillegg skjoldbule og - håndtak. Én grav har bare spyd- og lansespiss, mens den siste graven har lansespiss kombinert med skjoldhåndtak. I tillegg til gravene er det gjort løsfunn av to lansespisser av type 14.

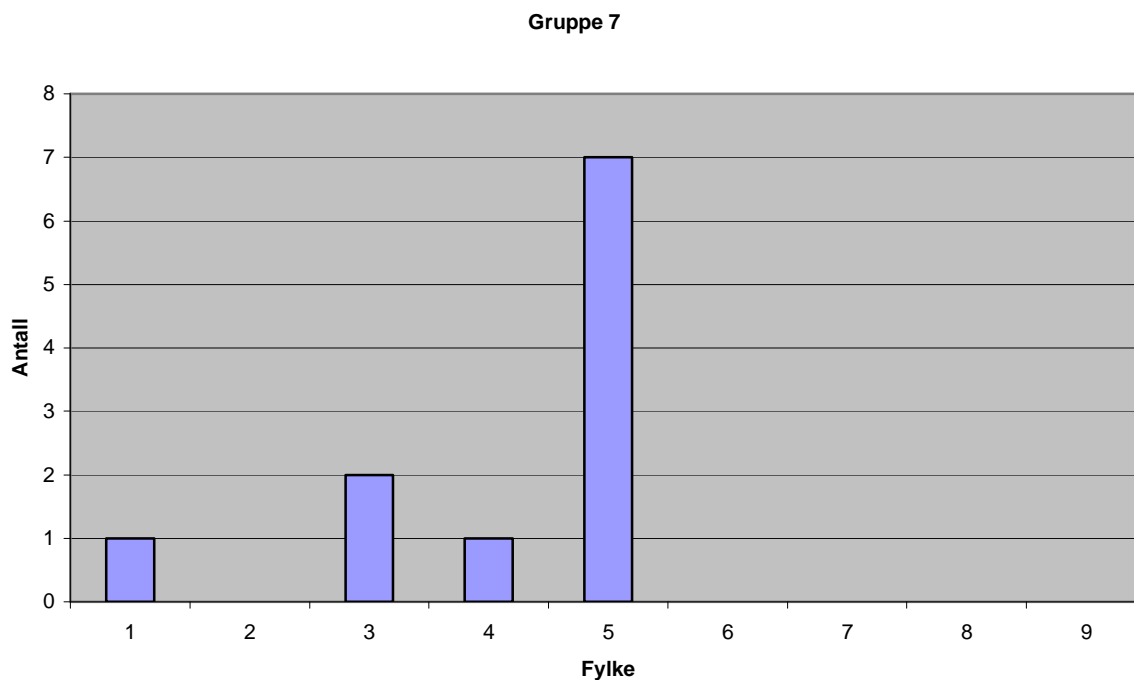
Figur 9. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 6.

Gravfunnene har følgende fylkesvise fordeling: To i Hedmark, én i Buskerud og to i Oppland. I Oppland er det også et funn som faller inn i gruppene 6-8. Ett enkeltfunn er funnet i Hedmark og ett i Oppland.

Én grav har annet inventar enn våpen: På Fjølstad Øvre er det funnet én fibel. Det er også opplysninger om en berlokk i denne graven, så det kan være snakk om en sammenblanding av en manns- og en kvinnegrav. Bemann og Hahne trekker denne konteksten i tvil og regner ikke med dette funnet (Bemann og Hahne 1994:304).

5.3.7 Graver og enkeltfunn i gruppe 7.

Totalt syv graver har et gjenstandsinventar som typologisk passer inn i Ilkjærs gruppe 7. I tillegg til disse er det også tre graver som tilhører gruppene 7-8. Ett enkeltfunn er også plassert i gruppe 7. Gravene har igjen den største utbredelsen i Oppland fylke, hvor det er funnet fire graver. I Buskerud er det funnet to graver, og én grav er funnet i Hedmark. Det ene enkeltfunnet, som er en spydspiss av type 6, er funnet i Oppland, og de tre gravene i gruppene 7-8 fordeler seg med to i Oppland og én i Aust-Agder.

Figur 10. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 7.

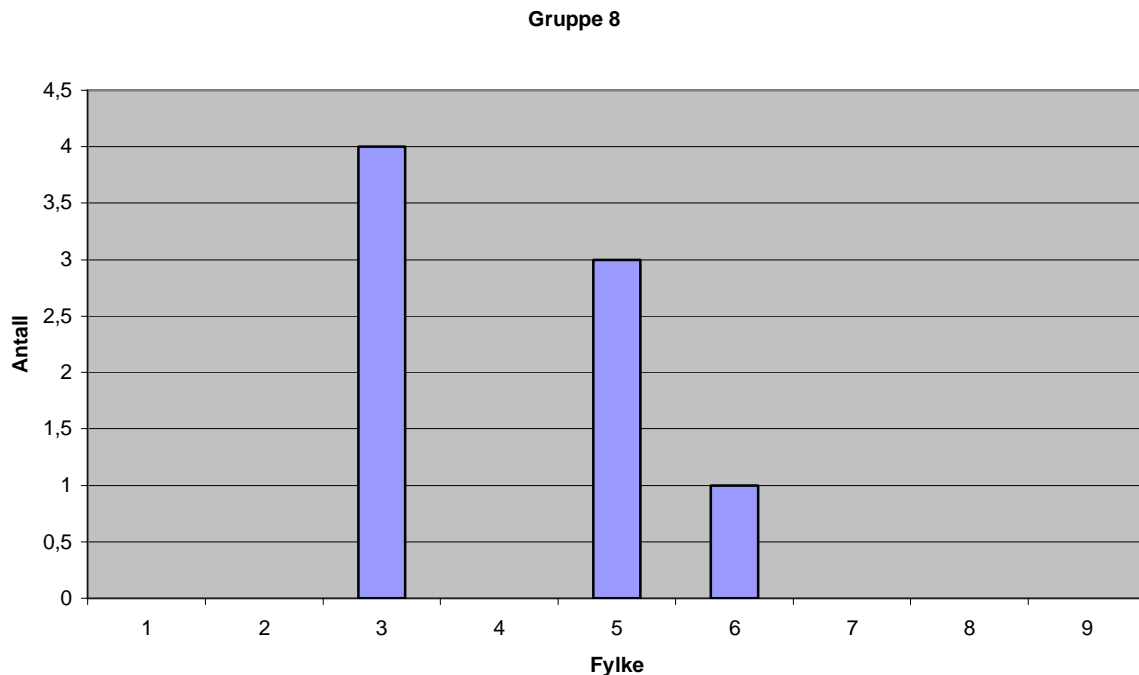
Alle gravene i denne gruppen med unntak av Sveen, Øye, Oppland, inneholder spydspisser av type 6. Sveen derimot inneholder syv lansespisser av type 9. Fem av gravene inneholder funn av lansespiss. To av gravene inneholder skjoldbuler og i én av gravene er det gjort funn av skjoldhåndtak. Det er opplysninger om tveeggede sverd i tre av gravfunnene. Gravinventaret er fordelt på forskjellige kombinasjoner. Én grav har kombinasjonen spydspiss, skjoldbule og – håndtak. To graver inneholder spydspiss, lansespiss og sverd. Én grav har funn av spydspiss, lansespiss, skjoldbule og sverd. Én grav inneholder spydspiss og lansespiss, og i én grav er det kun funnet en lansespiss sammen med brente bein.

Resterende tre graver som tilhører gruppe 7-8 har også forskjellige kombinasjoner: Én med kombinasjonen spydspiss, lansespiss, skjoldbule og sverd i tillegg til en fingerring av gull. Én grav har lansespiss og en pilespiss, og én grav har én lansespiss og skjoldbule.

5.3.8 Graver og enkeltfunn i gruppe 8.

Fra undersøkelsesområdet er det totalt syv gravfunn som typologisk passer inn i gruppe 8. Gravene i gruppe 8 er datert til C2. I tillegg til gravene, kommer også en enkeltfunnet spydspiss av type 3, som passer i gruppene 8-9. Alle gravfunnene har lansespisser av type 3 og 26. Det er funnet skjoldbuler i tre av gravene, og det er framkommet skjoldhåndtak i ett gravfunn. Fem av gravene inneholder ett eller to tveeggede sverd. Kombinasjonen av spydspisser og lansespiser er altså svært dominerende i disse gravene (100 %). I tillegg til

denne kombinasjonen, er fem graver utstyrt med sverd (71,5 %). Av disse fem gravene er det igjen tre (42,9 %) som har skjoldbule. Én av disse har også skjoldhåndtak.

Figur 11. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 8.

Våpengravene fordeler seg slik fylkesvis: Det er fire graver fra Buskerud der to graver kommer fra gården Hole, ett funn fra Hurum og ett fra Efteløt. Resterende tre funn kommer fra Oppland: Dynna, Sjo og Snipstad. I Telemark er det gjort ett enkeltfunn på gården Hem, Sauherad.

Det er gjort funn av bronsekar i to av gravene i gruppe 7. Det ene karet, som er fremkommet på gården Hole, Buskerud, er av type E41. Det andre karet, som er funnet på gården Dynna, Oppland, er svært fragmentert og dermed umulig å typebestemme.

I graven fra prestegården Efteløt, Buskerud er det funnet en fingerring i gull av type B39c.

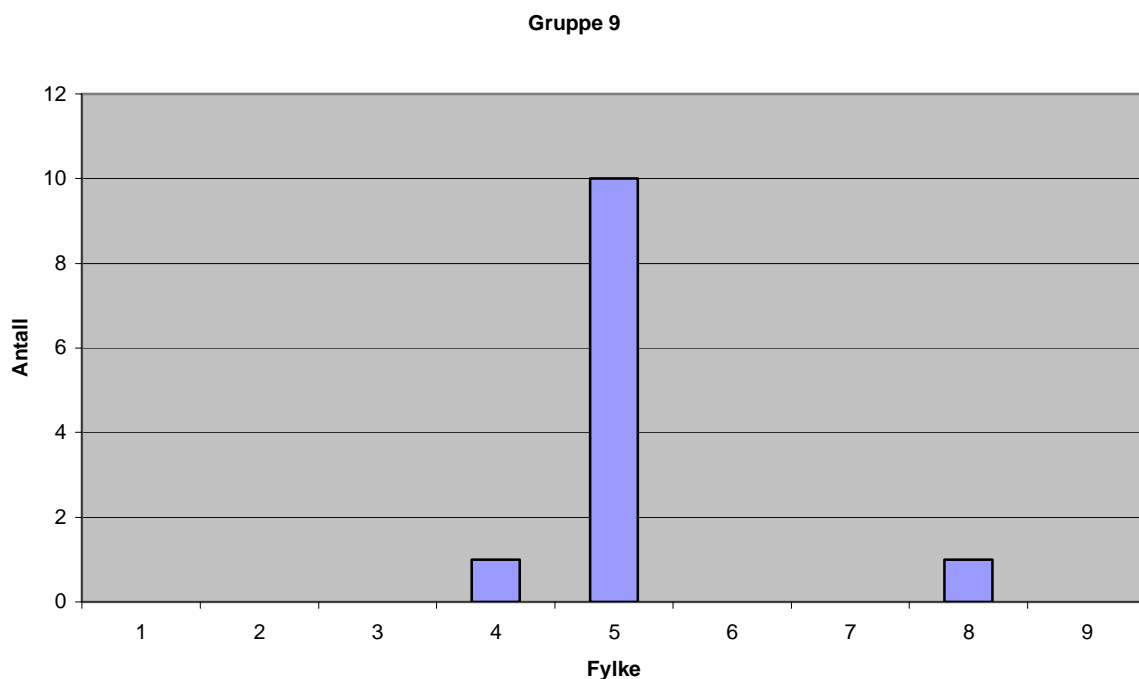
5.3.9 Graver og enkeltfunn i gruppe 9.

Åtte gravfunn i undersøkelsesområdet passer typologisk inn i gruppe 9. I tillegg er det to enkeltfunn av spydspisser av type 10, samt to av type 15. I denne gruppen inneholder alle gravfunnene spydspisser. Lansespisser er fremkommet i alle de åtte gravene. Det er funnet skjoldbuler i fire (50 %) og skjoldhåndtak i 50 % av gravene. I fire graver var sverdene tveeggede. Dette gir mulighet for flere varianter av våpenkombinasjoner. Alle gravene inneholder både spydspiss og lansespiss, fem av gravene (62,5 %) i tillegg til enten skjoldbule

eller – håndtak. Av disse er det to graver (25 %) som inneholder sverd. Tilsvarende antall graver (25 %) har kombinasjonen spydspiss, lansespiss og sverd. Av gravene som er uten sverd, er det én grav med kombinasjonen spydspiss og lansespiss, én grav med spydspiss, lansespiss og skjoldhåndtak og to graver med spydspiss, lansespiss og skjoldbule.

Gravfunnet fra Nordsveen, Ulnes, Oppland, inneholder i tillegg til våpenutstyret én spore. Det er funnet importvarer i gravfunnet fra Tveitane, Brunlanes, Vestfold. Graven inneholdt en riflet glasskål av Lundegaardstype, E203.

Fylkesvis fordeler gravene seg slik: Ett funn fra Vestfold, ett funn fra Buskerud og seks funn fra Oppland. Tillegg kommer alle de fire enkeltfunnene fra Oppland fylke.

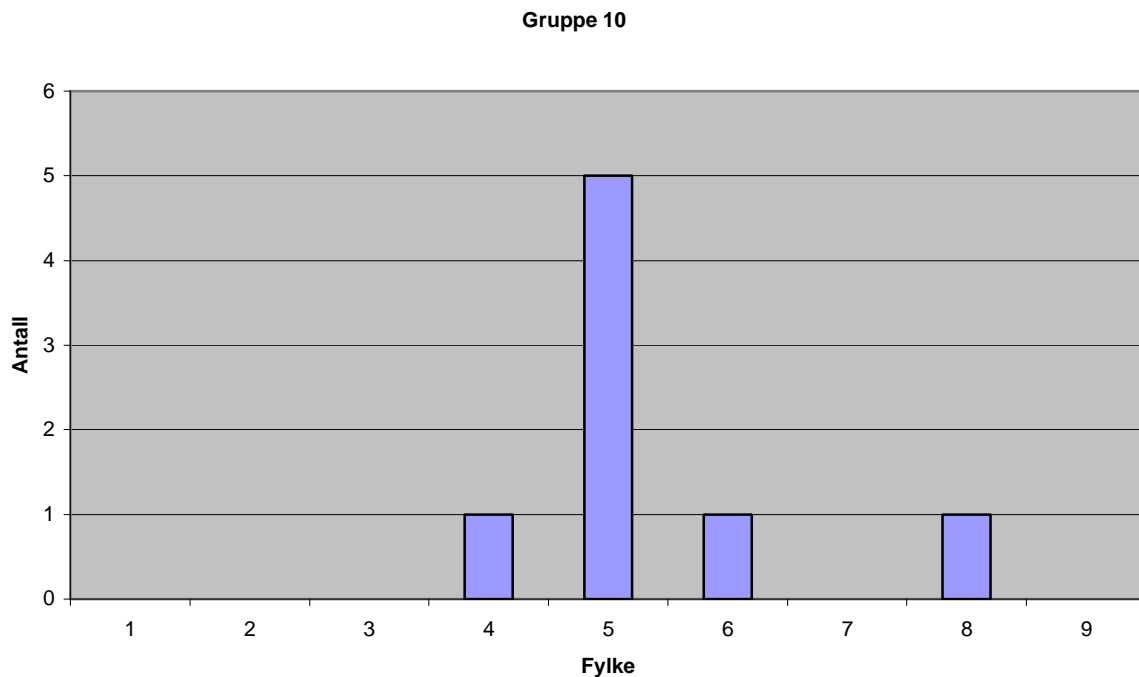
Figur 12. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 9.

Det forekommer ikke funn av fibler i de norske gravene i gruppe 7, 8 og 9 (Bemmann og Hahne 1994:307). Dette gjør det vanskelig å knytte dem til de bestående kronologisystemene. Referanser må derfor søkes i de danske gravene fra Vorbasse og Tjæreborg.

5.3.10 Graver og enkeltfunn i gruppe 10.

To gravfunn passer inn i gruppe 10. I tillegg finnes det to gravfunn som faller inn under gruppene 10-11, og ett gravfunn som kan plasseres i gruppene 10-12. Det er funnet spydspisser i alle fire gravfunn. Lansespisser er funnet i tre (75 %) av gravfunnene. To av funnene inneholder skjoldbuler (50 %) og ett av disse har også skjoldhåndtak. I to gravfunn

(50 %) er det funnet tveeggede sverd: Ett av type 2 og ett 2b. Alle gravene har forskjellige kombinasjoner av våpen: Én grav har spydspiss, lansespiss og skjoldbule. I én grav er det funnet spydspiss, lansespiss, skjoldbule, skjoldhåndtak og sverd. Én grav har en spydspiss som er av ubestembar type i tillegg til sverd, og i én grav er det funnet spydspiss og lansespiss. Det er to graver som har skjoldbuler eller skjoldhåndtak. I ett tilfelle er det kombinert med et sverd.

Figur 13. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 10.

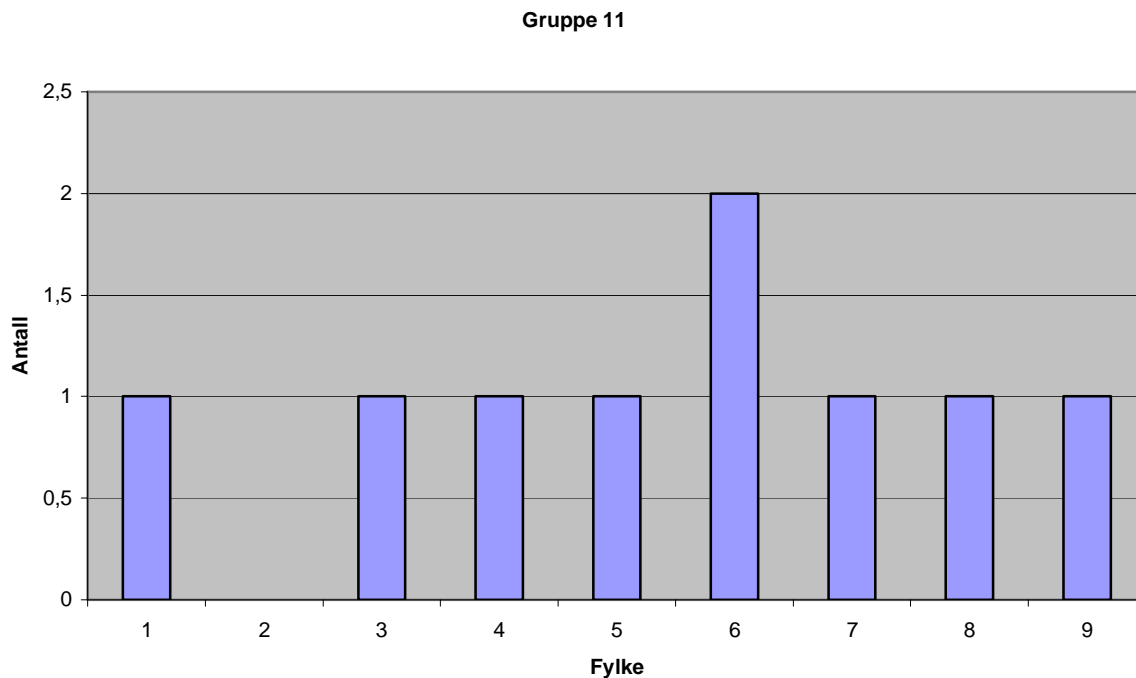
Den fylkesvise fordeling er slik: To graver fra Oppland, én grav fra Vestfold og én grav fra Hedmark. I tillegg kommer de tre enkeltfunnene fra Oppland og ett fra Telemark.

I graven fra Finstad, Løten, Hedmark er det i tillegg til våpeninventaret funnet skår av et fasettslipt glass. Dette er muligens av type E230.

5.3.11 Graver og enkeltfunn i gruppe 11.

Seks våpengraver i Sørøst-Norge kan plasseres i gruppe 11. I tillegg til disse gravene er det gjort et enkeltfunn av en spydspiss av type 16. I fem av våpengravene (83,3 %) er det funnet spydspisser. Alle de seks gravene inneholder lansespisser. Det er funnet skjoldbuler i fire graver (66,7 %) og to av disse (33,3 %) har i tillegg skjoldhåndtak. I to graver (33,3 %) er det funnet sverd, som er tveegget av type 2.

Figur 14. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 11.

Med den høye andelen spyd- og lansespisser vil denne kombinasjonen være hyppig. Fem av de seks (83,3 %) våpengravene har begge deler. Fire av disse (66,6 %) har også funn av skjoldbuler. Av disse fire har to graver (50 %) av det totale antall våpengraver i gruppe 11, i tillegg også skjoldhåndtak. Det er funnet skjoldbuler eller skjoldhåndtak i én av de gravene der det er funnet sverd. Sverdene finnes i kombinasjon med spydspiss og lansespiss i graven fra Mollestad, Birkenes, Aust-Agder, og i kombinasjon med spydspiss, lansespiss og skjoldbule i den rike graven fra Sætrang, Hønefoss, Buskerud.

Gravene i gruppe 11 fordeler seg over følgende fylker: Ett funn kommer henholdsvis fra Aust-Agder, Vestfold, Buskerud og Oppland. To gravfunn er fra Telemark. Enkeltfunnet kommer fra Hedmark.

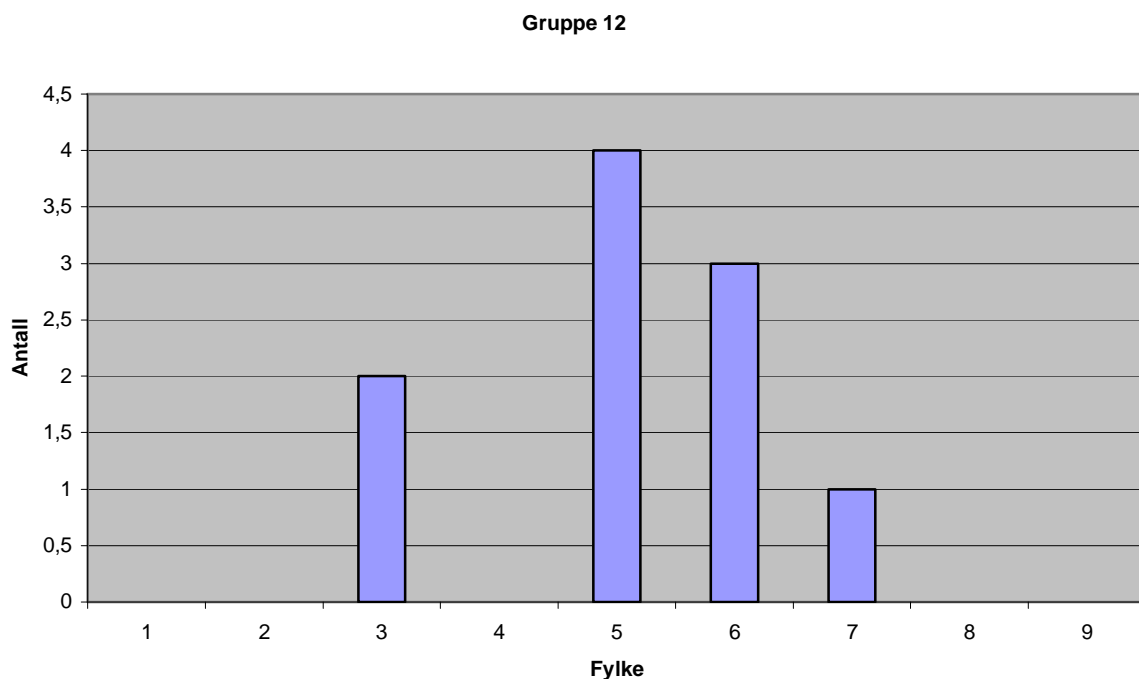
Det er funnet fibler i tre av gravene i gruppe 11. Det tilsvarer 50 % av våpengravene. Fra gravene på Mollestad er en fibel av type AVII 164. Fibelen fra Sætrang er av type AVI 0 (R243), og i graven fra Tveito, Tinn, Telemark, er det funnet en fibel av type AVI.

Gravfunnet fra Sætrang er usedvanlig rikt. Her er det funnet fire fingerringe i gull, to spiralringe i gull og to fingerringe i sølv. I tillegg til en mengde perler av forskjellig farget glass, rav og bronse, inneholdt gravkammeret bl.a. spillebrikker, beltestein, tekstiler og kar av tre og leire (Slomann 1969). Sætrangfunnet omfatter også funn av del stykker av glass som

ifølge funnopplysningene var ildpåvirket, og dermed ubestembare. Ett glasskar er derimot nærmest helt. Dette er et glass av type E230 med slepen dekor.

5.3.12 Graver og enkeltfunn i gruppe 12.

Tre våpengraver med et gjenstandsinventar plassert dem i gruppe 12 kan dateres til perioden etter 400 e. Kr. I tillegg til gravfunnene er det syv enkeltfunn av spyd - eller lansespisser i denne gruppen. Fem av enkeltfunnene er spydspisser av type 13, mens ett enkeltfunn er en lansespiss av type 19. Alle de tre gravfunnene inneholder spydspiss av type 13. To våpengravfunn har lansespisser av ubestembar type, men ett gravfunn har en lansespiss av type 19. To av gravene (66,6 %) inneholder skjoldbuler. I det ene funnet i er det også funnet et skjoldhåndtak. Ingen av våpengravene i gruppe 12 som ligger i Sørøst-Norge inneholdt sverd. Dette skiller seg fra graver i gruppe 12 fra Vestlandet, der rike gravfunn som Kvasheim og Evebø inneholdt tveeggede sverd.

Figur 15. Den fylkesvise fordelingen av våpenfunn fra gruppe 12.

Alle som er gravlagt i disse våpengravene har fått med seg en fibel i graven. Gravene fra Skjønne Søndre, Nore i Buskerud og Tveito (1), Tinn i telemark inneholder en fibel av type A VI (R243). I graven fra Væmestad Øvre, Vest-Agder, er det funnet en korsformet fibel. Graven fra Væmestad Øvre inneholdt i tillegg til våpnene og fibulaen, fem pilespisser, to kniver, en saks, leirkar og en kam.

Det er én grav i hver av de følgende fylkene: Vest-Agder, Telemark og Buskerud.

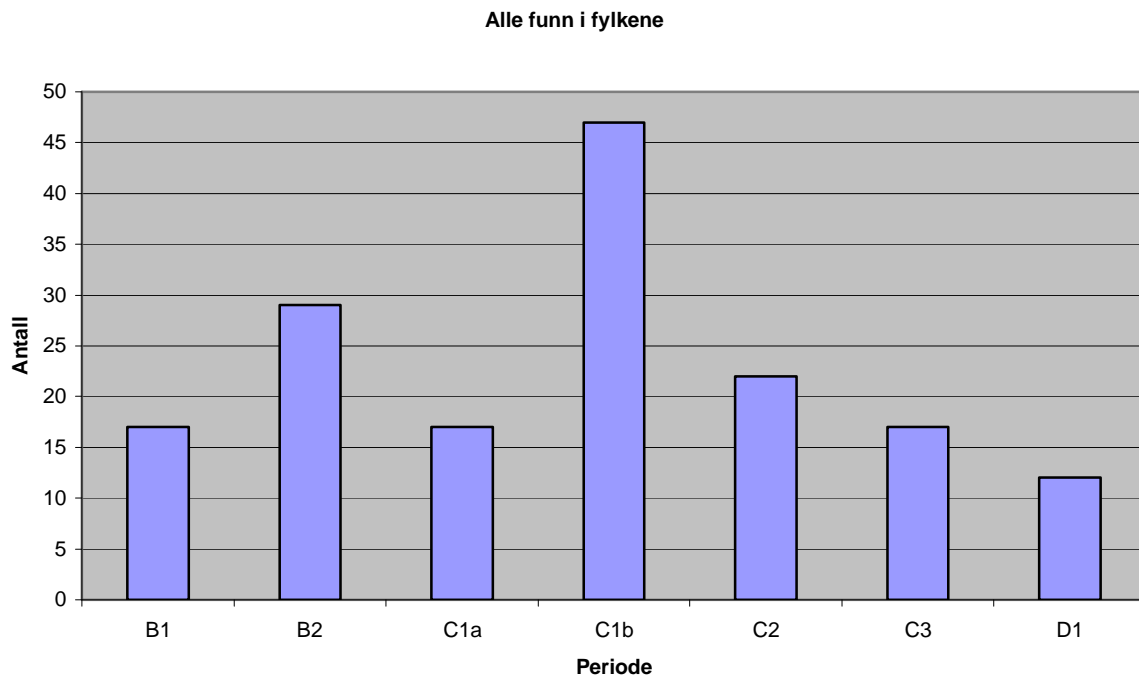
Oppsummering

Gjennomgangen har hatt den hensikten å trekke ut de spesifikke variasjonene for undersøkelsesområdet, og sette forskjellene i kontrast til materialet fra en større region. Her har gjennomgangen vist at det *er* enkelte variasjoner i gjenstandsmaterialet mellom norsk område og resten av Skandinavia. Det er allikevel noen tydelige mønstre i materialet. Romersk import er sjelden i gravene i de eldste gruppene. Antall graver med import øker markant med gruppe 5, datert til C1b, der en stor andel av gravene inneholder bronsekar. Neste gruppe med rikt gravgods er gruppe 11, som er datert til C3/D1, og inneholder glass fibler og ringer. Bronsekar ser ut til å være den foretrukne gjenstandsgruppen for nedleggelse i de sørøstnorske våpengravene. Sporer er en gjenstandsgruppe som opptrer i en begrenset periode og i et avgrenset område. Det er et interessant forhold mellom gravene med sporer i Oppland og i Østfold. Den geografiske fordelingen av våpenfunnene viser de største forskjellene i gruppene 5, 6 og 7. Det store antall graver lokalisert i Oppland i disse gruppene er et interessant trekk. Mengden graver i denne perioden i tillegg til at disse inneholder romersk import, er et signifikant mønster. En gjennomgang av funnene med vekt på den geografiske fordelingen vil ytterligere kunne belyse dette. Dette vil jeg gjøre i det følgende analysekapitlet.

Materialets sammensetning gjør at flere av gravene ikke klart kan plasseres i én gruppe. Dermed representerer gravene trekk fra flere grupper. Dette viser at gruppeinndelingen kanskje er litt rigid, eller er en problematisk metode for materialet. Dermed oppstår et metodisk problem. Jeg har ikke slått sammen disse gruppene, men jobbet med dem som egne kategorier da dette avspeiler variasjonene i materialet.

5.4 Gjenstandskombinasjoner periodevis

I det følgende vil jeg oppsummere de generelle trekkene ved våpengravene, slik som de framstår i en kronologisk sammenheng. Jeg vil dermed gjennomgå de forskjellige gruppene som våpengravene er inndelt i. Gruppene vil jeg omtale periodevis og sammenligne forskjellige forskernes resultater. Figur 15 viser den totale mengden våpengraver i Sørøst-Norge fordelt på RTs perioder.

Figur 16. Det totale antall våpenfunn fra alle fylkene framstilt ved en kronologisk fordeling.

5.4.1 Periode B1- B2

Denne perioden tilsvarer Griegs periode Ia, (se tabell 1) og inneholder Ilkjærs grupper 1- 4. De tidligste våpengravene i materialet er datert til B1 – B2. Karakteristisk for disse gravene er at de alle inneholder lansespisser. Alle, med unntak av to graver, har skjoldbule og gjerne skjoldhåndtak. Én grav inneholder både spyd, lanse og skjold. Bare én grav inneholder sverd. Kun én av disse gravene inneholder annet importert gravgods, da to fibler av type AII 28. Det står dermed klart fram at gravinventaret er forholdsvis uniformt, og at likheten strekker seg fra de kystnære områdene som omfatter Østfold og innlandet i Oppland og Hedmark. Generelt sett består våpenutstyret i denne perioden av lanse og skjold. 67 % av gravene har denne kombinasjonen. Geografisk er gravene veldig jevnt fordelt. Materialet skiller seg fra den faste typologiske inndelingen ved den ene graven med sverd. Funnene stemmer dermed ikke med Griegs tolkninger på dette punktet.

5.4.2 Periode B2

I periode B2 finner vi gravene fra gruppe 2, 3 og 4 og perioden tilsvarer Griegs periode Ib, II og III. Dette innebærer 22 graver. Nå inneholder de aller fleste gravene spydspiss i tillegg til lansespiss. I tillegg til kombinasjonen spydspiss og lansespiss, er det seks graver som har skjold. Det tilsvarer drøyt 27 % av gravene. Det er 12 graver som inneholder sverd. Gravene med sverd tilsvarer over halvparten av gravene, og dette tilsvarer 54,5 % av det totale antall graver, men sverd opptrer i mange forskjellige kombinasjoner. Fem av disse har både spyd-,

lansespiss og skjold. Denne kombinasjonen av gjenstandstyper tilsvarer 22,3 % av gravfunnene. Én grav har kombinasjonen spydspiss og sverd. Én grav har kombinasjonene spydspiss, skjold og sverd, én grav har lanse, skjold og sverd, mens én siste grav har skjold og sverd.

Det er ingen tegn til at det er geografiske årsaker til disse forskjellene, selv om de framstår som variasjoner. Et fullt våpensett i denne perioden består altså både av spydspiss, lansespiss og skjold. Selv om det er kommet frem nye funn, stemmer Griegs (1926) beskrivelse av denne gruppen med dagens funnbilde.

5.4.3 Periode C1a

Den neste perioden, som skiller seg ut, er C1a, som tilsvarer Griegs periode II som har sverd, og III som ikke har sverd. Ilkjær sin gruppe 4 har datering til C1a. I de fleste gravene er det en kombinasjon av spyd-, lansespiss og skjold, hele 64,3 %. Av disse er det nær halvparten som også inneholder sverd, tilsvarende 35,7 % av det totale antallet graver. I tillegg er det to graver med kombinasjonen lansespiss og skjold, og tre graver bare med skjold. I kun én grav er det et annet signifikant gravgods enn våpen. Den inneholder en fibel av type AV 131. I denne perioden er en hovedvekt av gravene fra Oppland fylke.

5.4.4 Periode C1b

C1b tilsvarer Griegs perioder IVa, IVb og Vb og omfatter Ilkjær grupper 5, 6 og 7. I periode C1b skjer det en endring i våpengravsutstyret. Det finnes nå sverd i en stor del av gravene. Sverd opptrer altså i 53 % av gravene. I de fleste tilfellene der sverd forekommer, er det det resterende våpensettet bestående av spyd-, lansespiss og skjold. Denne kombinasjonen tilsvarer nær 37,5 % av gravene. En annen vanlig kombinasjon er spyd-, lansespiss og skjold, 19 %. Resterende graver er av varierende kombinasjoner. Her er Griegs inndelinger svært like, og kun med variasjoner i spydtypen. Variasjonen i materialet viser også at hans grupperinger er litt for rigide.

På sverdet som er funnet i en våpengrav på Rør, Hedmark, er det et (Grieg 1926) eiendommelig stempel øverst på klingen. Dette stemplet er et romersk fabrikkstempel. Det andre sverdet kommer fra Røllang, Oppland. Et sverd fra et funn på Stabu, datert til "slutten av det annet århundre" (Herteig 1955:22), har en figur som kan lignes med den romerske gudinnen Victoria. Under avbildningen står bokstavene S F.

Av gravene som har fullt våpensett, er 50 % funnet i Oppland. Av gravene med sverd i kombinasjonen er nesten 59 % fra Oppland. Tre av gravene inneholder fibler. Av disse har én kam, og to inneholder sverd. Enda én grav har funn av kam, men her består våpenutstyret av spydspiss og sverd. Av totalt 32 graver er ca 60 % funnet i Oppland. 15 % av gravene er funnet i Hedmark og videre er 9 % av gravene funnet i Østfold. Drøyt 6 % av gravene er funnet i Vestfold, og tilsvarende like mange i Buskerud. Resten kommer fra Aust-Agder. Fullt våpensett består dermed av sverd, spyd-, lansespiss og skjold.

5.4.5 Periode C1b-C2

Det er syv graver fra denne perioden. Perioden omfatter Griegs grupper II, IVa, IVb og Va, og Ilkjærs grupper 5 t.o.m. 9. Materialet er lite, men man kan i alle fall påvise en tendens. 71,4 % av gravene har spydspiss og lansespiss. To graver, 28,5 %, har skjold og sverd i tillegg til denne kombinasjonen, og det er i tillegg én grav, 14,3 %, der det er funnet sverd. Igjen er andelen av graver som inneholder sverd lavt. Det virker ikke som at sverd inngår i et ”standardisert sett” av våpen i denne perioden.

Nesten halvparten av gravene, 42,9 %, er funnet i Oppland fylke. De resterende gravene fordeler seg med to i Buskerud og én i både Hedmark og Aust-Agder. Graven fra Aust-Agder har et fullt våpensett, og inneholder dessuten en ring av type B39c. Fullt våpensett der sverd er inkludert er dermed heller sjeldent i denne gruppen.

5.4.6 Periode C2

Fra periode C2 alene, er det funnet 15 graver. Det er funnet spydspisser og lansespisser i alle gravene. Drøyt 27 % av gravene inneholdt et fullt sett av våpen. I tillegg er det like mange (27 %) som har kombinasjonen spydspiss, lansespiss og sverd, eller kombinasjonen spydspiss, lansespiss og skjold. Drøyt 27 % av gravene inneholder sverd. Alle disse sverdene er tveeggede langsverd. En av gravene inneholder en ring av type 39c. Den inneholder ellers kun spydspiss og lansespiss.

Ett av sverdene fra denne perioden, Einang, har en runeinnskrift: RANVICI. Videre er det funnet et sverd med *hjulstempel* fra en gravhaug på By, Hole i Buskerud. Denne graven er tvetydig da det ifølge Grieg (1926) er funnet et dobbelt sett med våpen, men Ilkjær (1990) deler disse funnene inn i to gravfunn.

Våpenggravene fordeler seg mellom de fire fylkene: Buskerud, med knappe 27 %, og Oppland, med 60 % samt Hedmark og Vestfold med én hver: 6,7 %. Dermed er det en forholdsvis skjev geografisk fordeling av gravene fra denne perioden.

5.4.7 Periode C3

I denne perioden finner vi gravene fra gruppe 9, 10 og 11 som sammenfaller med Griegs våpengrupper med benevnelsen VIa, VIb og VII. Gruppene VIa og VIb er diagnostisk like. Totalt er det funnet 12 graver med datering innenfor denne perioden. Kombinasjonen av spydspiss og lansespiss er fortsatt dominerende, og den finnes i drøyt 58 % av gravene. Fullt våpensett er funnet i to graver: 16,7 %. Kombinasjonen spyd, lanse og skjold er funnet i tre graver, tilsvarende 25 % av gravene. Det er funnet sverd i 33,33 % av gravene. Også her er frekvensen av ”fullt” våpensett lav. Dette gir inntrykk av at en skarp inndeling i faste sett ikke lar seg gjøre.

Funnet fra Sætrang skiller seg ut i denne sammenhengen, da det er et svært rikt gravfunn. I denne graven ble det bl.a. funnet flere fingerringe i gull og i sølv, og en fibula av type A VI0. I tillegg til dette var det funn av glass, piler og annet redskap i jern. En fibula av samme type, A VI0, er funnet i grav (2) på Tveito. I en grav fra Mollestad er det funnet en fibula av type A VI164.

Flere av gravene i C3 inneholder glass: Av tolv våpengraver er det funnet glass i tre. Det tilsvarer 25 %. På det tveeggede sverdet fra graven Austsinni er det et romersk fabrikkstempel.

Disse gravene er funnet med en jevn fordeling med én grav i Buskerud, Hedmark, Vestfold, Telemark, Vest-Agder og Aust-Agder. De resterende tre gravene, som tilsvarer 25 %, er funnet i Oppland fylke.

5.4.8 Periode D1

Periode D1 er den første perioden i FVT, og omfatter Ilkjærs grupper 11 og 12. Grieg kaller gruppene VIII og IX. I denne perioden er det få graver i materialet, men det er desto flere enkeltfunn. Det er fortsatt en kombinasjon av spydspiss og lansespisser i våpengravene. Av de tre gravene er det to som i tillegg inneholder skjold. Begge gravene som har mest komplett våpensett, inneholdt dessuten fibler av type AVI. Den tredje graven, Væmestad, inneholdt en korsformet fibula og en kam. Alle gravene inneholder andre redskaper av jern, slik som kniv, pilespiss, øks og saks. Ingen av gravene inneholder sverd, hvilket må være en særhet ved

gravene fra Sørøst-Norge. Funn fra andre deler av landet i graverne i gruppe 11 og 12 med datering til D1 inneholder sverd. Nettopp i Sørøst-Norge ser sverdene ut til å miste sin betydning i sammenheng med våpensettene som følger med i gravene.

De tre våpengravene fra D1 fordeler seg på fylkene Buskerud, Telemark og Vest-Agder. For å få en jevnere fordeling av funnene fra denne perioden, må man ta enkeltfunnene i betraktning. Mynter som gravgoods opptrer i denne perioden, men det er ingen eksempler fra Sørøst-Norge, selv om det som tidligere nevnt finnes andre norske eksempler, jf. for eksempel Ebebø, Gloppen i Sogn og Fjordane. For Ebebø gjelder funnet en solidus i gull.

Griegs skjematisering av våpnene i denne perioden er ikke nøyaktig for gravene i undersøkelsesområdet. Igjen er det mangelen på sverd som skiller gravene ut fra formelen med Griegs faste våpensettet.

Oppsummering

Som det har kommet fram i det ovenstående, er det variasjoner i våpengravsmaterialet både geografisk og kronologisk. Noen tendenser trer tydelig fram, slik som andelen av sverd i gravene i forhold til våpentyper som lanser og spydspisser. Nær 50 % av gravene har ikke funn av sverd. Det er også svært sjeldent at det forekommer mer enn ett sverd i et gravfunn. De hyppigst forekommende våpnene er lanse og spyd, og ofte ser man dem i kombinasjon. Den geografiske variasjonen er også tydelig. Det kan observeres en betydelig økning i antall våpengraver innenfor Oppland fylke. Dessuten er det kronologiske variasjoner som sammenfaller med dette ved at det er en hovedvekt på C1a og C1b daterte funn.

5.5 Sammenfatning

Materialet fra Sørøst-Norge ser i stor grad ut til å følge malen som er satt opp av Ilkjær på grunnlag av materialet i en større region. Det finnes kun få unntak der materialet viser avvik. Spesielt tydelig er forskjellen mellom materialet i gruppe 1 der spydspisser er dårlig representert, og spyd kun forekommer i ett gravfunn og to enkeltfunn. Nå forekommer ikke spydspisser hyppig i graver i Ilkjær sitt område heller, så små variasjoner gir her store utslag. Gravene i gruppe 2 legger seg som et snitt av alle gravene i denne gruppen. Hunn (2) er i tillegg et funn av høy kvalitet og inneholder i tillegg sporer. Mønsteret fortsetter i gruppe 3 der likheten er stor. I gruppe 4 er det funnet en høyere andel bronsekar i Sørøst-Norge enn for snittet i hele regionen. Andelen graver med spyd og lansespisser følger også det samme mønsteret. Inventaret i gravene i gruppene 5 og 6 som er funnet på Østlandet, ligger tett opp mot typeinventaret i hele regionen. I gruppe 7 skiller det lite på spyd og lanser, som er godt

representert, selv om det er færre funn av skjold her enn i hele regionen sett samlet. Våpenggravene er svært uniforme i gruppene 8, 9, 10 og 11 i hele regionen. Denne tendensen fortsetter inntil man ser på inventaret i gravene i gruppe 12. Der er variasjonen stor innenfor graver funnet i Norge. Mens det ikke er funnet sverd i noen av funnene på Østlandet, er det gjort rike funn på Vestlandet, i Rogaland og Sogn og Fjordane. Dette faller samtidig med at antallet funn i denne perioden faller i hele Østlandsområdet og stiger på den andre siden av vannskillet, Vestlandet (Bemmann & Hahne 1994).

Gravene i denne gjennomgangen skiller seg fra Grieg sin gruppeinndeling på flere punkter. Spesielt tydelig er det der sverdet ikke er representert i det arkeologiske materialet. Ettersom det er graver med våpen representert i andre deler av landet kan en kanskje si at grupperingen holder, men for Sørøst-Norge er forholdet ikke så tydelig.

Et annet trekk ved våpenfunnene er at det er enkelte graver som skiller seg ut som spesielt rike eller er utstyrt med gjenstander av høy kvalitet. Dette er et framtrekkende trekk som spesielt opptrer ved materialet fra D1, og blir tydeligere utover i FVT.

Denne analysen åpner for flere spørsmål: Er forskjellene gitt som følge av en politisk organisering som vises i en uniformering av det arkeologiske materialet? Vil individualitet gi utslag i materialet, eller viser likhet eller ulikheter til gode eller dårlige kulturelle kontakter? Hvorfor er det eventuelt variasjoner på dette området? Spiller den geografiske variasjonen inn på den kronologiske variasjonen, og i tilfelle hvordan og hvorfor?

Det arkeologiske materialet speiler trekk av den materielle kulturen i JA. Det er dette forholdet mellom de typologiske trekkene ved materialet og forhold ved den sosiale og politiske organiseringen jeg vil reflektere over ved å utdype begreper som våpengrupper og – sett. Dette vil jeg se i forhold til den immaterielle delen av forskningen, og trekke inn begreper som nettverk og dets kommuniserende posisjon for aktøren.

Kapittel 6.

6.0 Kombinasjonsanalyse

Gjennomgangen av materialet fra våpengravene viser stor variasjon i hva et våpenfunn innebærer. De vanligste våpentypene er spyd, lanse, skjold og sverd. Kun i få tilfeller har det blitt gjort funn av pilespisser og øks. Øks opptrer i gravmaterialet bare i slutten av C3. Kombinasjonen av våpen varierer mellom det man kan kalle et fullt sett av våpen, som tilsvarer spyd/lanse/skjold/sverd, våpensett bestående av spyd eller lanse i tillegg til skjold/sverd og kombinasjonen av to av våpentypene eller kun ett våpen. Jeg vil gjøre rede for den geografiske og kronologiske fordelingen av våpenfunnene fordelt på disse nevnte variasjonene. Videre skal jeg sammenligne det norske materialet med kombinasjonene av våpen i våpenfunn fra Danmark (Hedeager 1992).

6.1 Kombinasjonen av våpen i funnene

Jeg har valgt å dele kombinasjonene av våpen inn i fire grupper: I- IV. Dette er én gruppe mer enn Hedeager (1992), som ikke skiller mellom spyd og lanse. Det har vært avgjørende å dele funnene inn i en så fin inndeling som mulig, for dermed å kunne skille ut karakteristika ved de forskjellige kombinasjonene. Jeg har valgt å skille mellom lanse og spyd ved distinksjonen av våpensettene i gruppe I, II og III. I gruppe IV har imidlertid dette skillet vist seg å ikke være hensiktsmessig da skillet mellom lanse og sverd ikke gir stort utslag i materialet. Derfor vil jeg derfor stort sett følge Hedeagers tredeling i analysen av disse settene. Ved sammenligningen av det danske og det sørøstnorske materialet har jeg allikevel valgt å slå mine grupper sammen, for slik å gjøre materialet sammenlignbart med Hedeagers, og jeg bruker derfor hennes gruppebetegnelser i dette tilfellet.

Våpensett	ERT	YRT	FVT	Total
Gruppe I	6	26	-	32
Gruppe II	3	2	-	5
Gruppe III	18	42	3	63
Gruppe IV	4	17	2	23
Sum:	31	87	5	123

Tabell 6. Kronologisk fordeling av våpengravene i Sørøst-Norge.

Denne avhandlingens undersøkelsesperiode overlapper med Hedeagers (1992) hva ERT og YRT angår. Jeg har videre valgt å ta med den foregående perioden, YFRJ, som Hedeager har undersøkt, noe som gir et bredt spenn, da min undersøkelse også rommer materiale fra FVT.

Våpensett	YFRJ	ERT	ERT	YRT	YRT	FVT
Hedeagers grupper.	Danmark	Danmark	Sørøst-Norge	Danmark	Sørøst-Norge	Sørøst-Norge
Gruppe I	10	20	9	5	28	-
Gruppe II	17	58	18	10	42	3
Gruppe III	14	47	4	12	17	2
Sum:	41	125	31	27	87	5

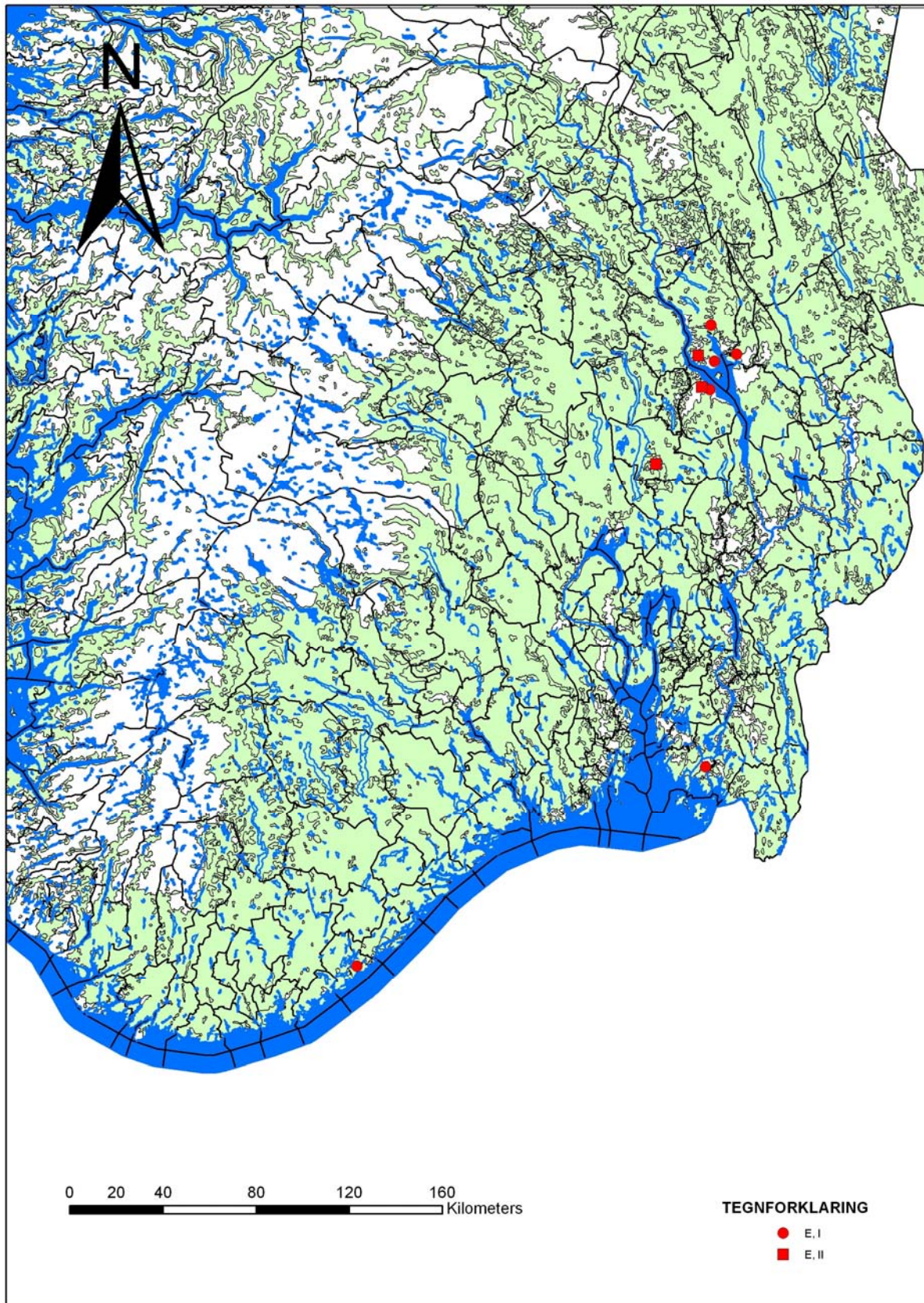
Tabell 7. Kronologisk fordeling av våpengravene i Danmark (etter Hedeager 1992).

I det følgende vil jeg gjennomgå funnene gruppevis for å skille de forskjellige kombinasjonene i mengde, beskrive den kronologiske plasseringen, og for å beskrive eventuelt annet gravgods i konteksten.

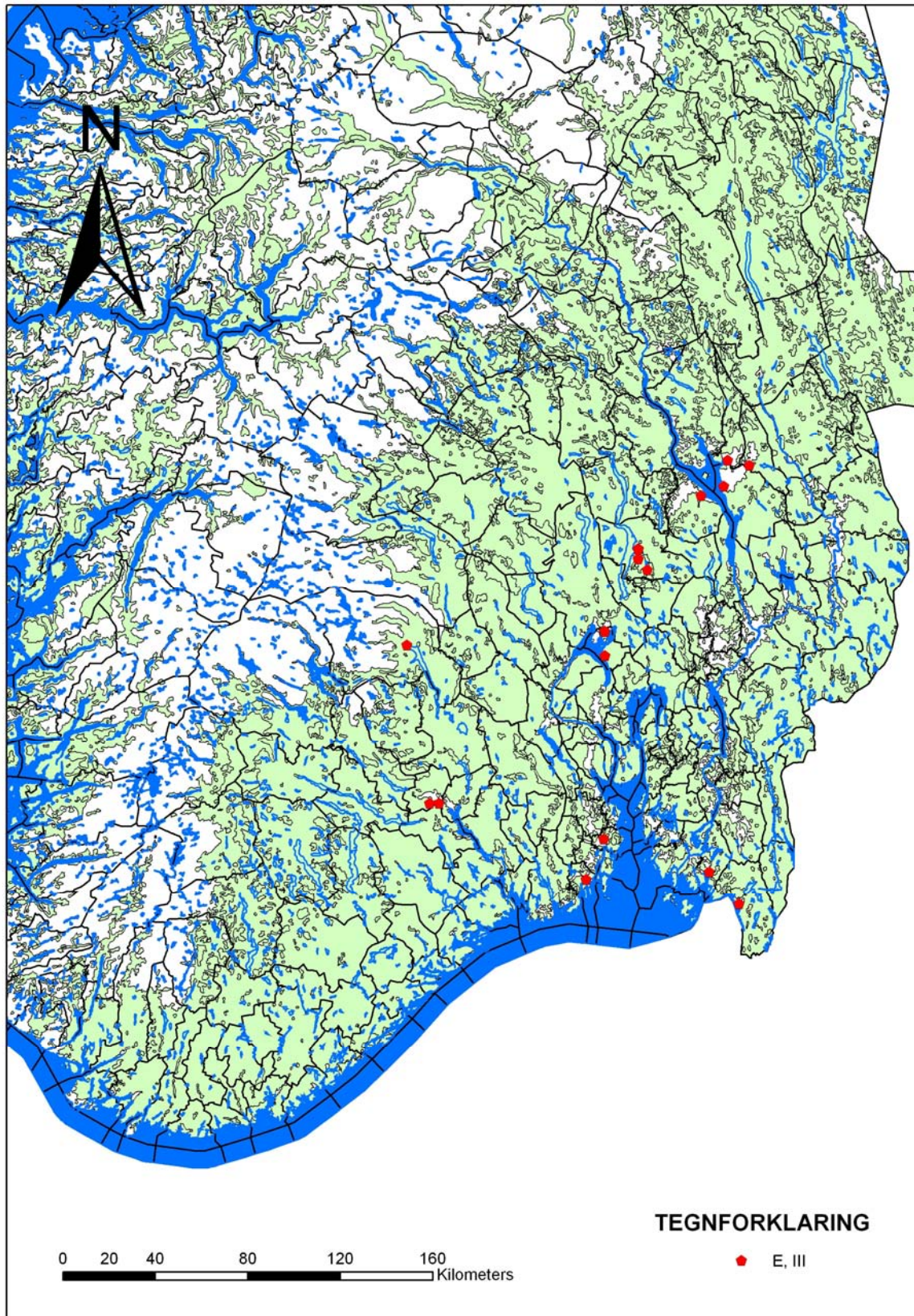
6.1.1. Gruppe I

Denne gruppen (tabell 7), ID nr. 38-69, omfatter graver med spyd/lanse/skjold/sverd og teller 32 av totalt 124 våpengraver. Kronologisk fordeler disse gravfunnene seg med et fullt våpensett i forholdet 1:4 mellom ERT og YRT. Det tilsvarer henholdsvis 6 og 26 graver. Et stort flertall tilhørende altså YRT. Ingen funn fra undersøkelsesområdet i gruppe I er datert til FVT.

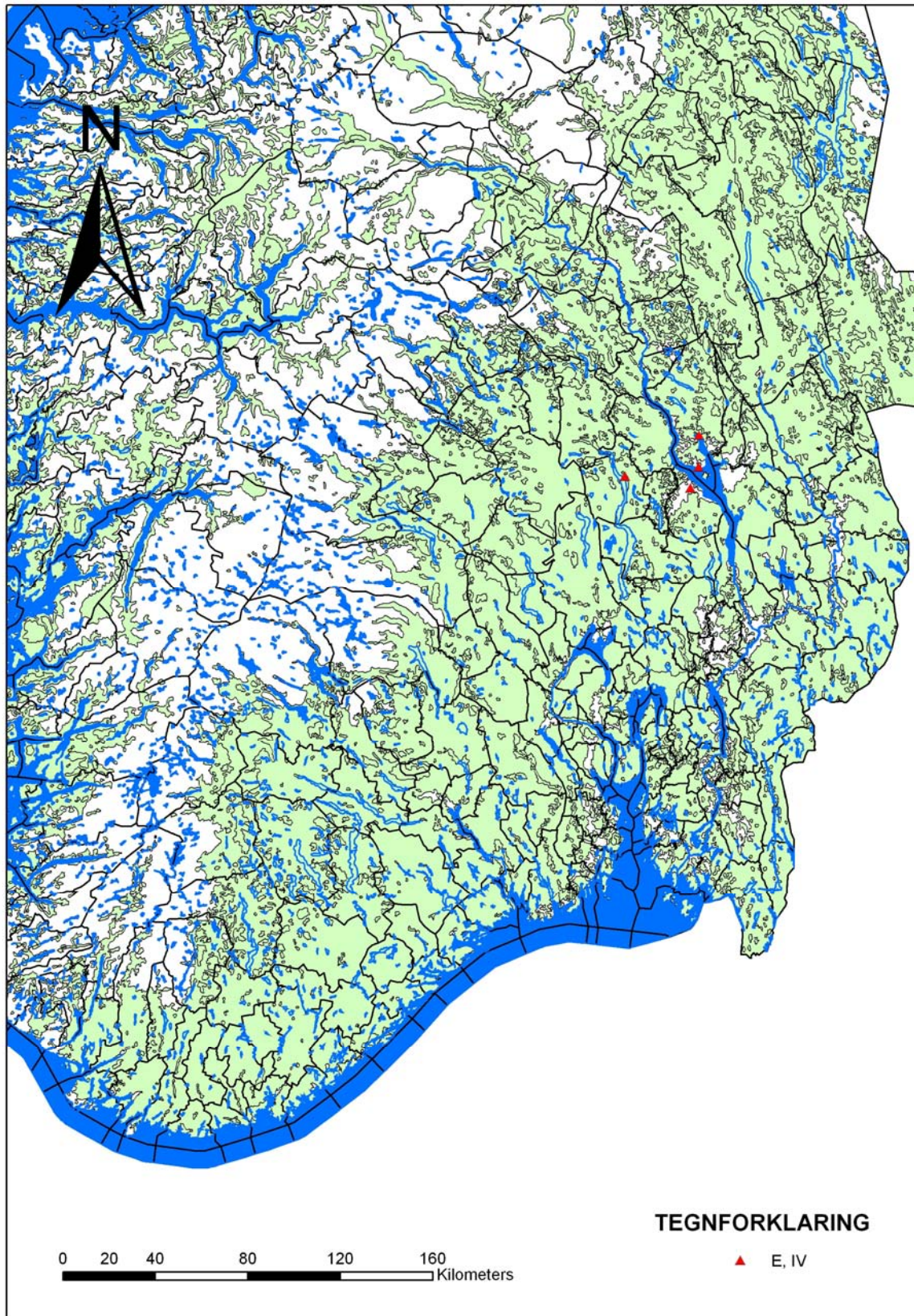
Innlandsfylkene Hedmark og Oppland har flest funn, nesten to tredeler av det samlede antall våpenfunn. Med unntak av Telemark og Vest-Agder der det ikke har blitt gjort noen funn i denne gruppen, er de andre funnene fordelt blant de andre fylkene. I tillegg til funnene som er registrert i min database, er det nylig kommet inn et foreløpig udatert våpenfunn med fullt våpensett fra en romertidsgrav fra gården Bjørnstad i Østfold fylke (Rødsrud, pers. kom. 2006). Dette funnet endrer ikke noe ved det totale funnbildet annet enn å forsterke Østfold sin stilling i forhold til funnene fra Oppland. Tolv graver i gruppe I inneholder import/edelt metall. Dette gjelder i hovedsak bronsekar. I to graver er dette kombinert med fibler og i ett tilfelle med et bronsekar og en ring funnet sammen. Én grav har både glass/ring/fibel. Kombinasjonen av annet gravgods enn våpen opptrer dermed i et så lite antall at det er vanskelig å komme med noen konklusjon angående kombinasjonsmønstre.

Figur 17. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe I og II i ERT.

Figur 18. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe III i ERT.

Figur 19. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe IV i ERT.

6.1.2. Gruppe II

Gruppe II, ID nr. 70-74, inneholder graver med kombinasjonen spyd/skjold/sverd eller lanse/skjold/sverd. Funnene i gruppe II er fordelt på fylkene Hedmark og Oppland. De 5 funnene fordeler seg mellom ERT og YRT i et forhold 3:2 (Tabell 7).

Gruppe I og II tilsvarer Hedeagers (1992) gruppe I. Det er bare med noen unntak at det er graver i andre grupper enn disse to gruppene som inneholder importerte gravgaver, eller gravgaver av gull. Gravgavene omfatter bronsekar, fibler og ringer. Dette sammenfaller med det resultatet Hedeager kom fram til for tilsvarende funn i det danske området. Hovedmengden av funnene med importert gravgods ligger i gruppe I, der både spyd og lanse er representert i funnet.

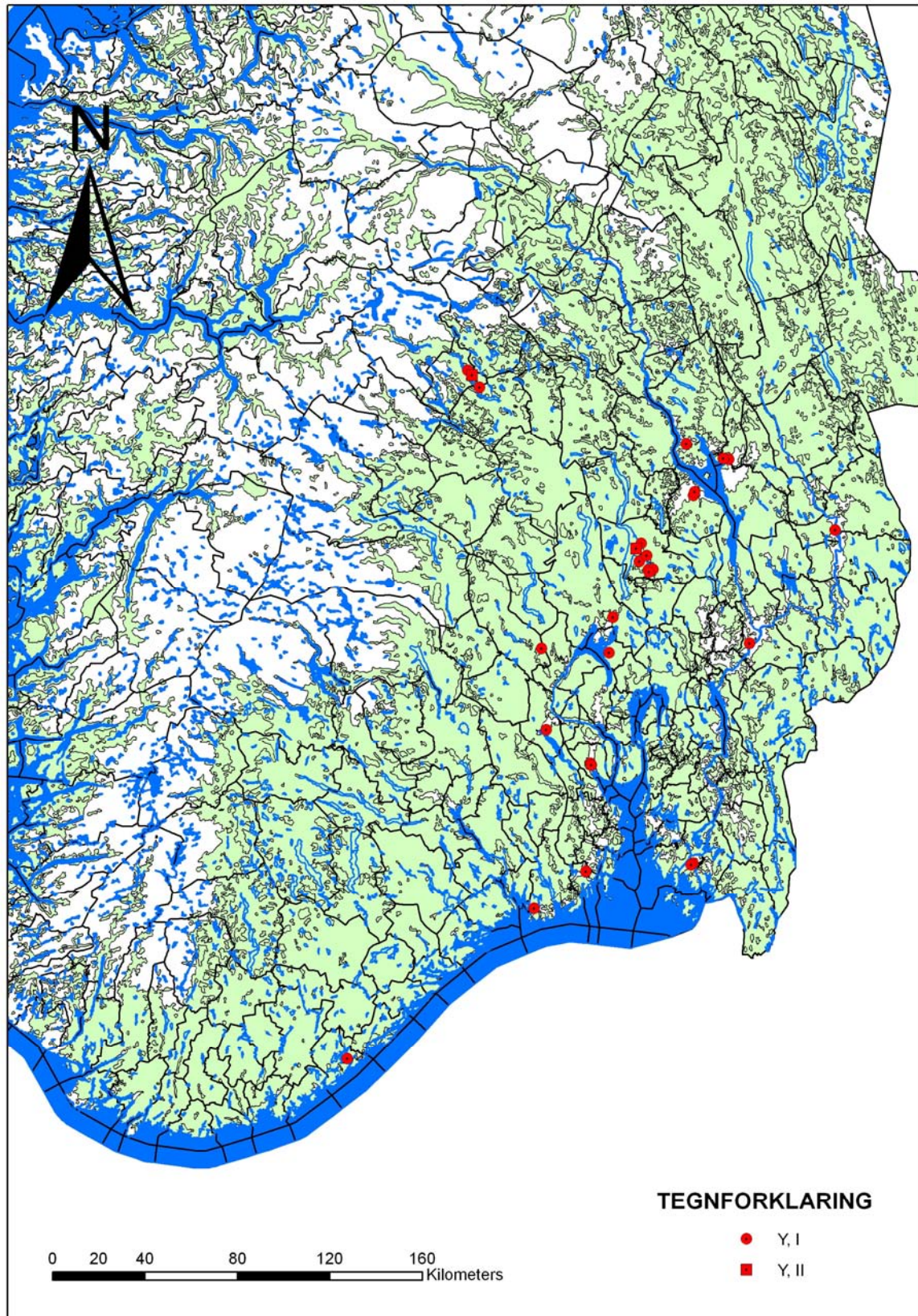
Forholdet mellom antall graver funnet på dansk og norsk område i gruppene I og II viser markante mønstre, og den kronologiske forskjellen er påtagelig. I ERT er det danske materialet dobbelt så stort som det norske, mens det norske materialet på den annen side er fem ganger så stort som det danske i YRT. Materialet fra Mjøsområdet utgjør en stor del av dette skiftet. Betydningen av dette vil bli belyst i kapittel 7.

6.1.3 Gruppe III

Gruppen III, ID nr. 75-137, rommer totalt 63 graver og omfatter graver med kombinasjonen lanse/skjold, spyd/skjold, spyd/sverd, lanse/sverd eller skjold/sverd. Denne varianten av våpenkombinasjoner er den aller vanligste både i ERT og i YRT, og fordeler seg i forholdet 3:4. For FVT er tallene så lave at det er lite hensiktsmessig å skille ut de vanligste kombinasjonene. Denne kombinasjonen av våpen forekommer i alle fylkene unntatt Akershus og Vest-Agder. Størst antall er funnet i Oppland med 27 graver og i Buskerud, Hedmark og Telemark med henholdsvis 9, 8 og 11 funn. Funnene fordeler seg også svært spredt kronologisk. Bare Oppland og Telemark har funn i denne gruppen datert til FVT.

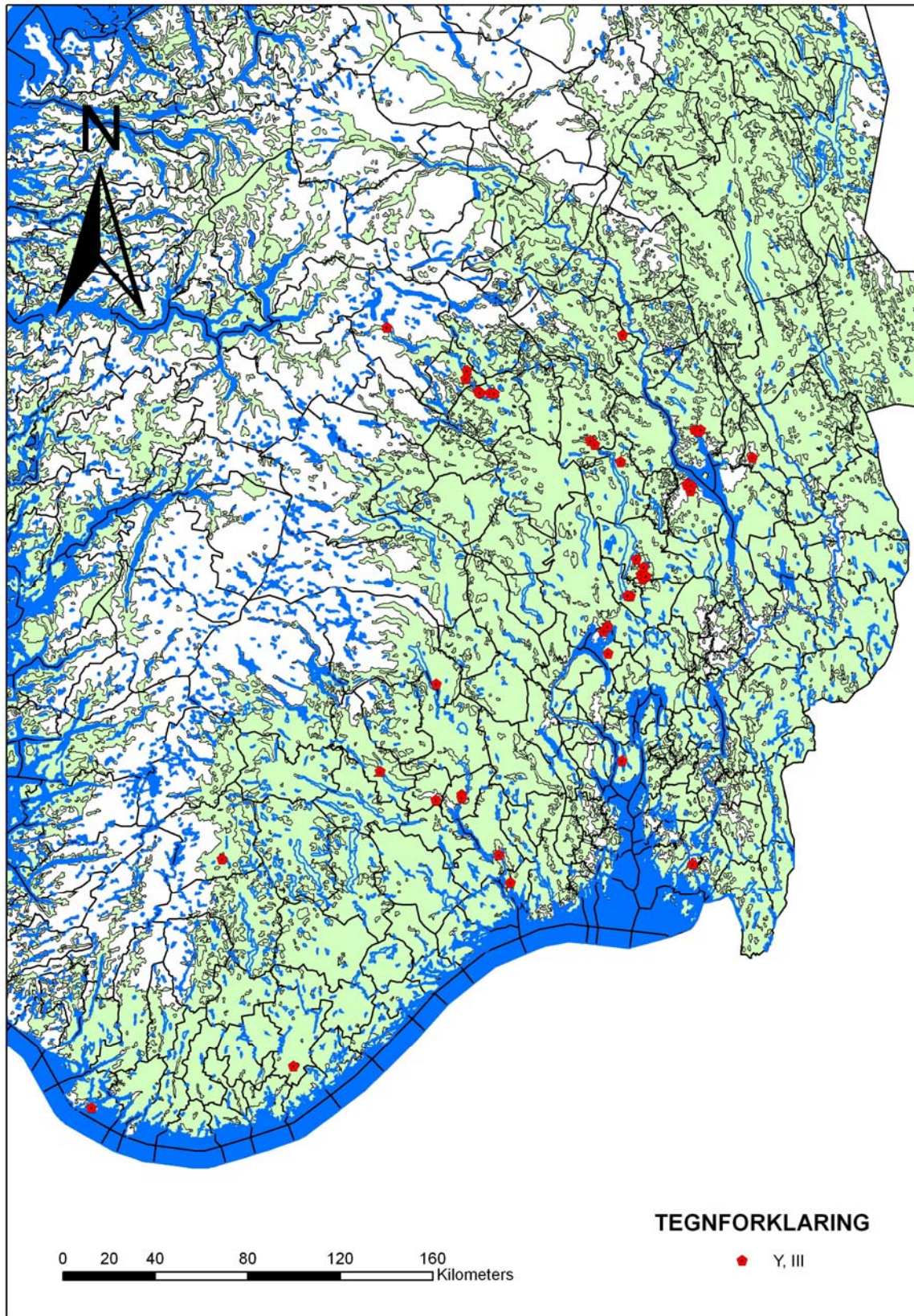
Våpen	Danmark	Sørøst-Norge
Skjold/spyd	55	45
Sverd/spyd	6	15
Sverd/skjold	7	2
Sum	68	63

Tabell 8. Kombinasjonen av våpentypene i gruppe III. Det norske materialet sammenlignet med det danske.

Figur 20. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe I og II i YRT.

Figur 21. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe III i YRT.

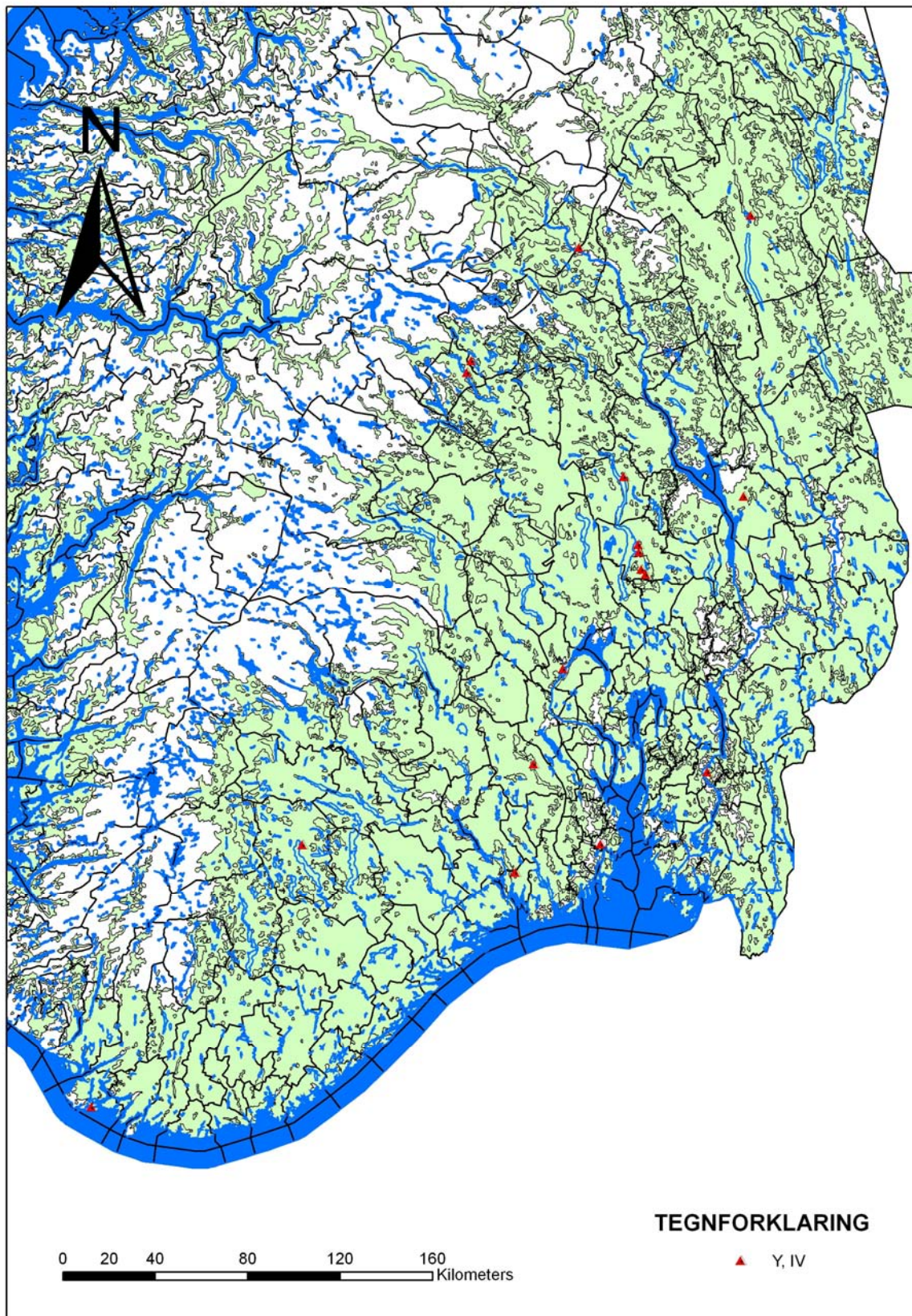
Sammenligningen med det danske materialet viser de samme kronologiske forskjellene som forekommer internt mellom de norske funngruppene. Det danske materialet er imidlertid mer enn tre ganger så stort i ERT, mens det norske materialet er igjen fire ganger så stort i YRT. Det innbyrdes forholdet mellom våpentypene, som vist i tabell 8, viser altså den samme tendensen i de to områdene. Kombinasjonen skjold/spyd er den totalt dominerende. Det er påfallende at kombinasjonen spyd/lanse er langt mer dominerende i Sørøst-Norge enn i Danmark, på tross av det sammenlagte antall graver er nærmest identisk i de to områdene.

Bare med få unntak er det gravgods av edelt metall eller import i gravene i gruppe III. Fem graver inneholder ringer, og fem graver inneholder fibler. Ingen av disse gravene inneholder begge typer gravgods. Seks graver inneholder kar av bronse eller glass, og ett av disse funnene, Brunsberg, inneholder en fibel. Dette funnforholdet speiles også i det danske materialet (Hedeager 1992:119).

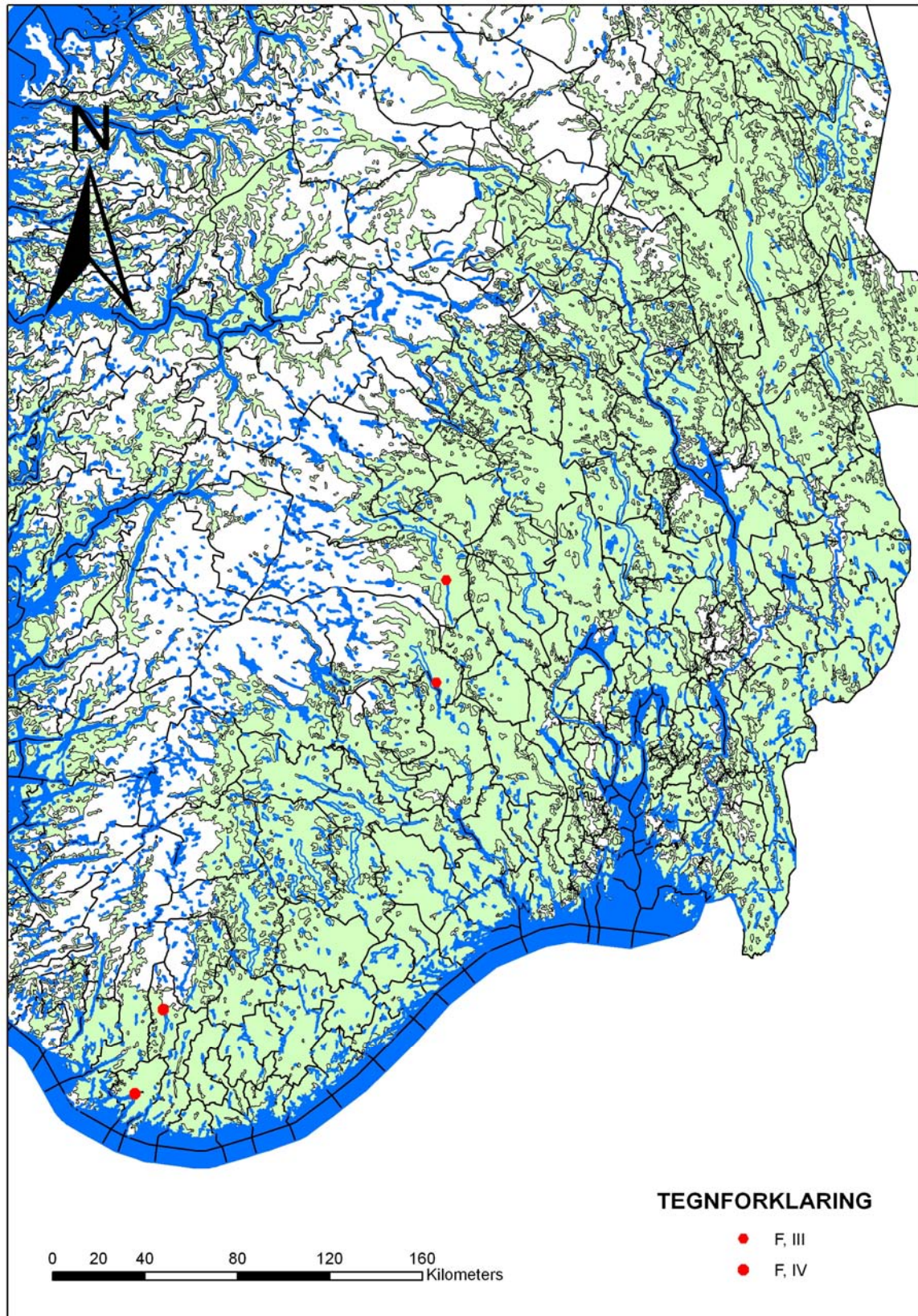
6.1.4 Gruppe IV

Funnene i gruppe IV, ID nr. 138-160, er funn av enkeltstående våpen eller lanse og spyd i kombinasjon. Dette omfatter 24 gravfunn. Her har jeg valgt å ikke skille mellom lanse og spyd i funnene ettersom denne distinksjonen ikke gir noen utslag på kombinasjonen av våpen med annet gravgods. Hovedtyngden av funnene er datert til YTR med 18 funn. Deretter følger periodene ERT med fire funn og FVT med to funn. Denne kombinasjonen forekommer i alle fylkene med unntak av Akershus og Aust-Agder. Tendensen heller mot et større antall funn i YRT i alle fylkene. Oppland fylke har den største mengden funn: 12, der 9 av disse er fra YRT. Graver som skiller seg ut i denne gruppen er gravene med sverd. De har datering til C2/D og inneholder annet, rikt gravgods.

I ERT er det danske materialet fire ganger større enn det norske. I YRT er det norske materialet større enn det danske i forholdet 3:2. Dette forholdet følger dermed det samme mønsteret i gruppe IV som i de tidligere gruppene. Igjen er denne forskjellen så klar og viser en svært forskjellig gravskikk og bruk av våpen i de to områdene. Det kan muligens skyldes at det legges våpen i store mengder i myrene i de danske områdene i denne perioden, mens man i norske områder fortsetter å legge våpen i gravene.

Figur 22. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe IV i YRT.

Figur 23. Kart som viser spredningen av graver med våpensett i gruppe III og IV i FVT.

Fem av gravene i gruppe IV har gravgods i edelt metall eller import, i tillegg til våpen. Fire graver inneholder ringer, to graver inneholder fibler, tre graver inneholder bronsekar og to graver inneholder glass. Gravfunnet fra Kjørstad Søndre er en gjenganger her ettersom funnet inneholder en kombinasjon av glass/ring/fibel. I tillegg til dette funnet er det ett funn med kombinasjonen glass/ring og ett funn med kombinasjonen bronse/fibel. Noen klar tendens i kombinasjonen av gravgaver i tillegg til våpen er det dermed ikke mulig å slutte ut i fra funnene i denne gruppen.

6.1.5 Folkevandringstid

Antall graver synker drastisk ved overgangen til D1. Mønsteret med lokalisering vest i undersøkelsesområdet trer også tydelig fram. De fire grave fordeler seg med to graver i gruppe III og to i gruppe IV. Tre av disse gravene inneholder fibler.

Oppsummering

Et fullt våpensett og andre typer kombinasjoner forekommer hyppigst på norsk område i YRT. Det har vært en markant økning fra ERT, og det er tilsvarende en svært markant nedgang inn i FVT. Det mønsteret som helt tydelig trer fram i sammenligningen mellom det danske og det norske våpengravsmaterialet fra EJA, er de klare likhetene i forholdet mellom forskjellige kombinasjoner i de to områdene. Dette gjelder også i sammenhengen mellom kombinasjonene og annet gravgods. Den største forskjellen materialet framviser er det vekslende mengdeforholdet over tid. ERT framstår med flest funn i Danmark, mens YRT er den klart mest funnrrike perioden i Norge. Det danske materialet har hatt en klar økning fra YRT til ERT, for deretter å synke i antall i YRT. Våpengravene kan synes å ha vært utbredt til forskjellig tidspunkt i det sørøstnorske og det danske området. Enten skyldes dette at de to områdene inngår i en senter-periferi-modell og derfor har forskjellig tilgang på gjenstander. Eller det kan skyldes at våpen benyttes rituelt på forskjellige måter i de danske områdene. I perioder står ofringer i myr sentralt. De to områdene kan ha hatt forskjellige former for forbindelser til Romerriket, eller det kan ha vært forskjellige former for å uttrykk av denne relasjonen, i gravene.

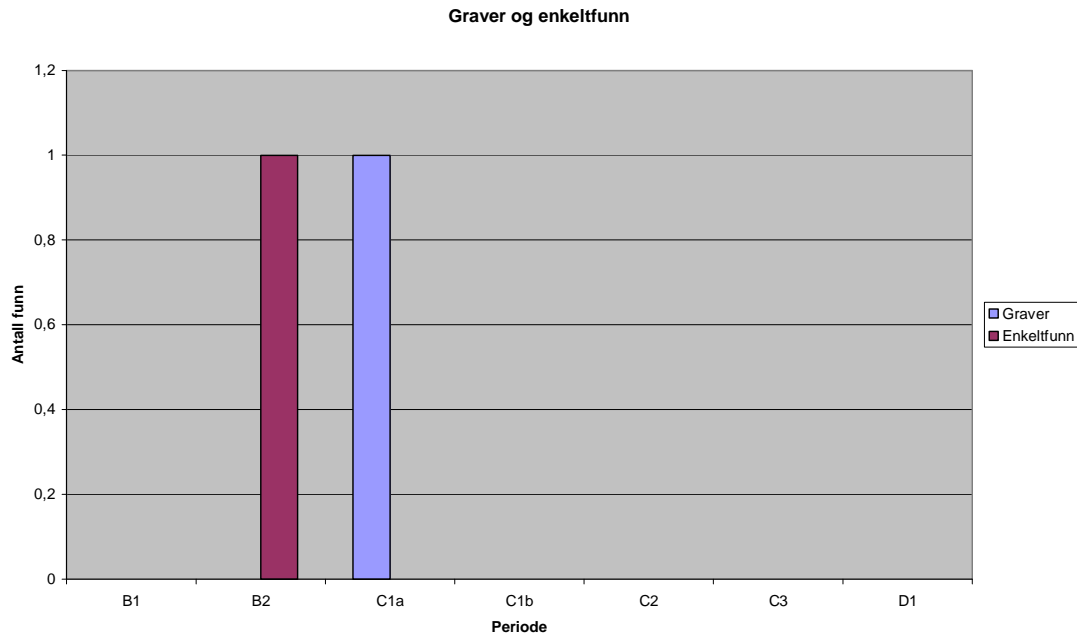
6.2 Den geografiske fordelingen av våpengravene.

Våpengravene fordeler seg ujevnt over undersøkelsesområdet. Ved gjennomgangen av de forskjellige våpengruppene har det vist seg at det er store variasjoner både i tid og rom. Jeg vil i det følgende gjøre rede for fordelingen av våpengravene geografisk og kronologisk. Av 160 registrerte funn i min database er 124 funn fra graver og 36 enkeltfunn. I tillegg er det gjort et funn fra Hedmark fylke hvor det ikke følger videre funnopplysninger med, og som derfor er utelatt fra databasen. Funnet fra Ringen på Østre Toten i Oppland er tatt med, selv om det er opplysninger om at det kan være et sammenblandet funn. I tillegg til disse gravene finnes det opplysninger om tre funn fra Oslo. Disse har jeg utelatt ettersom de ikke figurerer i Ilkjærs (1990) gjennomgang og det er litt underlig da opplysninger om disse gravene er tilgjengelige. De er derimot nevnt av Bemman og Hahne (1994).

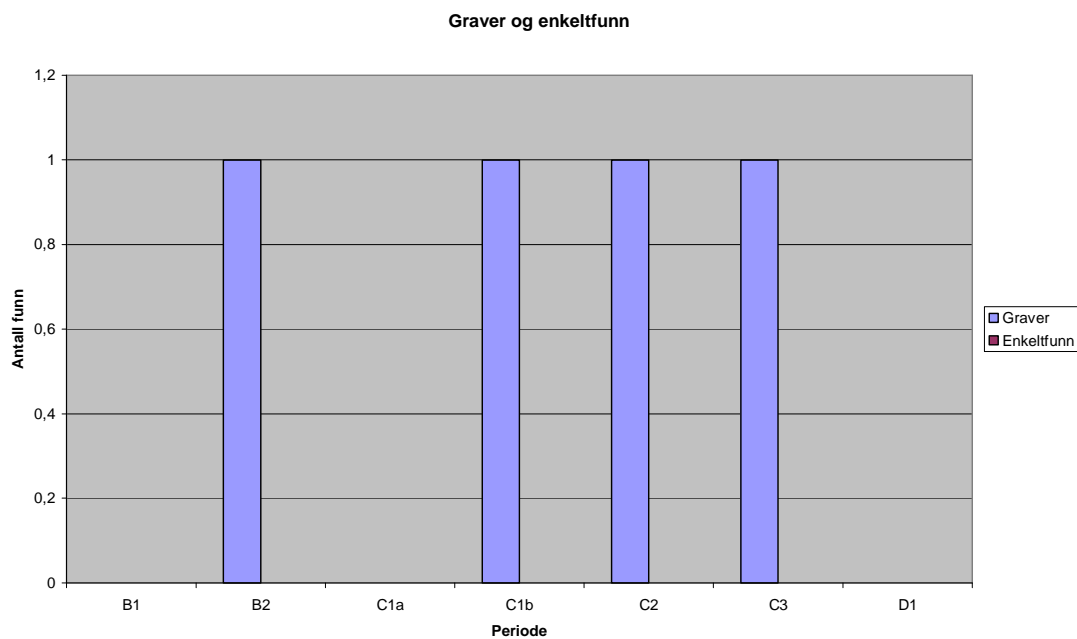
6.2.1 Våpengraver og enkeltfunn

Funnene av våpen fra RT kan deles inn to hovedkategorier. Den første gruppen er våpen funnet i en sluttet kontekst med andre funn, gravfunn. Den andre gruppen er våpen funnet enkeltvis, enkeltfunn. At mange våpen er funnet enkeltvis gir et kildekritisk tolkningsproblem. De enkeltvise funnene er ujevnt kronologiske fordeling innebærer at man ikke kan se bort ifra dem uten å få en ubalanse i funnfordelingen over tid. Samtidig er forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn en viktig faktor i den geografiske distribusjonen av funnene. Enkeltfunnene utgjør en større tyngde på vektskålen i områder med færre funn enn i områder med mange funn. En systematisk, fylkesvis gjennomgang av funnene med hensyn til forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn vil belyse denne problematikken. Forholdet mellom våpengraver og enkeltfunn viser det representative forholdet mellom funn i hvert fylke. Derfor vil jeg påpeke dette ved å sette opp forholdstall for denne situasjonen.

Akershus fylke er det fylket med færrest funn. Med ett gravfunn datert til den tidligste delen av yngre romertid, og ett enkeltfunn fra den siste delen av eldre romertid, blir det statistiske materialet lite. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn blir dermed 1:1 (se figur 24).

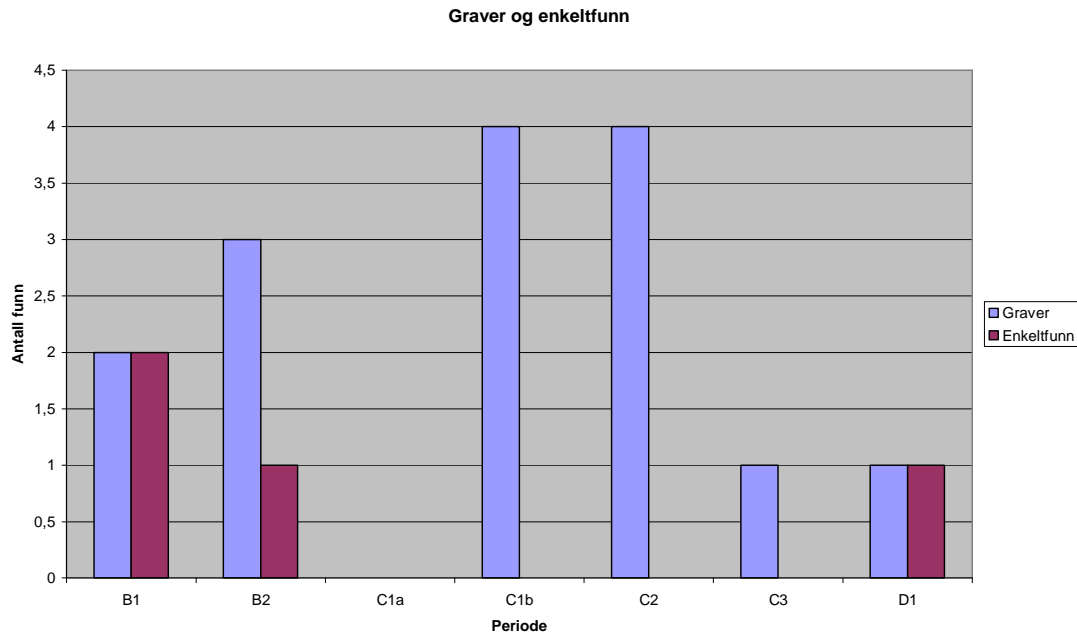

Figur 24. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Akershus fylke.

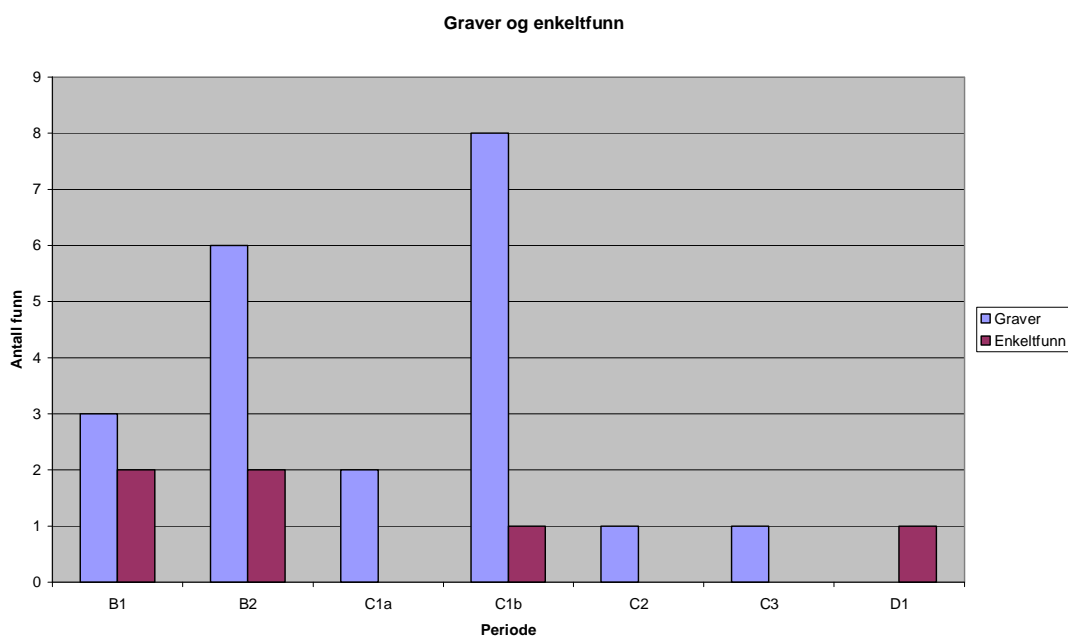
Figur 25. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Aust-Agder fylke.

I Aust-Agder fylke er de fire funnene fordelt på forskjellige perioder: B2, C1b, C2 og C3. Fylket er uten funn i den tidligste delen av ERT og i FVT. Ingen av funnene er enkeltfunn (se figur 25).

Figur 26. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Buskerud fylke.

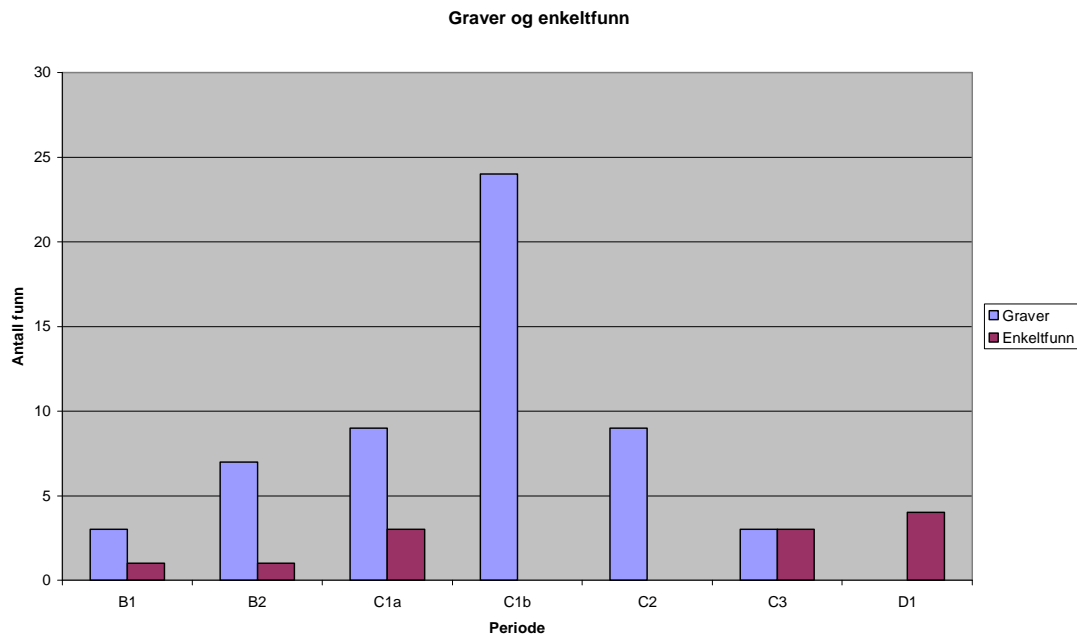
Buskerud er ett av fylkene med flest funn og det gjenspeiles også i enkeltfunnene. Av 19 funn er fire enkeltfunn og tilsvarer forholdet 5:1. Funnene er fordelt gjennom hele RT og inn i FVT, bare med unntak av funntomhet i C1a. Enkeltfunnene fordeler seg på ERT og FVT (se figur 26).

Figur 27. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Hedmark fylke.

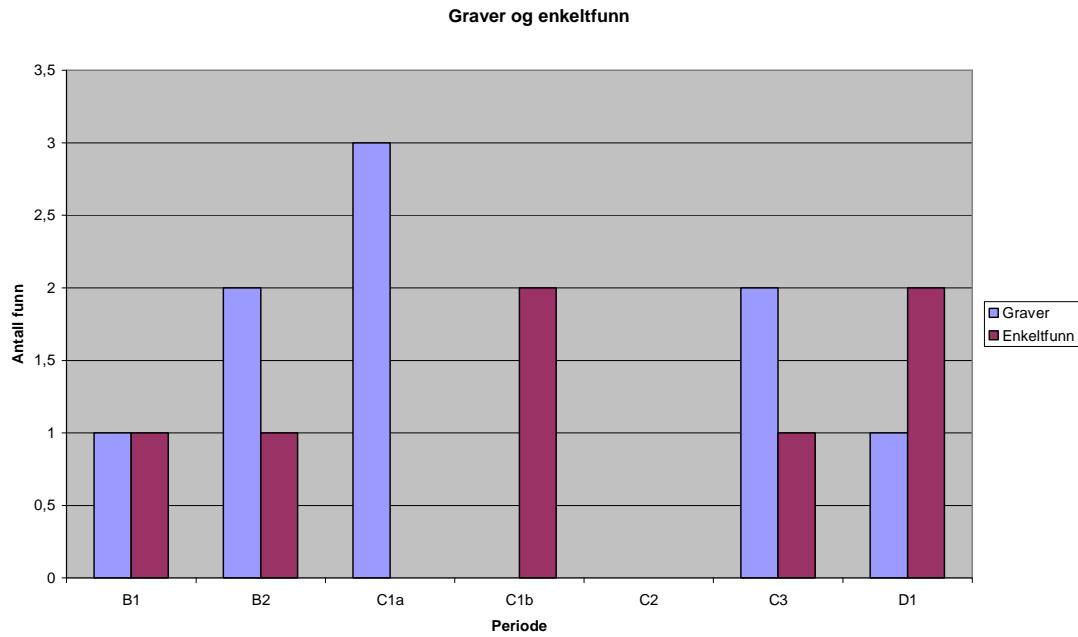
Hovedvekten av funnene fra Hedmark ligger i ERT og tidligste del av YRT. Enkeltfunnene er derimot litt mer spredt. Det er to funn i begge periodene i ERT, og bare ett enkeltfunn i C1b til tross for at det er i denne perioden hovedtyngden av funnene i Hedmark er datert. Periode D1, folkevandringstid, er uten gravfunn men har derimot ett enkeltfunn. Bortsett fra dette, reflekterer enkeltfunnene mengden gravfunn. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn blir tilsvarende 4:1 (se figur 27).

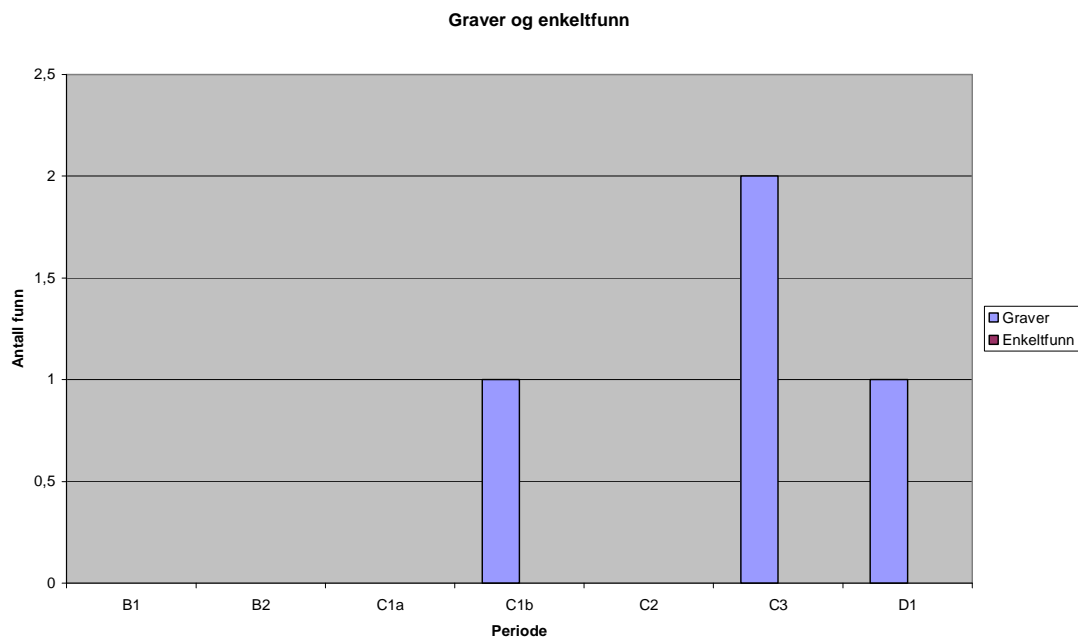
Figur 28. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Oppland fylke.

Fordelingen av funn i Oppland (se figur 28) følger delvis det samme mønsteret som i Hedmark. Gravfunnene øker i antall i ERT – og den tidligste delen av YRT med en topp i C1b. Funnene minsker i antall i den yngste delen av YRT: C2 og C3. Gravfunnene mangler helt i D1, slik som i Hedmark. Antall enkeltfunn er svært lavt i forhold til antall gravfunn. Enkeltfunnene er allikevel representert i alle perioder unntatt i de to periodene det er datert flest gravfunn, C1b og C2. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn blir 55:12 eller tilnæringsvis 5:1.

Telemark har gravfunn i alle perioder bortsett fra C1b og C2 og en topp i C1a. Enkeltfunnene er representert i alle perioder, med unntak av den mest funnrige perioden. Et enkeltfunn er datert til periode C1b, som er en periode uten øvrige gravfunn. Enkeltfunnene er ikke representative for gravfunnene, men komplimenterende. Forholdet til gravfunnene blir 2:1 (se figur 29).

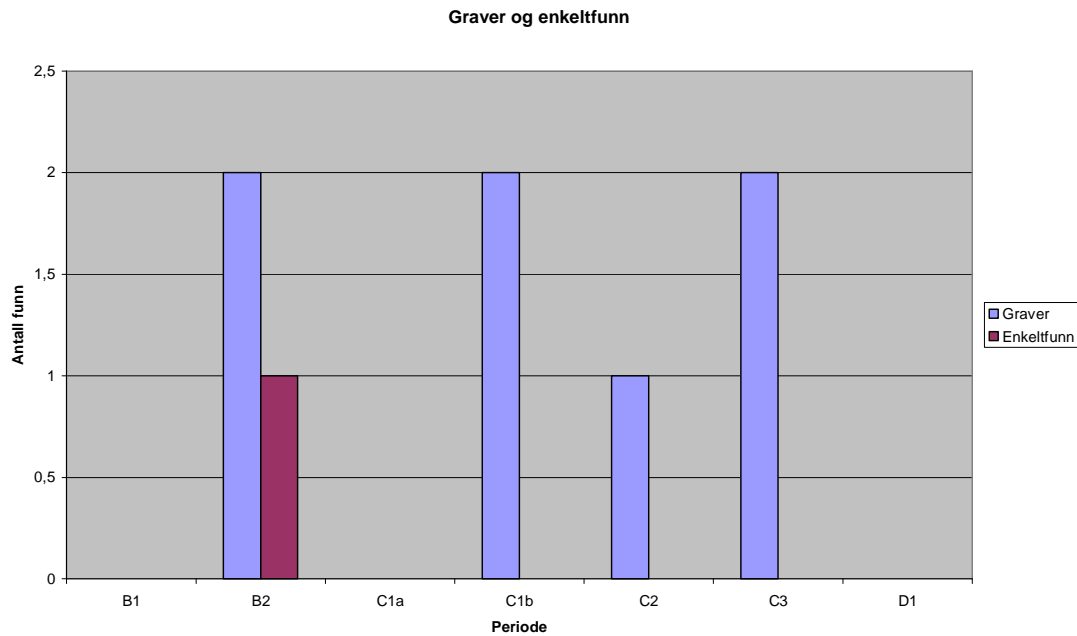
Figur 29. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Telemark fylke.

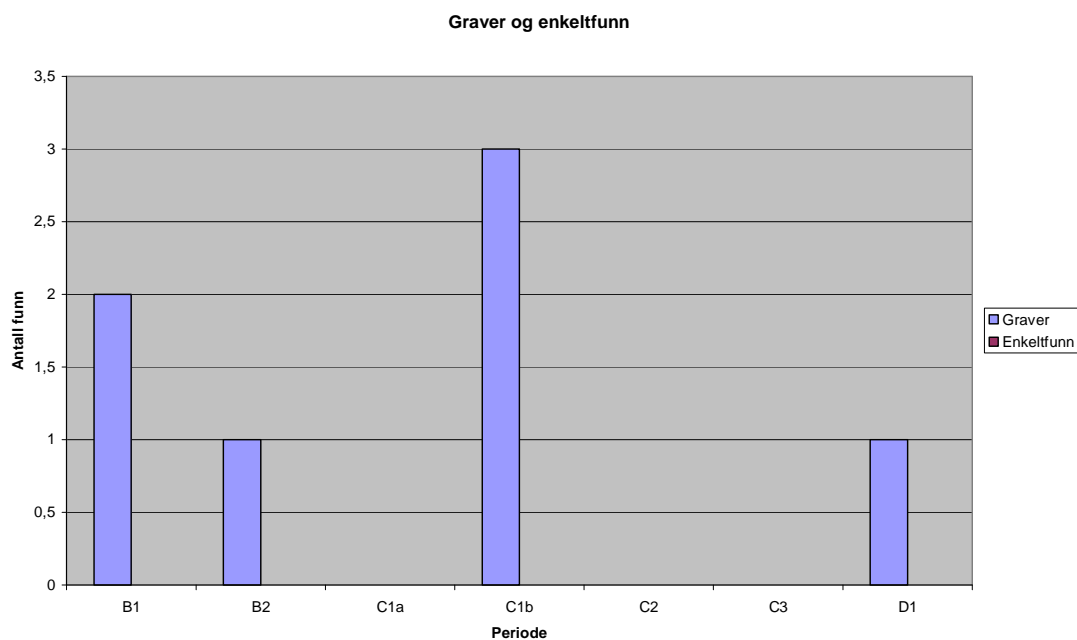
Figur 30. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Vest-Agder fylke.

Vest-Agder har ingen funn fra ERT. Funnene fra dette fylket fordeler seg på C1b, C3 og D1. Hovedtyngden av funnene er dermed datert til den seneste delen av det tidsrommet innenfor min undersøkelse. Det er ikke registrert noen enkeltfunn i Vest-Agder fylke (se figur 30).

Funnene av våpen fra Vestfold er datert både ERT og YRT i. Hoveddelen av funnene ligger i yngre romertid, og det er ingen funn fra den eldste delen av eldre eller den yngste delen av yngre romertid: B2 og C1a. Det er ingen funn fra D1 og bare ett enkeltfunn i perioden B2 i Vestfold. Enkeltfunnene i forhold til gravfunnene tilsvare 7:1 (se figur 31).

Figur 31. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Vestfold fylke.

Figur 32. Forholdet mellom gravfunn og enkeltfunn i Østfold fylke.

Østfold har funn i begge periodene av eldre romertid og i en av periodene i yngre romertid. Denne siste perioden, C1b, framstår som den mest funnrrike. I tillegg er det gjort funn i D1, FVT. Det er ikke enkeltfunn fra Østfold fylke i EJA (se figur 32).

Oppsummering

Alle fylkene sett over ett viser at forholdet mellom gravfunn med våpen og enkeltfunn av våpen er 124:36. Dette tilsvarer omtrent 4:1. Den fylkesvise funnfordelingen sett over ett gir et bilde der det ser ut som om enkeltfunnene er fordelt på en representativ måte i forhold til gravfunnene. Ettersom tre fylker ikke har enkeltfunn i det hele tatt, vil det være problematisk å gjøre en slik direkte sammenligning. Forholdstallet er heller ikke sett i hensyn til den kronologiske fordelingen av funnene. Gjennomgangen viser at perioder med flest funn ikke nødvendigvis har tilsvarende mange enkeltfunn. Sammenligningen mellom de to funngruppene har uansett påvist tendensen i materialet framstår som om antall enkeltfunn totalt står i forhold til antall gravfunn. Formålet med gjennomgangen var nettopp å få en klarhet i dette. Videre kan det være nyttig å kommentere den geografiske fordelingen av funnene også sett i forhold til det kronologiske aspektet. Det vil jeg gjøre i det følgende avsnittet.

6.3 Den geografiske fordelingen av våpengravene.

- En kronologisk og fylkesvis gjennomgang

Det er funnet våpengraver i alle de ni fylkene som jeg har valgt som et lokalt referanseområde i denne oppgaven. Det vil derfor være av interesse å gå litt nærmere inn på den romlige fordelingen av gravene. Først vil det være naturlig å vise fordelingen av gravene i de forskjellige fylkene, for deretter å gå nærmere inn på en periodevis, kronologisk inndeling av funnene.

Fylke	Akershus	Aust-Agder	Buskerud	Hedmark	Oppland	Telemark	Vest-Agder	Vestfold	Østfold
Graver	2	4	19	24	73	19	5	8	7

Tabell 9. Fylkesvis fordeling av våpenfunn.

Den kronologiske fordelingen av våpengravene er forholdsvis jevn i RT. RT er som nevnt delt inn i de seks periodene B1 til C3. Periode C1b skiller seg helt klart ut med 46 funn. Til periode B2 er det datert 28 funn, og andre periodene har mellom 15 og 21 funn. Med overgangen til FVT er det nærmest en halvering av antall funn i forhold til de foregående periodene. Denne tendensen i materialet fra de østnorske våpengravene faller samtidig med en økning i antall graver og funn i det vestlige og midtre Norge, der det i fra denne perioden er

kommet inn flere funn enn tidligere i EJA (Bemmann & Hahne 1994:445-457, 467-475. Vest-Agder har ingen funn datert til ERT, kun i periodene C3 og D1 er det registrert funn med respektive tre funn i begge periodene.

Funnene fra Akershus fordeler seg på Periode B2 og C1b. Dette gjelder dog kun to graver, det vil si ett i fra hver periode, så materialet er for lite til å trekke større konklusjoner. Aust-Agder har dobbelt så mange funn, men det er fortsatt kun fire og de fordeler seg over periodene B2, C1b, C2 og C3. Buskerud har flere gravfunn og det gir materialet en viss gjennomslagskraft. Fortsatt mangler det våpengraver i periode C1a, men det er innkommet gravfunn og løsfunn i alle de andre periodene i RT i tillegg til FVT. Fra periode C1b og C2 hvor det er fire graver i hver, faller antallet i C3 og D1 til det halve: to. Hedmark har våpengraver fra alle periodene. Hovedtyngden av funnene er datert til den tidligste delen av romertid, med henholdsvis fire og syv funn i periode B1 og B2. Etter en nedgang i C1a, som er representert med kun to kontekster med våpen, er det C1b som er den mest funnrrike perioden med ni graver. Deretter faller funnmengden drastisk, da det kun er ett funn i de resterende periodene C2, C3 og D1. Det er materiale fra alle perioder i Oppland også. Dette fylket har flest våpengraver av alle fylkene uansett periode. C1b har en klar topp med 28 funn. B1 har fem graver, ti graver er funnet både fra B2 og C1a, 14 fra C2 og tre i C3 og D1. Materialet viser tydelig at det står sterkest i YRT, med en klar nedgang mot slutten av eldre jernalder. I Telemark er materiale fra alle periodene av RT og i FVT. To våpengraver er datert til B1, tre er datert til B3, fire er fra C1a, men ingen funn er datert til B1 og C1a. Det er tre våpenfunn i periode B2 og henholdsvis to, ett og tre graver i periodene C1b, C2 og C3. Det er ingen våpenfunn fra D1. Materialet fra Østfold fordeler seg med to i B1, ett i B2, ingen i C1a og tre i C1b. Deretter er C2 og C3 funntomme, mens det er én grav fra D1.

Tendensen i materialet viser at noen fylker som Akershus, Aust-Agder, Vestfold og Østfold har en jevn fordeling av våpenmateriale gjennom hele EJA. Disse fylkene har heller ikke mange funn. To fylker, Buskerud og Vest-Agder, har flest funn i YRT og i FVT. For Vest-Agder sin del kan dette ha en sammenheng med den generelle økningen av funn i Vest-Norge i denne perioden. Oppland skiller seg ut med en store mengde funn i alle perioder. Oppland blir slik som Hedmark et fylke med sterkest funnkonsentrasjon i midten av undersøkelsesperioden: Rundt periode C1b. I Telemark er forholdene helt motsatt der funnene til tross for en forholdsvis jevn fordeling har en funnfattig periode rundt C1b.

Oppsummering

Funn av våpen og graver med våpen er varierende fordelt gjennom den eldre jernalderen. Fordelingen av funn på de ni fylkene viser en tendens i materialet, der den eldste perioden av RT er den av romertidsperiodene som har færrest funn. Funnmengden dobles i den neste perioden, for så å øke med nesten 50 % i den første delen av det 3. århundret. Dette er den perioden med flest funn, for funnene mer enn halveres i de to etterfølgende periodene. Mengden funn avtar mot FVT. Mønsteret blir forsterket om man ser bort i fra funnene fra Vest-Agder. Funnforholdene i dette fylket viser at det skiller seg ut fra de andre østnorske fylkene. Muligens har dette området en orientering i denne perioden som heller sammenfaller med områdene på Vestlandet. Denne fordelingen av våpengravsmaterialet vil ha en årsak i politiske og sosiale prosesser i samfunnet, en problemstilling som jeg vil belyse i kapittel 7.

6.4 Annet gravgods enn våpen

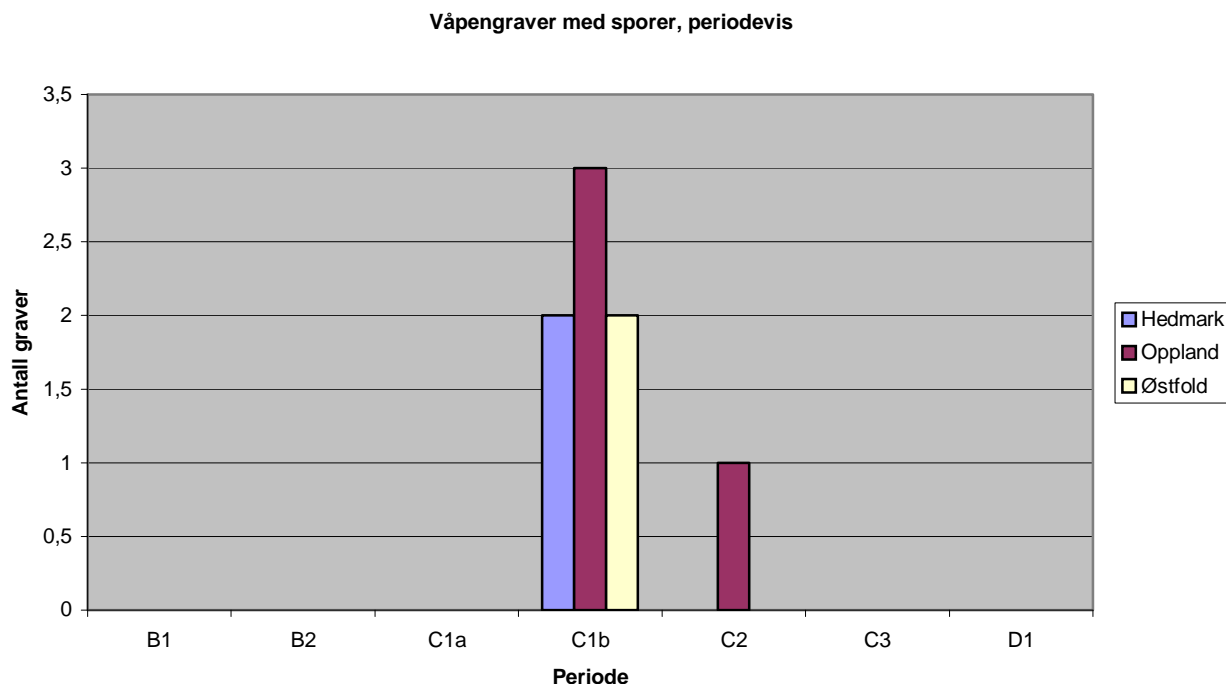
Et stort antall av våpengravene inneholder annet gravgods enn våpen. Den avdøde kan ha fått med seg gravgaver av varierende type og kvalitet, fra gullringer til leirkar. Eksempler fra gravfunnene i undersøkelsesområdet er bronsekar, fibler, ringer, kammer, sporer. Jeg vil i det følgende gjøre en liten gjennomgang av gravgods av edelt metall og gravgods med fremmed proveniens: Import.

6.4.1 Graver med sporer.

Det er funnet sporer i fire fylker. Oppland har flest funn med fire, Hedmark har tre, Østfold har to og Buskerud har ett funn. Totalt er det funnet sporer i ti graver. Prosentvis er forholdet til det totale antall våpengraver 6,2 %.

Følgende graver inneholder sporer i Oppland: Brunsberg (Gile) i Hof kommune: Hilden (2) i Brandbu kommune samt Nordsveen og Røllang i Ulnes kommune. Sporene fra Oppland er funnet sammen med komplett våpensett inkludert tveeggede sverd. Graven fra Nordsveen er datert til C1b og C2. Funnene fra Brunsberg og Hilden inneholder også bronsekar i tillegg til sporer.

I Hedmark fylke er det sporer i disse funnene: Hverven (6), Stange kommune og Møistad, Vang kommune. Begge er datert til C1b, og funnene inneholder komplette sett av våpen i tillegg til tveeggede sverd.

Figur 33. Våpengraver med sporer.

Fra Østfold er det to våpengraver med funn av sporer fra Hunn (2) og Hunn (4), Borge kommune. Dette er i begge tilfeller stolsporere av bronse med dekor av sølv. Sporene er funnet i et rikt gravfunn fra det store gravfeltet på Hunn, sammen med drikkehornbeslag til to drikkehorn, bronsekar av type E37-43 og en fingerring av gull. Graven er tolket som en primær skjelettgrav (Resi 1986:71). Funnet er datert til C1b (se figur 33).

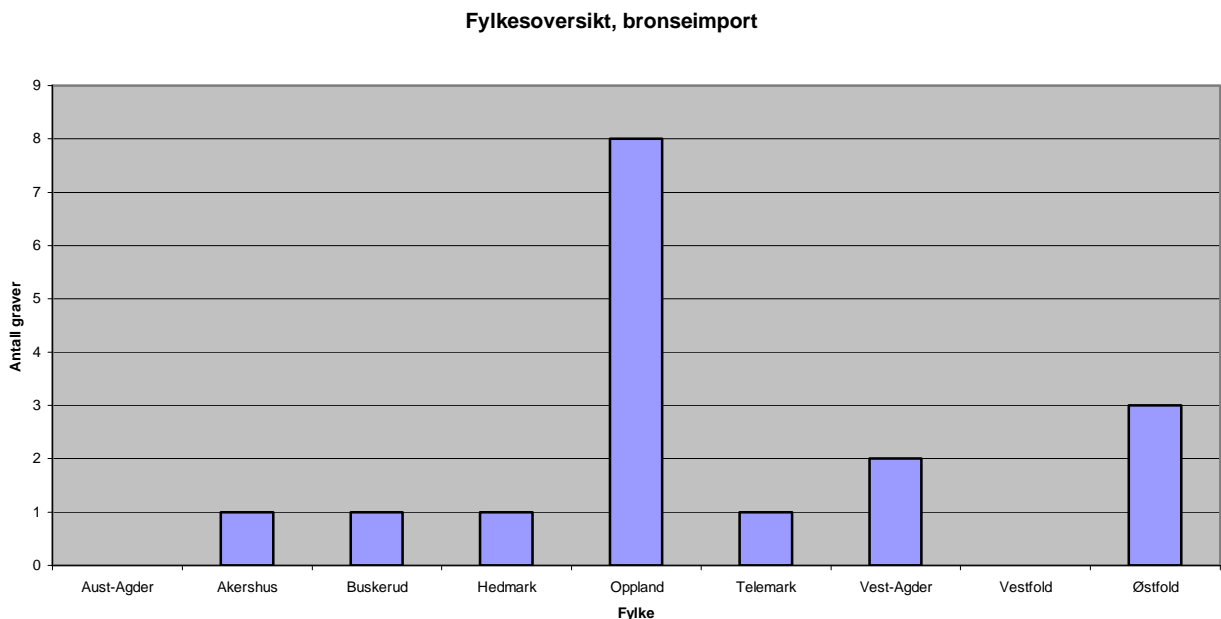
I Buskerud er det én grav med sporer fra B2: En våpengrav fra Frøyshov i Hole kommune. Disse sporene er stolsporere.

Funn av sporer i gravene er tydelig periodisk begrenset. Sporere har forekommet som gravgods i graver der det er våpnene består av et fullt våpensett, tilsvarende gruppe I og II, og der det forekommer funn av importert gravgods. Et tydelig mønster at sporere er en sentral markering av krigerens status i våpengravssammenheng og peker på den avdødes sosiale og politiske posisjon i samfunnet.

6.4.2 Graver med bronsekar.

Fra yngre romertid, i perioden fra C1a, finnes det kar av bronse i våpengravene (se figur 34). Fem funn er datert til C1a, ni funn er datert til C1b, to til C2 og ett til C3. Totalt er det registrert 17 kar av bronse. Alle fylkene unntatt Aust-Agder og Vestfold har funn av våpengraver med bronsekar. I Akershus, Buskerud, Hedmark og Telemark er det bare funnet

ett eksemplar i hvert fylke. Vest-Agder har to, Østfold har tre og i Oppland er det funnet åtte graver med kar av bronse. Av den totale mengden våpengraver har 10,56 % bronsekar.

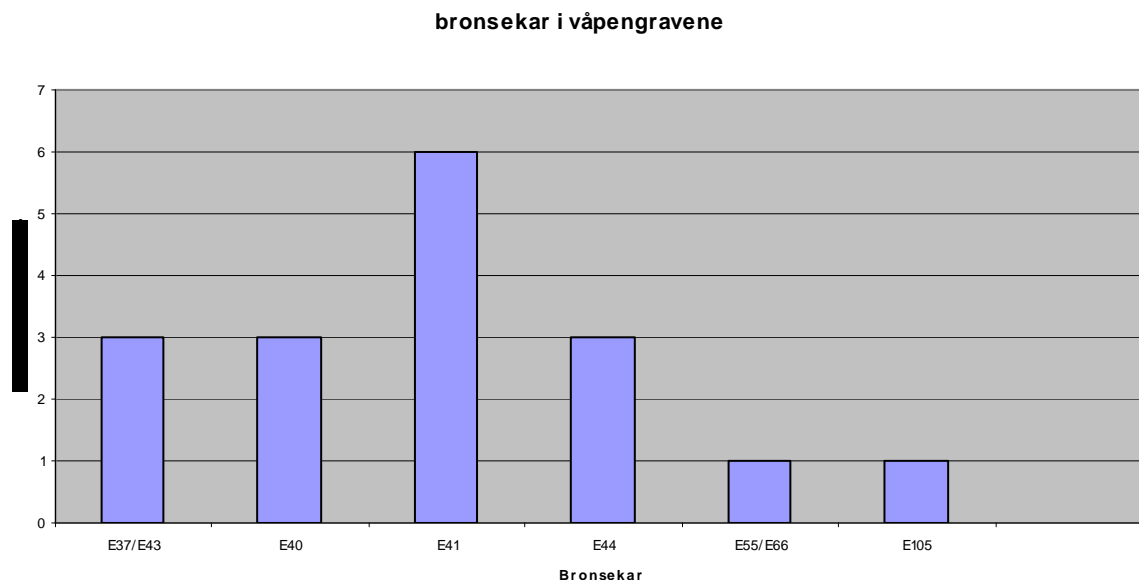
Figur 34. Våpengraver med bronser.

Bronsekaret fra Akershus er funnet i en grav fra Frøihov i Udenes. Graven er datert til C1a og karet er av type E41. I Buskerud er det funnet et kar av type E41 på By i Hole kommune. Denne graven er datert til C2. Fra Hedmark er det et bronsekar av type E44 fra Sukkestad i Hof kommune. Denne graven er datert til C1b.

I Oppland fylke er det funnet hele 7 våpengraver som også inneholder bronsekar. Fra Vennolum på Gran er det funnet et kar av type E37-43 i en grav datert til C1b. Videre er det fire funn i samme kommune. På Gisleberg Nordre er det funnet et bronsekar av type E40, gravene fra Sau og Hov Øvre er begge våpengraver med bronsekar av type E41. På gården Gullen(1) er det funnet et bronsekar av type E44. Alle funnene er fra Gran kommune. Graven fra Gisleberg er datert til C1a, Sau og Hov Øvre til C1b-C2 og graven fra Gullen er datert til C1b. Bronsekaret fra Brunsberg, Hof er av type E44, og graven er datert til C1b. Én våpengrav fra Telemark inneholder bronsekar. Dette er et kar av type E41 fra Hvannes, Sauherad. Graven er datert til C1a. I Vest-Agder er det to våpengraver med bronsekar. På Lunde(4) i Vanse er det funnet et kar av type E37-43 i en grav datert til periode C, og det er funnet et Hemoorkar i bronse, type E55-66 på Eiken. Denne graven er datert til C3. Det er funnet bronsekar i tre våpengraver fra Østfold. Fra gravfeltet på Hunn, Borge, er det funnet et bronsekar av type E37-43 i graven Hunn(4), og et kar av type E41 i graven Hunn(1). Både

Hunn(1) og Hunn(4) er datert til C1b. I samme kommune er det funnet et bronsekar av type E40 på gården Vidsta (Vesten). Denne våpengraven er datert til C1b. For fordeling av bronsekar i typer se figur 35.

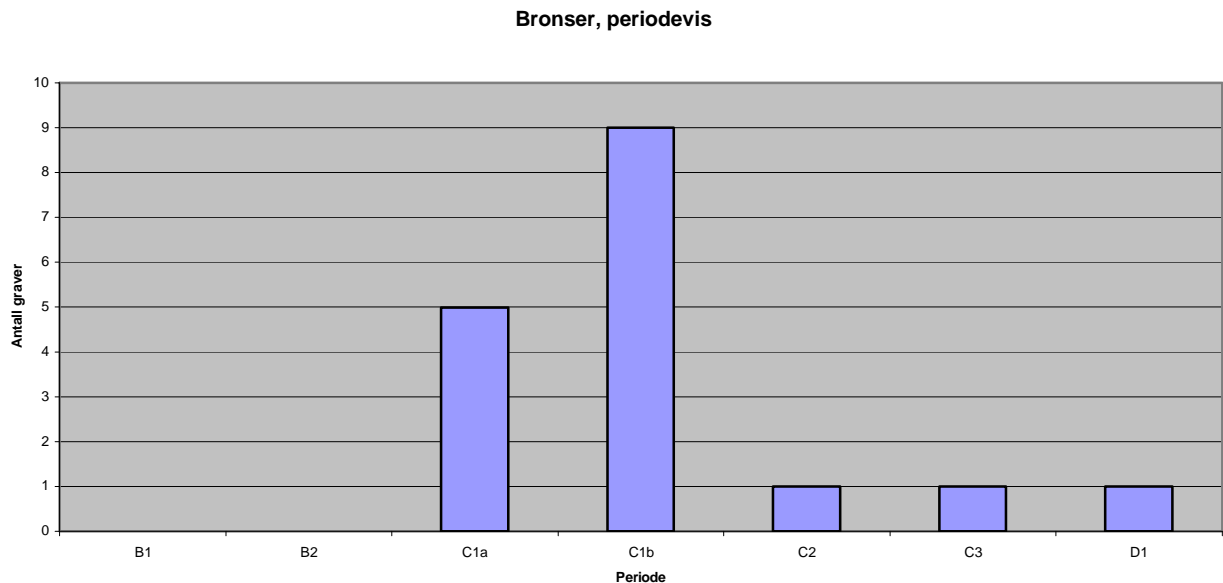
Figur 35. Våpengraver med bronser. Antall fordelt på typer.

Bronsekar som gravgods opptrer statistisk sett i drøyt 10 % av gravfunnene, men med en fordeling som er tyngst på gravene med våpensett i gruppe I.

6.4.3 Den kronologiske fordelingen av bronsene

De 17 våpengravene med bronsekar fordeler seg over den yngste delen av RT og tidlig FVT (se figur 36). Det største antallet har en datering til perioden med flest våpengraver. Våpengravene med bronsekar fordeler seg forholdsvis ujevnt også fylkesvis, selv om denne fordelingen gjenspeiler mengden av våpengraver totalt innenfor hvert fylke. Oppland er det fylket som har flest våpengraver, og samtidig flest våpengraver hvor der forekommer bronsekar, totalt syv graver. Fem av disse er datert til C1b og to til C1a. Fra Østfold foreligger det tre bronsekar fra våpengravskontekst, hvorav alle gravene er datert til C1b. De andre fylkene har et svært lavt antall våpengraver i forhold.

Våpengravene med bronsekar har en datering som ligger innenfor en begrenset periode i romertid. Bare én grav er datert til C2 (Buskerud), én grav er datert til C3 (Vest-Agder) samt én grav til D1 (Vest-Agder). Hovedtyngden av gravene er plassert i periodene C1a og C1b. Dertil er det nesten dobbelt så mange graver med bronser funnet i C1b enn i C1a (9:5).

Figur 36. Våpengraver med bronser. Fordelt på periode.

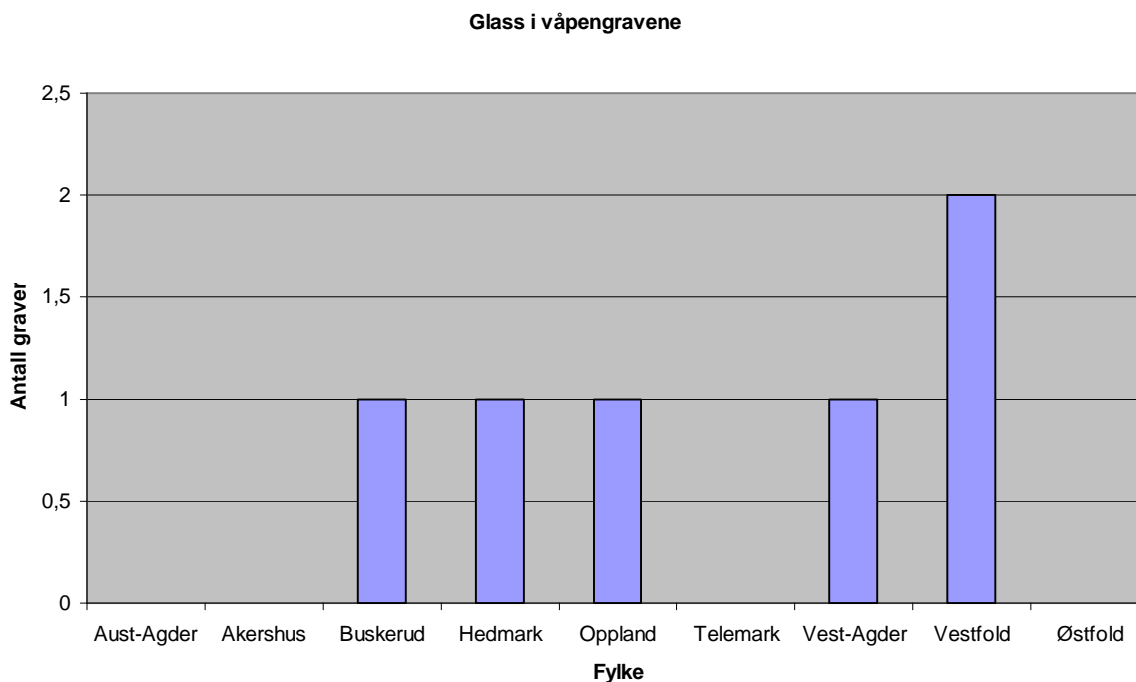
Konsentrasjonen av graver blir større om man ser gravene i et lokalt perspektiv. Hele fem av de 17 gravene som ligger innenfor undersøkelsesområdet er funnet i Gran kommune i Oppland. I tillegg er to av gravene fra Østfold datert til C1b, fra Hunn i Borge kommune.

Oppsummering

Forholdet mellom bronsekar i våpengravene viser en svært jevn utbredelse. Tallene er lave, men det virker som at den geografiske fordelingen er jevn. Østfold er overrepresentert, men funnene herfra er fra det samme gravfeltet. Vestfold, Telemark og Buskerud er derimot underrepresentert i denne sammenhengen.

6.4.4 Graver med glass

Totalt er det seks våpengraver med glass (se figur 37). Funnene fordeler seg på fem fylker. Fra Buskerud er det funnet glass på Sætrang, Hønefoss kommune. På Løten, Hedmark fylke er det kommet inn et glass av type E203 fra gården Finstad, og to funn i Vestfold: Tveitane grav 5, Brunlanes og Ås Østre, Sande kommune. I Vest-Agder, Lunde, Vanse kommune er det funnet glass i våpengraven fra haug (3). Det siste glasset er funnet i en våpengrav på Ringsaker, Ulnes kommune i Oppland. Av våpengravene med glass har flertallet, 4/6, som tilsvarer 66,67 %, datering i C3. Glasset fra Brunlanes har C2 datering og graven fra Ringsaker, Ulnes har en datering som ligger mellom B2 og C1a.

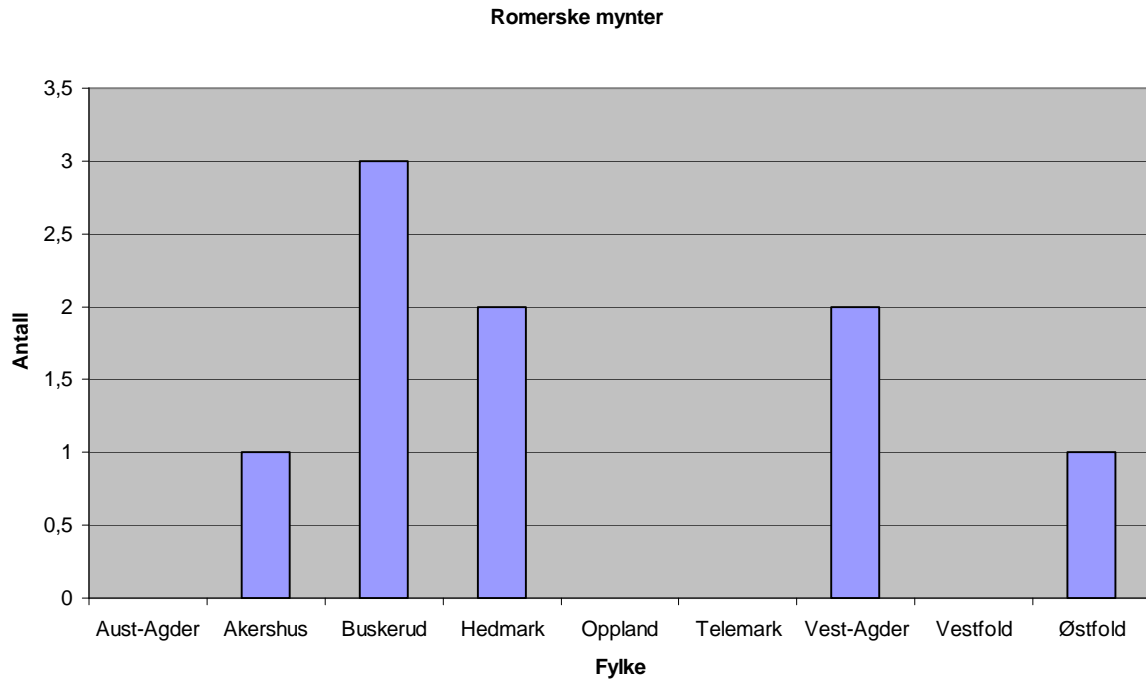
Figur 37. Våpengraver med glass.

Mengden våpengraver med glass er svært lav. Kystfylkene Vest-Agder og Vestfold er godt representert i forhold til den totale mengden funn fra disse fylkene. Sett i forhold til dette har de andre fylkene et svært lavt antall glass i gravene.

6.4.5 Graver med mynter

Mynter er funnet i graver fra YRT både i Skandinavia og på kontinentet. Lund Hansen er av den oppfatning av at det kan indikere at mynter ble brukt som betalingsmiddel i en kort periode (Hansen 1987:229).

Ti mynter er funnet i Sørøst-Norge (se figur 38). Myntene er av gull og sølv, med sølv som det mest vanlige. De fordeler seg slik: Ett funn i Akershus, tre i Buskerud, to i Hedmark, to i Vest-Agder og ett funn i Østfold. Få av disse funnene har kommet fram ved faglig utførte gravninger, og enkelte funn er tapt. Av de tapte funnene er det to funn fra Mæhlum, Nedre Eiker, Buskerud. Myntene har en kontekst med en datering som faller tett inntil C2 og C3. Selve myntene kan imidlertid være av eldre dato. Yngst er denaren fra keiser Hadrians regjeringstid datert til år 117/18. Myntene har vært lenge i sirkulasjon, og enkelte har hatt en funksjon utover den primære funksjonen som betalingsmiddel. Dette kan sees ved at noen mynter har fått påført perlekant eller hull til anheng.

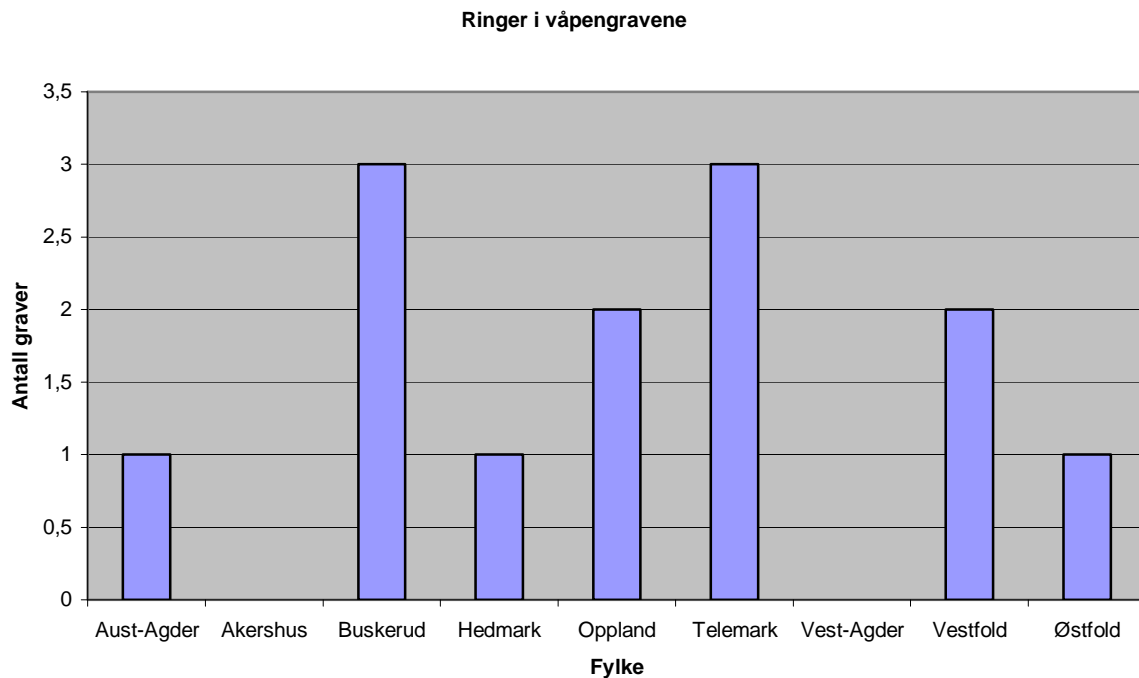

Figur 38. Våpengraver med mynter.

Mynter som er funnet i sikrest kontekst, ligger i graver utenfor undersøkelsesområdet. Dette er for eksempel Aak i Møre og Romsdal, Evebø, Hove, Holvik og Hamre i Sogn og Fjordane og Sæbø i Hordaland. Det er også et interessant funn av en myntlignende metallgjenstand i en kvinnegrav fra Gile på Østre Toten i Oppland (Skaare 1976).

6.4.5.1 Mynten i Gilefunnet på Østre Toten

Herteig (1955) omtaler utgravningen av en våpengrav med en romersk gladius, spydspisser og skjoldbule. Funnet (C3155-3697) er fra gården Brunsberg i Hov kommune i Oppland. Gravhaugen innholdt også en rikt utstyrt kvinnegrav, og det var spor etter enda en skjelettbegravelse som ikke hadde gravgods. I mannsgraven ble det funnet en rund, konveks hamret sølvskive med hull mellom den avdødes tenner. Funnet av denne sølvskiven har blitt tolket til å være et barbarisk uttrykk for den klassiske skikk med Charons-obolen, fergepengen, som den døde fikk med på ferden gjennom dødsriket. Herteig påpekte også sammenhengen mellom graven på Gile og en grav fra Himlingøje på Sjælland der den døde var gravlagt med et gullstykke i munnen (Herteig 1955:56-62). Denne tolkningen av menneskene i yngre jernalders oppfatning av/og forestillinger om livet etter døden er signifikant (Slomann 1969:30).

Figur 39. Våpengraver med ringer.

6.4.6 Graver med ringer

Det er funnet fingerringar av gull i 13 våpengraver (se figur 39): Bringsvær, Fjære i Aust-Agder. Prestegården Efteløt, Veien, Ringerike og Sætrang i Buskerud. Sukkestad, Hof i Hedmark, Kjørstad Søndre, Fron og Ringsaker, Ulnes i Oppland. Holtan, Sauherad, Siljan Prestegård, Siljan og Lille Gjerpen Skien i Telemark. Sandar, Sandefjord i Vestfold og Hunn(2), Borge i Østfold. Disse gravene er datert periodene B2 (4stk), C1b (2 stk), C2 (4 stk), C3 (3 stk). Gravene fra Sætrang, Kjørstad Søndre og Lille Gjerpen inneholdt fibler i tillegg til ringer. Denne andelen med forholdet 3:13, er et lavt tall i forhold til hva man kunne forvente sammenlignet med analyser som er gjort på grunnlag av det danske materialet (Hedeager 1990:122).

6.4.7 Et bronsekar med runeinnskrift

Et bronsekar funnet i en gravhaug på gården Farmen i Vang kommune i Hedmark. Dette har en innskrift som følger: LIBERTINVS. ET. APRVS. CVRATOR [ES. POSI] VERVNT. Inskripsjonen er ufullstendig ettersom karet er fragmentert og har et hull midt i innskriften. De to nevnte personene Libertinus og Aprus er benevnt som kuratorer, dvs. forstandere. Karet kan opprinnelig ha tilhørt et romersk tempel i en av rikets nordlige provinser og er gitt til tempelet av dets to forstandere (Rygh 1885:18). Om denne betydningen uten videre kan knyttes til alle andre kar av bronse funnet i norske graver, er tvilsomt, men det utelukker ikke at det finnes flere andre kar enn bare dette ene karet som har hatt en slik proveniens.

Sannsynligvis er det slik at Libertinus og Aprus i sin tid donerte dette karet til et tempel der de var forstandere, og at det siden har blitt benyttet til beholder for en avdød på Hedmark. Dette har signifikans ved at det bekrefter to av stedene der karet har vært til stede. Samtidig viser det at karet har vært et middel i en sosial sammenheng. Nå er ikke dette spesifikke karet funnet i en våpengrav, men det får representere en mulig forklaring for noen av bronsekarene som er blitt funnet sammen med våpen. Andre kar har tydeligvis hatt helt andre ruter før de har havnet i jorden, som for eksempel ved å være produsert som handelsvarer eller å sirkulere i den øverste sosiale klassens system av gavebytte (Norling Christensen 1941). Om karene har hatt en praktisk funksjon innen det ble en eksportvare, er et spørsmål. Kar av bronse har også blitt sett på som avskjedsgaver til romerske soldater som et tegn på takknemlighet, etter endt tjeneste i hæren (Skre 1996).

Oppsummering

Funnenes innhold er av et vidt spekter. Variasjonene av de forskjellige våpenfunnene, kombinasjonen av våpen i disse, og videre kombinasjonen av andre funn i sammenheng med disse er stor. Gravene med sporer er stort sett graver med fullt våpensett, og plasserer seg i YRT. Dette gjelder bronsekarene også. Glassene opptrer i graver i den yngste delen av YRT og da stort sett i C3. Fiblene forekommer i graver over et større spekter av tid, og i større variasjon av kombinasjoner av annet gravgods. Det er ringer i gravfunnene både fra ERT og YRT. Ringer forekommer sjelden i kombinasjon med annet importert gravgods. Den hyppigste kombinasjonen er ring og bronse, og de opptrer i kombinasjon i gruppe I.

Kapittel 7.

7.0 En utvidet analyse og tolkning av våpengravene

Jeg vil i dette kapitlet gjennomgå resultatene av analysen av våpengravsmaterialet (kapittel 6), og sette disse i sammenheng med den teoretiske rammen som er presentert tidligere (kapittel 4). Dette vil synliggjøre forholdet mellom endringene og variasjonene i det arkeologiske materialet, og de politiske og sosiale forholdene i EJA. For å forstå de politiske prosessene i EJA vil jeg vektlegge endringer og variasjoner i den geografiske og kronologiske spredningen av våpenfunnene. Jeg vil redegjøre for de forskjellige kombinasjonene av våpen og annet gravgods i det norske og det danske materialet. Denne redegjørelsen vil jeg se i relasjon til tolkningen av krigerens posisjon som politisk spesialist og aktør.

7.1 Resultater

7.1.1 De kronologiske variasjonene i våpengravsmaterialet

Den kronologiske fordelingen av det sørøstnorske våpengravsmaterialet danner et klart mønster. Den mest påtagelige endringen er det økte antallet våpengraver i YRT sett i forhold til i ERT. Hedeager (1992:118) har tidligere vist at antall våpengraver i Danmark varierte mellom de forskjellige periodene av EJA, og at det er klar økning i antall graver fra YFRJ til ERT. I det norske materialet opptrer det samme mønstret noe senere. De fleste våpengravene i Sørøst-Norge har en datering til C1a og C1b, i årene mellom 150-250 e.Kr. Til sammenligning var det en topp i antall våpengraver i det danske materialet i de foregående periodene B1 og B2, i årene 0-150 e.Kr. Antall graver er igjen lavere tidlig i FVT i Sørøst-Norge.

På linje med Hedeager (1992) tolker jeg variasjonene i antall våpengraver som en refleksjon av de politiske forholdene. Gravene kan forstås slik at de representerer en politisk elite som har markert sin status og sosiale og politiske posisjon i gravene og gjennom ritualer. I en periode der en politisk elite vil befeste sin maktposisjon vil dette ha blitt uttrykt gjennom et stort antall graver med våpen. Et stort antall graver med våpen tilsvarer dermed en periode der de politiske forholdene har vært i betydelig endring. Ved en slik situasjon har enkelte grupper i samfunnet kjempet for å legitimere sin rolle og politiske posisjon i samfunnet. Når det så i den påfølgende perioden skjer en dramatisk nedgang i antall graver, kan det tolkes dit hen at maktholdene er konsolidert, og den kjempende politiske eliten har befestet sin stilling. Denne fortolkningen impliserer dermed at behovet for rituell markering i form av graver har endret seg samtidig med den politiske utviklingen. Hedeager (1992:187) tolket gravmaterialet

i sammenheng med stedsnavn og resultatene fra arkeologiske undersøkelser av boplasser. I Danmark har jordbruks- og bebyggelsesmønstrer vært i endring gjennom hele EJA. Disse variasjonene har vært utslag for endringer i den politiske strukturen, som har kommet til uttrykk i gravmaterialet. Kontrollen over produksjonsmidlene ble samlet hos enkelte politiske aktører med det resultat at disse aktørene fikk stor politisk makt.

7.1.2 De geografiske variasjonene i våpengravsmaterialet

Den geografiske fordelingen av de sørøstnorske våpengravene viser to hovedtendenser. For det første har det vært en stor konsentrasjon av graver i det sentrale østlandsområdet. Dette omfatter områdene rundt Randsfjorden (Oppland) fra Tyrifjorden (Buskerud) i sør, Mjøsa (Hedmark) i nordøst og innover mot Valdres (Oppland) i vest. I tillegg er det graver langs vannveiene i Telemark. Lokaliseringen av de få gravene datert til tidlig FVT er et annet signifikant mønster i spredningen av gravene.

En betydelig andel av våpengravene er lokalisert til områder nær eller i dagens Oppland. Jeg forutsetter at det har sammenheng med den politiske strukturen i YRT. Konsentrasjoner av graver vil forekomme i de områdene der behovet for en markering av krigeraktørens status og kontakter har vært sterkest. Konsekvensen av en slik slutning er at det skiller seg ut et område i Mjøsområdet som har vært sentralt i de politiske og sosiale endringene i overgangen mellom YRT og FVT.

Inntrykket av Mjøsområdets betydning som et område for markering av krigeraktøren i YRT forsterkes når en ser på spredningen av gravene som er datert til FVT. Disse gravenes lokalisering skiller seg fra gravene i YRT ved at de har en vestlig lokalisering. I den forstand at de er befinner seg i de vestlige delene av Sørøst-Norge. Disse gravene er dessuten få og har oftere andre gravgaver enn våpen, se 6.1.5 (Shetelig 1912; Bemann & Hahne 1994). Fraværet av graver med våpen i det sentrale Østlandsområdet og et lavt antall våpengraver i vest, peker på at den politiske situasjonen nå er konsolidert i Sørøst-Norge. Våpengravene fra tidlig FVT kan i denne sammenhengen tolkes som markører for en avgrensning av det sentrale østlandske maktsentrumets politiske kontroll.

Min kvantitative analyse av våpengravsmaterialet indikerer tilstedeværelsen av en sentral maktfaktor som har hatt en bred kontaktflate. Lokale stedfortredere, med et lojalitetsforhold til sentralmakten er markert i graver lokalisert over hele Sørøstlandet. Det ligger utenfor denne avhandlingens materiale å trekke konklusjoner om forhold etter tidlig FVT, men det er

imidlertid interessant å observere at lokaliseringen av et merovingertids (MT) maktsenter, det såkalte Åkerkomplekset, ligger i umiddelbar nærhet til dette området, det vil si i den nordøstlige enden av Mjøsa (Rolfsen 2000, Pilø 1993). Trekker man linjene enda lengre, kan Hamars posisjon som et politisk kjerneområde i middelalder tolkes som et uttrykk for maktkontinuitet. Grunnlaget for det sterke politiske systemet har trolig vært forankret i kontroll over hele det sentrale østlandsområdet slik det kommer til uttrykk i våpengravskikken, og dette systemet har trolig vært grunnlagt på en felles ideologisk plattform. De politiske institusjonene som har blitt etablert i RT, har antagelig ligget til grunn for de sentrale maktinstitusjonene som senere har preget samfunnet i yngre jernalder og middelalder.

7.1.3 Kombinasjonene av våpen i gravene

En typologisk inndeling av våpengravene ga en stor variasjon i gravene og viste seg dermed ikke hensiktsmessig for å belyse overordnede politiske og sosiale forhold i EJA. Jeg fant det mest hensiktsmessig å dele våpnene i gravene i sett basert på en grovere inndeling av våpentyper. Dermed har det vært mulig å skille ut våpengravenes forskjellige nivåer i det sørøstnorske våpengravsmaterialet, slik som Hedeager (1992) har gjort i det danske materialet. De forskjellige kombinasjonene av våpen har en distinkt utbredelse i tid og rom og dette gjorde det signifikant å dele våpengravsmaterialet i slike våpensett. Gruppene varierer fra å inneholde fullt våpensett (gruppe I), eller ha ett våpen mindre (gruppe II) og til bare å inneholde ett våpen (se kapittel 6.1.1- 6.1.4). Det skiller også mellom forskjellige kombinasjoner av våpen og annet gravgods internt i gruppene. Ved å analysere gruppene kan man forstå eksklusiviteten i at en aktør har fått med et fullt våpensett i graven.

Våpenfunn har tidligere blitt tolket til å reflektere en militær struktur (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996; Kaul 2003). Da har mengdeforholdet i våpensammensetningen blitt analysert i forhold til *metallverdi*. Resultatet ga et svært hierarkisk system med økende antall våpen, og da også soldater, med synkende metallverdi i våpenutstyret. I min analyse har jeg derimot sett på forholdet mellom *antall* våpen i gravene. Forholdet mellom antall våpengraver i de tre forskjellige inndelinger av våpensett forholder seg slik: 1:2:¼ (tabell 6). Dette forholdet er stabilt både i ERT og i YRT. En sammenligning mellom det totale antallet graver i hver gruppe i de to periodene viser en tredobling fra ERT til YRT i gruppe I, en knapp tredobling av gravene i gruppe II og en firdobling av gravene i gruppe III. Utslaget er ikke markant i de forskjellige gruppene. Alle våpensettene representerer krigeraktører, men det har vært en intern segregering og aktører i gruppe I har hatt den høyeste rangen. Forholdstallene viser

ikke en markant økning i antall grader nedover i rangordningen, som en kanskje kunne forvente, men peker på et overraskende lavt antall graver i gruppe III. Våpensett i gruppe I og II er sterkt overrepresentert og III er sterkt underrepresentert om denne inndelingen skulle representert rangeringen i en organisert hær. En analyse av våpnene ved en kombinasjonsanalyse gir dermed en flatere militær struktur enn analysene basert på metallverdien.

En analyse av de geografiske variasjonene av våpensettene som er datert til ERT viser en konsentrasjon av graver i gruppe I til området nord og vest for Mjøsa. Ellers har det kun vært spredte funn i Østfold og Vest-Agder. Gruppe II har en større spredning på hele Østlandet, og gruppe III er kun blitt funnet i et lite antall nord og vest for Mjøsa. I YRT får gravene en større utbredelse, og gravene i Gruppe I er spredt over hele Sørøst-Norge med en markant konsentrasjon øst for Randsfjorden i Oppland. Gravene i gruppe II ligger spredt etter det samme mønstret, men viser i tillegg en økning i antall graver langs vannveiene i Telemark. Gravene fra gruppe III følger det samme spredningsmønstret som gravene i gruppe I. Det er graver i gruppe III som har den største økningen fra ERT til YRT. Dette har sammenheng med at det i ERT kun var lokalisert graver i gruppe III vest og nord for Mjøsa. Det er ellers en sterkere økning i gruppe I enn i gruppe II. Det kan hevdes at det kan være en forbindelse mellom økningen i det øverste og det nederste nivået. Der gravene i gruppe III kun er lokalisert i Mjøsområdet i ERT, har de i YRT hatt en spredning i hele østlandsområdet. Muligens har dette sammenheng med det øverste sjiktets etablering av lojale stedfortredere. Dette peker på en intern struktur i våpengravshorisonten. Hedeager (1992:201) tolket inndelingen av våpengravene i distinkte sett til å reflektere en høvdingmakt med sitt hærfølge eller hird. Utbredelsen av graver på det laveste nivået (Hedeagers gruppe III) viser den største endringen. Gravenes utbredelse i YRT skiller seg fra ERT ved en utbredelse utenfor Mjøsområdet.

Våpengraver som uttrykker en intern rangordning kan forbindes med et sosialt system der en sterkere politisk kontroll har hatt en større effekt i YRT enn i ERT. Den politiske eliten skiller seg ut og dette gir et samfunn som er mer differensiert politisk og sosialt.

7.1.4 Annet gravgods i gravene

Gjennomgangen av våpenfunnene med fokus på annet gravgods har vist uniforme trekk. Til tross for at antall graver i noen perioder og i enkelte områder er lavt, vil man allikevel kunne trekke den konklusjonen at mye av variasjonen er kronologisk betinget. Dette vises ved at

endringer i gravgodset skjer samtidig i hele området. Variasjonene må sees i sammenheng med skikker som har vært like over større områder i EJA.

Sporene har en særlig snever kronologisk og geografisk fordeling. Graver med sporer er lokalisert i Mjøsområdet og i Østfold og dateres til C1b med unntak av én grav som er datert til C2. *Bronsekar* har blitt funnet i graver i en lengre kronologisk horisont. De opptrer først i graver datert til C1a og gjenfinnes i graver helt til den tidligste delen av FVT om enn i et lite antall i hver periode. Det er en markant topp i antall graver med bronser i C1a og C1b. De aller fleste gravene med bronser har vært lokalisert til Oppland eller Østfold. Igjen kommer funnene hovedsakelig fra Oppland. *Glass* overtar som gravgods når bronsekarene avtar i antall i C2. Glassene har en jevnere geografisk fordeling enn bronsene, men opptrer i et mye mer beskjedent antall og innefor en snevrere kronologisk kontekst. Ingen våpengraver i Sørøst-Norge har inneholdt *mynter* til tross for at det har blitt funnet mynter i andre graver fra samme periode. *Ringer* forekommer i våpengravene fra B2 og utover i resten av EJA og de har blitt funnet spredt over hele undersøkelsesområdet.

Likhetene i gjenstandsmaterialet mellom Oppland og Østfold kan kanskje peke på at de to områdene har vært knyttet sammen med sterke politiske bånd. Den sentrale maktfaktoren i Mjøsområdet har hatt en maktpolitisk motpol i Østfold i YRT (Resi 1986). Produksjonen av jern har tiltatt utover i JA og muligheten til en storskalaproduksjon har ligget i den store mengden råstoff i bl.a. Hedmark (Stene 2005). Denne produksjonen måtte organiseres fra sentralt hold for best å få realisert et overskudd (Narmo 2000:158). En utveksling av jern kan ha skjedd til kontinentet via mellommenn som har hatt feste i kystområdene.

Romersk import har blitt det fortrukne uttrykket for status i YRT og vises i bruken av bronsekar, glass og sporer (Hedeager 1992:200). De endringene som er observert i materialet fra våpengravene i Sørøst-Norge, skjedde samtidig med at den politiske eliten hadde fått en solid posisjon. Dette kan ha sammenheng med skikker og forestillinger som har preget det øvre sosialt sjiktet som har hatt kontinentale kontakter i slutten av YRT og inn i tidlig FVT. Jeg vil hevde at aktørene i et slikt omfattende nettverk har representert nytenkning i forhold til å ta til seg nytt tankegods med ideologisk eller religiøst innhold. Dette antydes i det arkeologiske materialet gjennom bruken av religiøse, symbolske innslag fra kontinentale skikker. Dette er det eksempler på i funnene fra Brunsberg, Oppland der en bit metall i graven har blitt tolket til å være et uttrykk for en romersk begravelsesskikk, og i bronsekarene med inskripsjon fra Farnen, Hedmark

7.2 Våpenggravene i en samfunnsmessig kontekst

De kontinuerlige samfunnsendringene i EJA kommer til uttrykk i det arkeologiske materialet generelt og må settes i sammenheng med det varierende antall våpengraver gjennom EJA. Våpengravsmaterialet kan forstås som en materialisering av ideologiske forhold som i utgangspunktet har en mer kognitiv eller abstrakt karakter. Et segment av samfunnet med rot i en krigertradisjon har hatt felles interesser om å skaffe seg større politisk kontroll. For å oppnå makt, status og kontroll har disse aktørene skapt nye nettverk som er blitt materialisert i gravene. Nettverkene har gitt aktørene anledning til å handle slik at deres makt og posisjon i samfunnet har blitt befestet.

Aktørenes potensial har ligget i deres evne til å knytte kontakter og til å skaffe og håndtere informasjon om allianser og rådende politiske ideer (Gladwell 2000). Våpenggravene representerer dermed en type aktør som kan omfattes av Barths (1967) definisjon av *entreprenøren*. Kriegeraktøren har hatt egenskaper som har gitt dem en posisjon helt i fronten av de politiske og sosiale endringene. Betegnende for entreprenørene er at de utnytter en labil politisk situasjon til å skaffe seg fordeler, makt og kontroll. De politiske entreprenørene i EJA har vært politiske entreprenører med mål om å sentralisere den politiske makten. Entreprenørenes nettverk har blitt en institusjon i samfunnet ettersom aktørenes handlinger har vært konsekvente over lang tid. Denne politiske strukturen har preget samfunnet på det sosiale og det politiske plan, og blitt den sentrale faktor for innflytelse og styring i en periode av EJA i forkant av statsdannelsene og rikssamlingene i vikingtidens og middelalderens Skandinavia.

Krigerne i EJA har tilhørt samfunnets politiske elite. Deres status har vært uttrykt gjennom evnen til å eie importerte gjenstander, noe som har blitt markert i gravene. Disse gjenstandenes indeks og statusgivende effekt har vært sterk ettersom de har vært preget av den kontakten og avstanden de har representert. Gjenstandene har vært objekter som har vært sterkt ladet av de egenskaper og forestillinger som kan tillegges kontakter over lange distanser, slik som det er vist gjennom Helms' (1993) sine arbeider om spesialisten, kunnskap og distanse. I Skandinavia oppstår nettopp de første handelsplassene i RT, der varer fra romerske kolonier har vært tilgjengelige. Evnen til å knytte kontakter og skaffe unike gjenstander har vist eierens handlekraft og status. Gjenstandene har reflektert og forsterket den lokale politiske aktørens posisjon, også når de har blitt lagt ned i jorden sammen med avdøde. Standardiseringen som har blitt observert i våpengravsmaterialet har nettopp vært et felles uttrykk for dette nettverket.

7.3 Krigeren i EJA som politisk spesialist

I dette arbeidet med våpengravene er det ikke en spesialist med en håndverkers egenskaper jeg har forsøkt å beskrive, men en spesialist med evnen til å håndtere politisk kunnskap og informasjon. Mitt syn på krigeren som en spesialist har vært preget av Helms' tanker der hun setter likhetstegn mellom kunnskap, distanse og spesialistens status. Helms skisserer forskjellige spesialister, og i en politisk sammenheng kan krigeraktøren benevnes som en spesialist. Egenskapene som krigeren har lagt til grunn for sin posisjon i det sosiale nettverket, gjør at jeg har betraktet denne krigeraktøren som en politisk spesialist. De politiske spesialistene har hatt kunnskap og en posisjon over de andre aktørene i samfunnet. Krigerspesialisten i JA har hatt evnen til å posisjonere seg i samfunnet og har gitt maktinstitusjonene i samfunnet en politisk form. Denne spesifikke gruppen av aktører har hatt en intern organisering som har vært en refleksjon av sterke allianser og kontakter knyttet med en sosial elite med forgreininger i den samme politiske sfæren. De politiske spesialistene har hatt evnen til å gjøre seg nytte av den informasjonen og kontakter de har hatt til disposisjon for å maksimere sin egen interessegruppes status, og dermed tvunget igjennom de politiske og sosiale endringene som karakteriserer EJA. Krigerspesialistens kulturelle kapital har vært grunnlaget for å maksimere egen status og posisjon i samfunnet og basisen som har gitt dem den politiske kontrollen i samfunnet.

De sosiale og politiske endringene i EJA må forstås som en prosess. Den politiske spesialisten har hatt en sentral posisjon i omorganiseringen som har pågått i samfunnet. Endringene i samfunnet har blitt gjennomført av krigeraktører med evner som politisk entreprenører. Drivkraften for denne sørøstnorske politiske eliten har ligget i et ideologisk felleskap. Inspirasjonen har kommet fra de politiske og sosiale endringer som allerede har vært gjennomført av samme type politiske aktører utenfor Sørøst-Norge.

7.4 Reisen

Våpengravene representerer konseptet "reise" på flere plan. I en større sammenheng representerer våpengravene den alliansen av politiske spesialister i Skandinavia som har gjennomført de politiske og sosiale endringene i EJA. Jeg har skissert denne politiske strukturen i EJA som et nettverk der gjenstander har sirkulert og personer har reist. Våpengravene bekrefter for samfunnet den status som den politiske aktøren har vært i besittelse av.

Hver våpengrav har vært en markør av den siste anerkjennelsen krigerspesialisten har oppnådd. Denne spesifikke typen politiske aktør har blitt gravlagt med sine våpen. Nettopp dette er signifikant ettersom handlingene ved begravelsen har opprettholdt de ideer og forestillinger samfunnet har hatt om døden og dermed også krigerspesialistens status.

”Den siste reisen” representerer i våpengravenes sammenheng også en metafor for selve døden. I EJA har det eksistert tanker og forestillinger om døden, om en tilværelse etter selve begravelsen, og om ritualene i forbindelse med selve gravferden. Våpengravene har neppe vært forstått som den avdøde krigerspesialistens siste destinasjon.

7.5 Konklusjon

I EJA har samfunnet gjennomgått store politiske og sosiale endringer. Endringene har kommet til uttrykk ved det økte antallet våpengraver i YRT, og det synkende antall graver tidlig i den påfølgende perioden, FVT. Det arkeologiske materialet i våpengravene kan tolkes som et uttrykk for disse prosessene, og representerer de aktørene som bidro til å drive fram endringene i samfunnet. I kontrast med områder der det i EJA har blitt lagt ned store mengder våpen i myrer, har markeringen av status gjennom våpen i gravene, stått sterkt i RT i Sørøst-Norge. Sterkest har denne tradisjonen allikevel kommet til uttrykk i området rundt Randsfjorden og Mjøsa.

Grunnlaget for den politiske og sosial strukturen har ligget i et nettverk av politiske entreprenører representert ved krigeraktørene i våpengravene. Gjennom EJA har den politiske makten i samfunnet etterhvert blitt konsentrert hos færre aktører og det er blitt etablert strukturer som har hatt implikasjoner for samfunnsutviklingen i YJA.

LITTERATURLISTE

Forkortelser:

Ab Foreningen til norske fortidsminners bevaring. Aarsberetning.

BMA Bergen museums aarbog.

KHM Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Andersen, H.

1951 Det femte store mosefund. Våbenfundet i Illerup Ådal. *Årbog for jysk Arkæologisk Selskab* 1951:9-22.

1956 Afsked med Ådalen. *Årbog for jysk Arkæologisk Selskab* 1956:7-22.

Andersson, K.

1993a *Romartida guldsmede i Norden. I Katalog*. Aun 17, Societas Archaeologica Upsaliensis, Uppsala

1993b *Romartida guldsmede i Norden. II Fingerringar*. Occasional Papers in Archaeology 6, Societas Archaeologica Upsaliensis, Uppsala.

Barth, F.

1967 Introduction. I: *The Role of the Entrepreneur I Social Change*, redigert av F. Barth, s.5-18. Universitetsforlaget, Bergen.

Bell, C.

1997 *Ritual: perspectives and dimensions*. Oxford University Press. New York.

Bemmann, J. og G. Hahne

1994 Waffenführende Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studie zur Zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 75:283-640. Frankfurt am Main.

Bourdieu, P.

1984 *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Oversatt av Richard Nice. Routledge & Kegan Paul. London.

Brøgger, A. W.

1940 *Det norske folk i oldtiden*. H. Aschehoug & CO., Oslo.

Carnap-Bornheim, C. v. og J. Ilkjær

1996 *Die Prachtausrüstungen. Textband*, Illerup Ådal 5, Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

1999 Import af romersk militærustyr til Norge i yngre romertid. I *Et hus med mange rom: vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*, redigert av I. Fuglestvedt, T. Gansum og A. Opedal, s. 135-148. AmS-Rapport 11A. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Chang, K. C:

1983 *Art, Myth and Ritual. The Path to Political Authority in Ancient China*. Harvard University Press, Cambridge

Csikszentmihalyi, M.

1993 Why we need things. I: *History from things: essays on material culture*, redigert av Steven Lubar and W. David Kingery, s. 45-54. Washington, D.C: Smithsonian Institution Press

DeMarrias, E., L.J.Castillo og T. Earle

1996 Ideology, Materialization and Power Strategies. *Current Anthropology* 37(1):15-31.

Eggers, H. J.

1951a *Der Römische Import im Freien Germanien Bd. I Text*. Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte, Hamburg.

1951b *Der Römische Import im Freien Germanien Bd. II. Tafeln und Karten*. Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte, Hamburg.

Engelhardt, C.

1863 *Thorsbjerg Mosefund. Beskrivelse af de Oldsager, som i Aarene 1858-61 ere utgravede af Thorsbjerg Mose ved Sønder-Brarup i Angel; Et samlet Fund, henhørende til den ældre jernalder og bevaret i den kongelige Samling af Nordiske Oldsager i Flensborg*. Gad, København.

1865 *Nydam Mosefund*. 1859-1863. Gad, København.

1867 *Kragehul Mosefund. 1751-1865. Et overgangsfund mellem den ældre jernalder og mellem-jernalderen*. Gad, København.

1869 *Fynske Mosefund No II. Vimose Fundet*. Gad, København.

Fabech, C.

1991 Samfundsorganisation, religiøse ceremonier og regional variation. I *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i Romersk Jernalder og Folkevandringstid*, redigert av C. Fabech og J. Ringtved, s. 283-300. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Geertz, C.

1973 *The interpretation of cultures*. Basic books, New York.

Gell, A.

1998 *Art and Agency. An Anthropological Theory*. Clarendon Press, Oxford.

Giddens, A.

1982 *Sociology : a brief but critical introduction*. San Diego, California: Harcourt Brace Jovanovich.

- 1984 *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gladwell, M.
2000 *The Tipping Point. How little Things Can Make a Big Difference*. Little, Brown and Company, Boston, New York og London.
- Grieg, S.
1926 *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utgitt av Det Norske VidenskapsAkademi i Oslo I. Hist. Filos. Klasse 1925, No. 2, Oslo.
- Gräslund, B.
1996 *Arkeologisk datering*. Studentlitteratur, Lund.
- Hedeager, L.
1992 *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag, Århus.

1997 *Skygger af en anden virkelighed. Oldnordiske myter*. Samlerens Universitet, København.
- Helms, M. W.
1988 *Ulysses' sail. an ethnographic odyssey of power, knowledge, and geographical distance*. Princeton University Press, Princeton/New Jersey.

1993 *Craft and the Kingly Ideal. Art, Trade, and Power*. University of Texas Press, Austin.
- Heraldstveit, D. og T. Bjørgo
1987 *Politisk kommunikasjon. Introduksjon til semiotikk og retorikk*. TANO, Oslo.
- Herteig, A.
1955 *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten*. Skrifter utgitt av Det Norske Vitenskaps-Akademi, II. Hist-Filos. Klasse, 1955 No. I. Oslo.
- Hodder, I.
1982 *Symbols in action: ethnoarchaeological studies of material culture*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hornby
1978 *Oxford Student's Dictionary of Current English*. Oxford University Press, Oxford.
- Ilkjær, J.
1990 *Die Lanzen und Speere. Textband*, Illerup Ådal 1, Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

1993 *Die Gürtel. Bestandteile und Zubehör. Textband*, Illerup Ådal 3, Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

2000a *Illerup Ådal – et arkæologisk tryllespejl*. Moesgård, Aarhus.

2000b *Den første norgeshistorien : Illerupfunnet : ny innsikt i skandinavisk romertid*. Kulturhistorisk forl., Tønsberg.

2001a *Die Schilde. Textband*, Illerup Ådal 9, Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

2001b Unterschiede zwischen Moorfinden und Waffengräbern in der jüngeren römischen Kaiserzeit. I *Military Aspects. of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*, redigert av B. Storgaard, s. 87-93. *Studies in Archaeology and History Vol. 5*. PNM, København.

2003 Danske krigsbytteofringer. I *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*, redigert av L. Jørgensen, B. Storgaard og L. G. Thomsen, s. 44-64. Nationalmuseet, København.

Kaul, F.

2003 Mosen – porten til den anden verden. I *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*, redigert av L. Jørgensen, B. Storgaard og L. G. Thomsen, s. 18-43. Nationalmuseet, København.

Kristiansen, K.

1986. Ideologi og samfund i Danmarks bronzealder. *Varia 12*, Universitetets Oldsaksamling. Oslo.

Kristiansen, K. og M. Rowlands

1998 *Social transformations in archaeology : global and local perspectives*. Routledge, London.

Kopytoff, I.

1986 The cultural biography of things: commodization as process. I *The Social life of things : commodities in cultural perspective*, redigert av A. Appadurai, Cambridge, Cambridge University Press.

Lagerlöf, A.

1991 Är gravmaterialet användbart för sociala analyser eller säger det mer om riter och ceremonier? I *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i Romersk Jernalder og Folkevandringstid*, redigert av C. Fabech og J. Ringtved, s. 127-131. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Lund Hansen, U.

1987 *Römischer Import in Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem dreien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Nordiske Fortidsminder Ser. B. Nr. 10, København.

1988 Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinavien og på Kontinentet. I: *Fra stamme til stat i Danmark I. Jernalderens stammesamfund*, redigert av P. Mortensen og B. M. Rasmussen, s. 21-35. Aarhus Universitetsforlag, Århus.

Malmer, M. P.

1963 *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria*. Acta Archaeologica Lundensia. Papers of the Lunds Universitets Historiska Museum Series in 8°. N° 3., Lund.

Montelius, O.

1885 *Om tidsbestämning inom bronsåldern*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar Bd.30, Stockholm.

Myhre B.

1987 Chieftain's graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period. I *Studien zur Sachsenforschung*, Bd. 6, redigert av H. J. Hässler, s. 169-188. August Lax, Hildesheim.

Narmo, L.E.

2000 *Oldtid ved Åmøtet : Østerdalens tidlige historie belyst av arkeologiske utgravinger på Rødsmoen i Åmot*. Åmot historielag, Rena.

Nerman, B.

1935 *Die Volkerwanderungszeit Gotlands*. Verlag der Akademie, Stockholm.

Odner, K.

1973 *Økonomiske strukturer på Vestlandet i eldre jernalder. Ullshelleren i Valldalen II*. Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Pearson, M. Parker.

1982 Mortuary practices, society and ideology; an ethnoarchaeological study. I: *Symbolic and Structural Archaeology*, redigert av Ian Hodder. New directions in archaeology. Cambridge Seminar on Symbolic and Structural Archaeology 1980 Cambridge. Cambridge: Cambridge University Press.

1999 *The archaeology of death and burial*. Stroud publishing. Sutton.

Pilø, L

1993 *Årsrapport 1992*. Åkerprosjektet Hamar Hedmark fylkeskommune.

Ravn, M.

1998 Kan vi erkende religion i forhistoriske grave? I: *Religion og materiel kultur*, s. 78-93. Redigert av Lisbeth Bredholt Christensen og Stine Benedicte Sveen. Århus, Aarhus Universitetsforlag.

Resi, H. G.

1986 *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn, Bind. XII. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

2005 Romertid. I: *Norsk arkeologisk leksikon*. Redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 309-315. Pax forlag. Oslo.

Ringstad

1991 Graver og ideologi. I: Samfundsorganisation, religiøse ceremonier og regional variation. I *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i Romersk Jernalder og Folkevandringstid*, redigert av C. Fabech og J. Ringtved, s. 283-300. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Risbøl, O., Vaage, J., Ramstad, M., Narmo, L.E., Høgseth, B.H. & Bjune, A.

2000 *Kulturminner og kulturmiljø i Gråffjell, Regionfelt Østlandet, Åmot kommune i Hedmark: arkeologiske registreringer 1999, fase 1*. Redigert av Ole Risbøl. Oppdragsmelding nr. 093, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Risbøl, O., Vaage, J., Fretheim, S., Narmo, L.E., Rønne, O., Myrvoll, E. & Nesholen, B.

2001 *Kulturminner og kulturmiljø i Gråffjell, Regionfelt Østlandet, Åmot kommune i Hedmark: arkeologiske registreringer 2000, fase 2*. Redigert av Ole Risbøl. Oppdragsmelding nr. 102, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Risbøl, O., Risan, T., Kræmer, M.B., Paulsen, I., Sønsterud, K.E., Swensen, G. & Solem, T.

2002 *Kulturminner og kulturmiljø i Gråffjell, Regionfelt Østlandet, Åmot kommune i Hedmark: arkeologiske registreringer 2001, fase 3*. Redigert av Ole Risbøl. Oppdragsmelding nr. 116, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Risbøl, O., Risan, T., Bjørnstad, R., Fretheim, S. & Eketuft Rygh, B.H.

2002 *Kulturminner og kulturmiljø i Gråffjell, Regionfelt Østlandet, Åmot kommune i Hedmark: arkeologiske registreringer 2002, fase 4*. Redigert av Ole Risbøl. Oppdragsmelding nr. 125, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Rogan, B.

1987 Materiell kultur som kommunikasjon. Noen kildeteoretiske perspektiver. Dugnad 4:3-17.

Rolfsen, P.

1974 Båtnaust på Jærkysten. Stavanger Museums Skrifter. Bind 8. Stavanger.

2000 *Machtzentrum am Mjøsa*. I *Archäologie in Deutschland*. 1/2000, s. 54-56. Stuttgart.

2003 Snartemosverdet – kopier og NS-propaganda. I *Snartemofunnene i nytt lys*, redigert av P. Rolfsen og F.-A. Stylegar, s. 81-131. Universitetets kulturhistoriske museer Skrifter nr.2. Universitetet i Oslo.

Rygh, O.

1885 *Norske oldsager*. Alb. Cammermeyer, Christiania.

Shetelig, H.

1900 *Vaabengrave fra Norges ældre jernalder*. Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring, Kristiania.

1912 *Vestlandske graver fra jernalder*. Bergen museums skrifter, bind II, nummer 1. Bergen.

1925 *Norges Forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi*. Aschehoug, Oslo.

Skaare, K.

1976 *Coins and coinage in Viking-Age Norway: the establishment of a national coinage in Norway in the XI century, with a survey of the preceding currency history*. Universitetsforlaget, Oslo.

Skre, D.

1998 Herredømmet: bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e. Kr.: *Acta humaniora*. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo Universitetsforlaget, Oslo.

Slomann, W.

1969 *Eldre jernalder og Merovingertid*. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Solberg, B.

2000 *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Stene, K., Rundberget, B., Hill, D. J. A., Amundsen, T., Persson, P.

2005 *Årsrapport 2004. Arkeologiske utgravninger i Gråffjellområdet og ved Rena elv, Åmot kommune, Hedmark*. Kulturhistorisk museum, Oslo.

2006 *Årsrapport 2005. Arkeologiske utgravninger i Gråffjellområdet og ved Rena elv, Åmot kommune, Hedmark*. Kulturhistorisk museum, Oslo.

Steuer, H.

1982 *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Eine Analyse der Auswertungsmethoden des archäologischen Quellenmaterials*. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, dritte Folge, Nr. 128. Vandenhoeck og Ruprecht, Göttingen.

Tacitus, C.

2005 *Germania*. Oversatt fra latin, med innledning og kommentarer av Alf Önnersfors. Wahlström & Widstrands klassikerserie. Stockholm.

Tilley

1991 *Material culture and text: the art of ambiguity. Material cultures*. Routledge. London.

Trigger, B. G.

1996 *Arkeologiens idéhistorie*. Oversatt av T. Hanssen. Pax Forlag, Oslo.

Undset

1880 *Fra Norges ældre Jernalder*. Kjøbenhavn; Cammermeyer; Christiania.

Watt, M.

2003 Våbengravene-regionale forskelle inden for våbentyper og gravskikk i Danmark, 100 f.Kr.- 400 e.Kr. I *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*, redigert av L. Jørgensen, B. Storgaard og L. G. Thomsen, s. 180-193. Nationalmuseet, København.

Worsaae, J. J. A.

1857 *Om Jernalderen I Danmark. I Anledning af Oldsager i en Mose ved Brarup i Angel*. Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, København.

1868 *Om Betydningen af vore store Mosefund fra den ældre Jernalder. Bemærkninger ved Fremlæggelsen i det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab (d. 8de Februar 1867) af Adjunkt Engelhardt's Beskrivelser over sønderjydske og fynske Mosefund*. Bianco Lunos Bogtrykkeri, København.

Werner, D.

1981 Are some people more equal than others? Status inequality among the Mekranoti Indians of central Brazil. I: *Journal of Anthropological Research* 37:360-373.

Wiker, G.

2000 *Gullbrakteatene – i dialog med naturkreftene. Ideologi og endring sett i lys av de skandinaviske brakteatnedleggeldene*. Hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, IAKK, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Ørsnes, M.

1963 The weapon find in Ejsbøl mose at Haderslev. Preliminary rapport. *Acta Archaeologica XXXIV*. København.

1969 Om mosefundenes tolkning. I *Sønderjyske og fynske mosefund. Thorsbjerg mosefund*, bind I, skrevet av C. Engelhardt, s. XXI-XXVII. Forlaget Zac, København.

1984 *Sejrens pris. Våbenofre i Ejsbøl mose ved Haderslev*. Haderslev museum, Haderslev.

1988 *Ejsbøl I. Waffenopferfunde des 4. - 5. Jahrh. Nach Chr.* Nordiske Fortidsminder Serie B, Bind 11. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.

Zachrisson, T.

1998 *Gård, gräns, gravfält: Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland* Stockholm studies in archaeology nr. 15. Stockholms universitet, Stockholm.

Kataloger

Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog. URL: <http://www.dokpro.uio.no>.

APPENDIKS

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	Illkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
1	E	720	Sundheim	8669	N Aurdal	Oppland		C1b-C2	7	6						
2	E	620	Skunberg	25292	Biri	Oppland		C2	9	10						
3	E	227	Hagaset	28236	N Etnedal	Oppland		D1	12	13						
4	E	610	Skjeberg	22949	S Fron	Oppland		D1	12	13						
5	E	534	Oterholt	9776	Bø	Telemark		B1-C1b	1-5		22					
6	E	544	Presteg. Gran	4436	Gran	Oppland		B2-C1b	3-5		25					
7	E	757	Toftom	36670	Ø Gausdal	Oppland		C2	9	10						
8	E	755	Tingelstad (2)	6209	Brandbu	Oppland		B1-C1b	1-5		22					
9	E	546	Presteg. V Slidre	5921	V Slidre	Oppland		C3-D1	10-12		11					
10	E	738	Sønstebø	28477	Bø	Telemark		D1	12	13						
11	E	495	Morstad	4506	Gran	Oppland		C1a	4			3c				
12	E	722	Sveen	4345	Øye	Oppland		C1b-C2	7		9					
13	E	251	Harestua	25840	Lunner	Oppland		D1	12	13a						
14	E	709	Stranden	26995	Vollbu	Oppland		C1b	6		14					
15	E	695	Stein	21967	Hole	Buskerud		B1-C1a	1-4		6					
16	E	559	Ringvold	29676	Norderhov	Buskerud		B2-C1b	2-5		22					
17	E	170	Flatlandstjern	35236	Etnedal	Oppland		C2-C3	9-10	15						
18	E	589	Sandar	16858	Sandefjord	Vestfold		B2-C1b	3-5	2						
19	E	599	Siemenstad	26195	Veldre	Hedmark		B1-C1b	1-5	22						
20	E	646	Snelltvedt	29133	Gjerpen	Telemark		B2-C1b	3-5		13					
21	E	189	Garstad	6224	Hurum	Oppland		C3-D1	10-12		11					
22	E	609	Skattum	25989 a-b	Vang	Hedmark		B2-C1b	3-5		18					
23	E	203	Greftegrev	8661	Jevnaker	Oppland		C1b-C2	7-8		26					
24	E	286	Hov Brandbu	13361	Brandbu	Oppland		C1b	5-6		15					
25	E	19	Bakås	33453	Bø	Telemark		C1b	5-6		15					
26	E	33	Billerud	29134	Ø Toten	Oppland		D1	12	13						

Den Siste Reisen

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	llkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
27	E	41	Bjørge Nedre	27839		Oppland		C2-C3	9-10	15						
28	E	337	Kalleberg	27386	Ø Rendal	Hedmark		C1b	6		14					
29	E	349	Kaulum	1039	Baldishol	Hedmark		B2-C1b	3-5	2						
30	E	188	Garder	B1371	Ullensaker	Akershus		B2	2-3	21						
31	E	352	Kjellingveit	28480	Rauland	Telemark		D1	12	13						
32	E	269	Hæm	13447	Sauherad	Telemark		C2	8-9	3						
33	E	404	Kvikstad	18677	Kolbu	Oppland		C1b-C2	7	6						
34	E	796	Vonheim	25964	Trysil	Hedmark		C1b	1-5	22						
35	E	844	Ål	21638	Ål	Buskerud		B1-C1a	1-4		6					
36	E	122	Djupseter	35113	Ål	Buskerud		D1	12		19					
37	E	446	Lindstad	25938	Vardal	Oppland		C3-D1	10-12		11					
38	I	18	Bakkejordet	26193, 27800	Hoff	Oppland		B2	3	20	13	3b	3b	1		
39	I	274	Hilden (2)	22365 a-n	Brandbu	Oppland	E40	C1b	5	8	15	5a	5b	2b		
40	I	317	Hval	3822-25	Gran	Oppland		C1b	5	2	15	5a		2		
41	I	596	Sau	27055	Ringsaker	Hedmark		C1a	4	22	25	3c		2a		
42	I	296	Hunn (2)	28973	Borge	Østfold		B2	2		22	2	2	2b	B2	
43	I	295	Hunn (1)	18578-84	Borge	Østfold	E41	C1b	5	22	15	5a	5b	2b		
44	I	290	Hovin Østre	14164-68	Ringsaker	Hedmark		B2	3	22	10	3b	3b	1		
45	I	218	Gutteberg	34007	Vang	Hedmark		C1a	4	22	25	3c		0		
46	I	194	Gisleberg N	1718-23, 15024-26	Gran	Oppland	E40	C1a	4	22	25	3c	5b?	2a		A V 131
47	I	458	Lundteigen	32115 a-g	Fiskum	Buskerud		C1b-C2	7	6	26	0		2		
48	I	500	Møistad	22323	Vang	Hedmark		C1b	5	22	15	5a		2		
49	I	283	Horgen	4601-05	Gran	Oppland		C1a	4	22	25	3c	5	2a		
50	I	213	Gullen (1)	22778	Gran	Oppland	E44	C1b	5	8	15	6ac	5b	2b		A IV 88
51	I	398	Kvam	2618-22	Nes	Hedmark		B2	3	22	0	3b	3b	1		
52	I	581	Røllang	7713-25	Ulnes	Oppland		C1b	5	8	15	6ac		2b		

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	Ilkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
53	I	735	Sætrang	617-644	Hønefoss	Buskerud	E230	C3	11	0	11	0		2	B10, B11, B30	A VI
54	I	784	Vennolum	22231	Gran	Oppland	E37-43	C1b	5	2	15	5b	5b	2b		
55	I	846	Ås (1)	21697	Sande	Vestfold		C3	10	9	0	7	5dg	2b		
56	I	847	Ås (2)	21697	Sande	Vestfold		C1b	5	0	15	5a	5b	2b		
57	I	74	By Hole (1)	808-817	Hole	Buskerud	E41	C2	8	3	26	8ad		2b		
58	I	141	Einang (1)	15671-97	Slidre	Oppland		C2	9	15	27	8ad	5c	2b		
59	I	719	Sukkestad	EG 83	Hoff	Hedmark	E44	C1b	5	8	15	0	0	2	B0	
60	I	788	Vidsta	3109-19	Borge	Østfold	E40	C1b	5	8	15	5a		2b		
61	I	162	Fevang N	6922-33, 7042	Sandefjord	Vestfold		C1b	5	2	25	5b	5b	2a		A V 128
62	I	734	Sæli	8295-99	Vang	Hedmark		B2	2	20	18?	3a	2	1		
63	I	298	Hunstad	24372 a-d	Sigdal	Buskerud		C1b	6	5	14	6a		2b		
64	I	59	Bringsvær	7312-31, 9786	Fjære	Aust-Agder		C1b-C2	7-8	3	26	8a		2	B39c	
65	I	179	Frøihov	3694-3705	Udenes	Akershus	E41	C1a	4	0	0	3c	5b	2b		
66	I	58	Bringsvær	7346-7349	Fjære	Aust-Agder		B2	2-3	22	22	3a		2a		
67	I	642	Smedby Ø	23347	Ø Toten	Oppland		C1b	5	8	15	5bc	0	2		
68	I	767	Tveitane (5)	13032-44	Brunlanes	Vestfold	E203	C2	9	15	27	8ad		2b		
69	I	648	Snipstad	1246-51	Hoff	Oppland		C2	8	3	26	8a		2b		
70	II	556	Ringen Hof	20889 a-u	Hoff	Oppland		B2	2-3		3	3a	3a			0 0
71	II	505	Nes Øvre	911-13	Brandbu	Oppland		C1b	6		16	6c		2		
72	II	444	Lille Ile	21935	Furnes	Hedmark		B2	3		25	3		1		
73	II	649	Snorheim	24329	Røn	Oppland		C1b-C2	5-8	3	26	5ac	5b			
74	II	493	Molden	12832, 14170, 14305	Gran	Oppland		B1-B2	1		6	1		2		

Den Siste Reisen

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	Ilkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
75	III	72	Bråten (2)	5174-76	Norderhov	Buskerud		B2	2		6	2	3a			
76	III	77	By Løten (5)	9485-88	Løten	Hedmark		B1-B2	1		6	1	1			
77	III	75	By Hole (2)	808-817	Hole	Buskerud		C2	8	3	26			2b		
78	III	288	Hov Øvre	4419-21	Gran	Oppland	E41	C1b-C2	5-7	8				2b		
79	III	67	Brunsborg	3155-3161	Hoff	Oppland	E44	C1b	5		8		5b			A VII 193
80	III	71	Bråten	5208-10	Norderhov	Buskerud		B1-B2	1	20	6	1				
81	III	297	Hunn (4)	28980 a-k	Borge	Østfold	E37-43	C1b	5	0	0	5a	5b			
82	III	70	Bråten	5179-82	Norderhov	Buskerud		C1b-C2	7	6		6a	5c			
83	III	73	Bråten (7)	7518-20	Norderhov	Buskerud		B1-B2	1		6	1				
84	III	221	Gøe	26192	Ulnes	Oppland		C2	9	15	27	8a	5c			
85	III	191	Gevle	27514	Austsinni	Oppland		C3	10	15	27	8bd				
86	III	192	Gile (2)	5528-33	Hoff	Oppland		C1b-C2	6-8	6	0	6a	5b			
87	III	168	Fjølstad Øvre	17502-11	Ringsaker	Hedmark		C1b	6	5	15?			2b		00
88	III	165	Fjellberg	25197	Slidre	Oppland		C2	9	15	28	6b	5c			
89	III	164	Finstad	20070	Løten	Hedmark	E230?	C3	10-11	0				2		
90	III	214	Gullen (2)	20944 a-b	Gran	Oppland		B-C	1-4		6	0				
91	III	137	EGGE Brandbu	18179-85	Brandbu	Oppland		B2	3	22	6	3a	5g			
92	III	142	Einang (2)	15680-82	Slidre	Oppland		C1b-D1	5-11		15	8bd				
93	III	270	Hemstad V	29078	Stange	Hedmark		B2-C1a	3-4		6	3b				
94	III	222	Gølstad	542	Ringsaker	Hedmark		C1b-C2	7	6	26			2b		
95	III	184	Gamme	26835 a-b	Gran	Oppland		C1a	4	20	25		5b			
96	III	139	EGGE Øvre	1077-80	Brandbu	Oppland		B2	2-3	21	0	3a	2			
97	III	180	Frøyshov	5799-5808	Hole	Buskerud		B2	2-3	22	6		3			
98	III	133	Dystingbo	22139 a-b	Vang	Hedmark		B2	2-3		6	2				
99	III	268	Helland	8561	Bø	Telemark		B1-C1a	1-4		6	0				
100	III	131	Dynna	14601-14	Gran	Oppland		C2	8	3	26	8a	0			
101	III	160	Falkestad	6397-99	Bø	Telemark		C1a-C1b	4-5	22	15?	3c?				

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	llkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
102	III	776	Valle (1)	22282	Hoff	Oppland		B2	2	20	18	3a	3a			
103	III	614	Skjøenne S	19864-76	Nore	Buskerud		D1	12	13	0?	8a				A VI
104	III	655	Solberg	15860-133	Idd	Østfold		B1-B2	1		3	1	1			
105	III	299	Hurum	22366 a-c	Hurum	Buskerud		C2	8	3	26			2b		
106	III	687	Stabu	26288 a-c	Hoff	Oppland		C1b	5-6		15	5b				
107	III	688	Stabu Øvre	17765-95	Hoff	Oppland		C1a-C1b	4-5	22	15	5ac	5b			
108	III	705	Store Dal (3)	21551	Skjeberg	Østfold		B1-B2	1		3	1				A II 28
109	III	754	Tingelstad (1)	6208	Brandbu	Oppland		C1a	4		0	3c?	5b			
110	III	768	Tveito (1)	18378-87	Tinn	Telemark		D1	12	13	ger	8be	5f			A VI
111	III	769	Tveito (2)	18389-95	Tinn	Telemark		C3-D1	11		11	8bd	5f			A VI
112	III	612	Skiaker Øvre	12110-14	Austsinni	Oppland		C1b	6	5	14	6a	5b			
113	III	772	Tyinkrysset	32296	Vang	Oppland		C3-D1	11	0	5	8b				
114	III	657	Solberg	1005-07	Tingelstad	Oppland		B2	2-3	22		3a				
115	III	777	Vang	36614 a-e	Jevnaker	Oppland		C1b	5	8	15			2		
116	III	802	Vøien	4870-86	Gran	Oppland		C2	9	14	27		5c			
117	III	451	Lunde (3)	B3203	Vanse	Vest-Agder	E238	C3-D1	11-12		0	0	5e			
118	III	10	Arnelund	B5399	V Slidre	Oppland		C2	9	10	27			2b		
119	III		Veien	325-39	Ringerike	Buskerud		C3	3			5c		1	B12, F11	
120	III		Sandar	17344-45	Sandefjord	Vestfold		B2	3	0				1	B3, B4	
121	III		Jarlsberg Gård	20300a-g	Sem	Vestfold		B2	2	20		35g			42	
122	III		Lille Gjerpen	11727	Skien	Telemark		C2	9	la,la				2	B39a	
123	III		Kåsa	16902-06	Bø	Telemark		B2	3	0				1		A V 135
124	III		Holtan	5774-83	Sauherad	Telemark		C3	11-12			sb		2	gullring	
125	III	771	Tveten	27626	Eidanger	Telemark		C1a	4		6	3c?	5			
126	III	533	Oppsal	7558	Fåvang	Oppland		C1b	5-6		15	5b				

Den Siste Reisen

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	Ilkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
127	III	397	Kvalstad	24786	Ringsaker	Hedmark		C1b	5	2	8	5b	5b			
128	III		Rysstad	230195a-g	Valle	Aust-Agder		C2-C3	5	3, 9		5b				
129	III	504	Mårem	2591-94	Tinn	Telemark		B2	2-3	21	22	3a				
130	III	508	Nordgården	19269-80, 19615-16	Seljord	Telemark		C3-D1	11	16	11	8ad	5c			
131	III	354	Klauvstad V	22349	Tingelstad	Oppland		C1	5	8	15			2a		
132	III	510	Nordsveen	27234	Ulnes	Oppland		C2	9	3	29			2b		
133	III	494	Mollestad	1591-94	Birkenes	Aust Agder		C3	11	16?	11			2		A VII 164
134	III	329	Jevnaker	4763-65, 4773-4	Jevnaker	Oppland		C1b	5			3d	5b			
135	III	552	Rauheim	27718	N Aurdal	Oppland		C1b-C2	7-8		26	6a				
136	III	584	Rør	20171	Veldre	Hedmark		C1b	5-6		15			2b		
137	III	318	Hvannes	17300-05	Sauherad	Telemark	E41	C1a	4	0	25	3b	5			
138	IV	57	Breidablikk	26191	Nes	Hedmark		B1-B2	1		22					
139	IV	140	Eiken	B4285	Eiken	Vest-Agder	E55-66	D	10					2		A VI 164
140	IV	53	Borggrend	16883	Fyresdal	Telemark		C3	10-11	9						
141	IV		Presteg. Siljan	25114a-f	Siljan	Telemark		C2	11		sp				gullring	
142	IV	319	Hverven	4105-4112	Stange	Hedmark		C1b	6	5	14					
143	IV	449	Lomnes	3684-87	Ytre Rendal	Hedmark		C2	9	14	28					
144	IV	452	Lunde (4)	B2902	Vanse	Vest-Agder	E37-43	C	5		0					
145	IV	463	Løken Nedre	22681 a-b	Hov	Oppland		C1b-C2	7	6	26					
146	IV	353	Kjørstad S (1)	4159-78	Fron	Oppland	E105, E204	C2	8					2, 2	B17bl, B 18, B 39c	A VII 197, A VII 203
147	IV	464	Løken S (1)	25063 a-e	Hov	Oppland		B1-C1a	1-4		6					

Våpengraver i Sørøst-Norge																
ID	Sett	llkj.nr	Gård	C-nummer	Kommune	Fylke	Import	Datering	Gruppe	Spyd	Lanse	Skjold	Skjold-hånd.	Sverd	Ring	Fibel
148	IV	799	Væmestad Ø	8983-98	Lyngdal	Vest-Agder		D1	12	13	19					
149	IV	169	Flannum	25808 a-c	Modum	Buskerud		C1b-C2	5-7	8	15					
150	IV	781	Veistein	26791	Askim	Østfold		C3-D1	11-12		5					
151	IV	606	Sjo Gran	23875 a-d	Gran	Oppland		C2	8	3	26					
152	IV	509	Nordskoven	29889	Sande	Vestfold		C3-D1	11	11	11					
153	IV	143	Einang (4)	5921-22	Slidre	Oppland		C3	10-11	9	11					
154	IV	543	Presteg. Efteløt	779-85	Efteløt	Buskerud		C2	8	3	26				B39c	
155	IV	479	Midtre Egge	3232-34	Brandbu	Oppland		C1b-C2	7	6	26					
156	IV	557	Ringen	21636 a-c	Ø Toten	Oppland		B-C			4					
157	IV	195	Gisleberg V	4512	Gran	Oppland		C1a	4			3c				
158	IV	558	Ringsaker	4001, 4350-52, 4666	Ulnes	Oppland	E198	B2-C1a	2-4	20	0				B 12	
159	IV	595	Sau	4179-84	Gran	Oppland	E41	C1a	4			3c				
160	IV	792	Vindingstad	28432	Vollbu	Oppland		C1b	5	8	15					